

Færre unge dør på veiene

- Aldri for seint å studere
- Er tannlegetjenesten for alle?
- Mange innvandrere låner mye
- FNs tusenårsmål – uenighet om tallene

Statistics Norway

Statistisk sentralbyrå

Sannfunnsspeilet

Samfunnsspeilet

3 av 4

voksne

i alderen 21 år og eldre har vært hos tannlegen de siste tolv månedene, ifølge levekårsundersøkelsen. Det er til dels store forskjeller i bruken av tannlegetjenester blant voksne. Kvinner går oftere til tannlegen enn menn, og de yngste går sjeldnest. Videre går de med høy utdanning og inntekt oftere til tannlege sammenlignet med dem med lav utdanning og inntekt.

Les mer om tannhelse vår i Trond Ekorndrud og Arne Jensens artikkel, side 2.

3, 4 eller 5

ganger inntekten

i lån er regnet som høy belåning. Problemene med å betjene så mye gjeld er størst for dem som tjener lite, med få muligheter til å kutte ned på utgiftene sine. Slik er situasjonen for litt for mange husholdninger med innvandrere eller norskfødte med innvandrerforeldre som hovedforsørgere. Hva skjer hvis rentene eller arbeidsledigheten stiger?

Dag Ellingsen skriver mer om innvandrere på lånemarkedet, side 9.

67 000

personer

over 29 år tok høyere utdanning høsten 2010. Dette utgjør 29 prosent av den samlede studentmassen. Den høyeste andelen voksne studenter finner man ved statlige høyskoler, innenfor helse- og sosialfag, bibliotekarutdanning og lærerutdanning. De voksne studentene ser ut til å gå raskt over i relevant arbeid når de er ferdig med studiene.

Les mer om utdanning blant voksne i Sigrid Holm og Mari Lande Withs artikkel, side 34.

4/2011

Samfunnsspeilet 4/2011 – 25. årgang

Samfunnsspeilet presenterer aktuelle analyser om levekår og livsstil. Samfunnsspeilet kommer ut fem ganger i året, med årets siste utgave som dobbeltnummer om sosiale indikatorer. Tidsskriftet gir viktig informasjon om sosiale, demografiske, økonomiske og kulturelle endringer i samfunnet.

Samfunnsspeilet henvender seg til deg som er samfunnsengasjert, og til deg som har bruk for å kjenne det norske samfunnet i jobben din. For studenter og skoleelever er tidsskriftet en nyttig kilde som fyller tomrommet mellom lærebøker og dagspressen.

Redaksjon: Johan-Kristian Tønder (ansv. red.), Toril Sandnes (fung. red.), Natasza P. Sandbu, Even Høydahl, Ingrid Melby, Elisabeth Nørgaard, Jorun Ramm, Ole Sandvik, Signe Vrålstad og Kenneth Aarskaug Wiik.

Redigering: Gunn Bredevang og Helga Nordermoen (layout).

Foto: Øystein Berge, Siri E. Boquist, Siv Irene Pedersen, Dag Roll-Hansen, Torbjørn A. Tjernsberg, Colourbox, Crestock, Studio Vest.

Design: Siri E. Boquist

Trykk: Møklegaards Trykkeri AS

Priser: Per år kr 330,- (institusjoner), kr 220,- (private). Enkeltnr. kr 65,-.

Neste nummer av Samfunnsspeilet kommer ut 5. desember 2011.

Internett: <http://www.ssb.no/>

E-post: ssb@ssb.no

ISBN 978-82-537-8181-5 Trykt versjon

ISBN 978-82-537-8182-2 Elektronisk versjon

ISSN 0801-7603 Trykt versjon

ISSN 0809-4713 Elektronisk versjon

© Statistisk sentralbyrå, oktober 2011.

Artikler i tidsskriftet kan ikke uten videre tas som uttrykk for Statistisk sentralbyrås oppfatning.

Ved bruk av stoff fra tidsskriftet, oppgi kilde: Samfunnsspeilet/Statistisk sentralbyrå.

Trond Ekorndrud og Arne Jensen

Tannhelse blant voksne

Voksne bruker tannlegetenester ulikt 2

Dag Ellingsen

Innvandrere og deres norskfødte barn på lånemarkedet

Mange låner mye 9

Jan Monsrud og Asbjørn Wethal

Veitrafikkulykker med dødelig utgang blant unge

Færre unge omkommer i trafikken 17

Siv Irene Pedersen og Dag Roll-Hansen

Hvordan måle FNs tusenårsmål

Sprikende tall på utvikling for FN-målene 23

Anders Barstad

Utenfor allfarvei

Alt du tenker, er feil 32

Sigrid Holm og Mari Lande With

Utdanning blant voksne

Flest voksne studenter ved de statlige høyskolene 34

Elisabeth Rønning

Den internasjonale undersøkelsen om lese- og tallforståelse (PIAAC)

Hvordan lærer voksne? 41

Odd Frank Vaage

Kulturbruk i 24 europeiske land

Nordmenn blant de ivrigste på kultur 44

Torbjørn Skarøhamar og Lotte R. Thorsen

Straffede innvandrere

Stor variasjon i innvandreres kriminalitet 49

Siden sist 54

Vaksne bruker tannlegetenester ulikt

Det er til dels store forskjellar i bruken av tannlegetenester blant vaksne. Kvinner går oftare til tannlegen enn menn, og dei yngste går sjeldnast. Vidare går dei med høg utdanning og høg inntekt oftare til tannlege, og dei har langt mindre udekte behov for tenester enn dei med høvesvis låg utdanning og låg inntekt. Dei med god eigenvurdert tannhelse og helse går dessutan oftare til tannlege, er sjeldnare i kontakt med tannlege på grunn av akutte problem, og har mindre udekte behov for tannlegetenester enn dei med dårleg eigenvurdert tannhelse og helse.

Trond Ekorndrud og
Arne Jensen

Artikkelen byggjer på [Rapporter 29/2010](#), Statistisk sentralbyrå, *Tannhelse. Personell og kostnader, tannhelsetilstand og tannlegebesøk*, som blei publisert i mai 2010 ([Ekorndrud og Jensen 2010a](#)) og [Rapporter 51/2010](#), Statistisk sentralbyrå, *Tannhelsetilstand og tannlegetenester. Analysar av regionale og sosiale skilnader i eigenvurdert tannhelse, tannstatus, bruk av tannlegetenester og eigenbetaling hos tannlege*, som blei publisert i november 2010 ([Ekorndrud og Jensen 2010b](#)).

Anbefalingane om kor ofte vaksne bør gå til tannlege har variert over tid, og blir ofte diskutert i fagmiljøa. Den gjeldande norma er at vaksne, det vil seie personar i alderen 21 år og eldre, bør gå til tannlege med eit til to års mellomrom og enda hyppigare ved behov. Det er desse personane og deira bruk av tannlegetenester som her vil bli omtalt. Denne pasientgruppa dekkjer kostnadane ved tannlegebesøk sjølve og skal i utgangspunktet bruke den private tannhelsetenesta.

Det finst ein del informasjon om tilbodet av tannlegetenester i den private tannhelsetenesta, men mindre om kven som bruker tenestene, og kva som kjenneteiknar brukarane. Til samanlikning samlar Statistisk sentralbyrå (SSB) inn data om både tilbod og aktivitet i den offentlege tannhelsetenesta gjennom KOSTRA (sjå tekstboks). På bakgrunn av data innhenta gjennom SSB si levekårundersøking om helse, omsorg og sosial kontakt frå 2008 (sjå tekstboks om datagrunnlag), er det likevel mogleg å sjå nærmare på bruken av tannlegetenester blant vaksne.

Levekårundersøkinga frå 2008 kartla også dei vaksne som ikkje har vore hos tannlege, trass i at dei rapporterer å ha eit behov for tenesta. Sjølv om eit behov for tannlegetenester kan arte seg som alt frå behov for førebyggjande undersøkingar eller utbetrande (reparativ) behandling til meir estetisk/kosmetisk tannbehandling, kan eit mål for udekt behov for tannlegehjelp vere eit uttrykk for om tannlegetenesta er ei teneste som er tilgjengeleg for alle.

For å forstå bruken av tannlegetenester i befolkninga kan det aller først vere nyttig å dvele litt ved korleis tannhelsetenesta er organisert, og kven som tilbyr tannhelsetenester i Noreg. Organiseringa av tannhelsetenesta og samansetjinga av tenestetilbodet set viktige premiss for bruken av tenestene.

Trond Ekorndrud (t.v.) er statsvitar og rådgivar i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for helsestatistikk. (trond.ekorndrud@ssb.no)

Arne Jensen er statsvitar og seniorrådgivar i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for helsestatistikk. (arne.jensen@ssb.no)

KOSTRA (kommune-stat-rapporteringa)

[KOSTRA](#) er eit nasjonalt informasjonssystem som gir styringsinformasjon om fleire tenestemråde innanfor kommunal verksemd. KOSTRA er basert på elektronisk innrapportering frå kommunar og fylkeskommunar til Statistisk sentralbyrå, samt på data frå ei rekkje andre kjelder i og utanfor SSB. KOSTRA-publiseringa 15. mars (ureviderte tal) og 15. juni (oppretta tal) er i stor grad basert på kopling av data frå ulike kjelder, til dømes rekneskapsdata, teneste- og personelldata og befolkningsdata. Sidan rapporteringsåret 2001 har alle kommunar og fylkeskommunar vore med i KOSTRA.

Organisering av tannhelsetenesta

Tannhelsetenesta i Noreg består av ein fylkeskommunal (offentleg) og ein privat sektor. Den offentlege sektoren skal i hovudsak gi tannhelsetenester til prioriterte grupper i befolkninga etter tannhelsetenestelova, medan den private sektoren primært skal tilby tannhelsetenester til den vaksne delen av befolkninga. Befolkninga sine rettigheitar til offentleg finansierte tannhelsetenester går fram av tannhelsetenestelova og folketrygdlova, medan fylkeskommunen etter tannhelsetenestelova skal sørge for at tannhelsetenester, inkludert spesialisttenester, i rimeleg grad er tilgjengelege for alle som bur eller oppheld seg i fylket.

Den offentlege tannhelsetenesta har eit særskilt ansvar for det som etter loven er prioriterte grupper. Dette gjeld barn og ungdom 0-18 år, psykisk utviklingshemma, eldre langtidssjuke og uføre i institusjon og heimesjukepleie, ungdom 19-20 år, og andre grupper som kvar einskild fylkeskommune har fatta avgjersle om å prioritere.

I 2008 var det om lag 1,3 millionar personar i dei prioriterte gruppene, eller i underkant av 30 prosent av heile den norske befolkninga uansett alder. Desse personane skal ha tilgang til gratis tannhelsetenester i den offentlege tannhelsetenesta. Den offentlege tannhelsetenesta kan i tillegg yte tenester til vaksne betalande pasientar etter fylkeskommunen sine bestemmingar og fastsette takstar. Det var om lag 230 000 personar som nytta slike tenester i 2008.

Personar som verken inngår i dei prioriterte gruppene eller har gitte lidningar eller sjukdomstilstandar som utløyser stønad frå folketrygda, må betale for tannlegetenestene sjølve. Dette gjeld store delar av den vaksne befolkninga i alderen 21 år og eldre som det blir fokusert på her. Og sjølv om det er ein del vaksne som bruker offentlege tannlegetenester for å dekkje tenestebehova sine, blir størstedelen av tannbehandlinga utført i privat sektor.

Kven tilbyr tannhelsetenester?

Tannhelsetenester blir i all hovudsak utført av tannlegar, tannpleiarar og tannlegespesialistar. I 2009 var det til saman avtalefesta drygt 1 545 tannlege- og tannpleieårsverk i den offentlege tannhelsetenesta, medan det var om lag 2 859 i den private tannhelsetenesta (spesialistar er ikkje inkludert). Målt i talet på årsverk utgjer den offentlege sektoren om lag 35 prosent av tannhelsetenesta i Noreg, medan den private utgjer 65 prosent ([Ekornrud og Jensen 2010a](#)).

Når det gjeld tannlegespesialistane, praktiserer dei nesten berre i privat sektor. I 2009 var det avtalefesta i overkant av 32 tannlegespesialistårsverk i den offentlege tannhelsetenesta, medan tilsvarande tal for den private tannhelsetenesta var i underkant av 356 årsverk. Blant dei sistnemnde er det særleg spesialistar innanfor kjeveortopedi, det vil seie kjeve- og tannregulering (167 årsverk) og periodonti, det vil seie sjukdom i tannkjøtt og kjevebein (61 årsverk) som trekkjer opp talet ([Ekornrud og Jensen 2010a](#)).

Det er relativt store forskjellar i talet på årsverk etter fylke, anten det gjeld tannlegar, tannpleiarar eller tannlegespesialistar. Samanlikna med dei andre fylka har til dømes Finnmark høgast dekning av tannlegar i den offentlege tannhelsetenesta og lågast i den private. For Oslo er det motsett. Fylket har

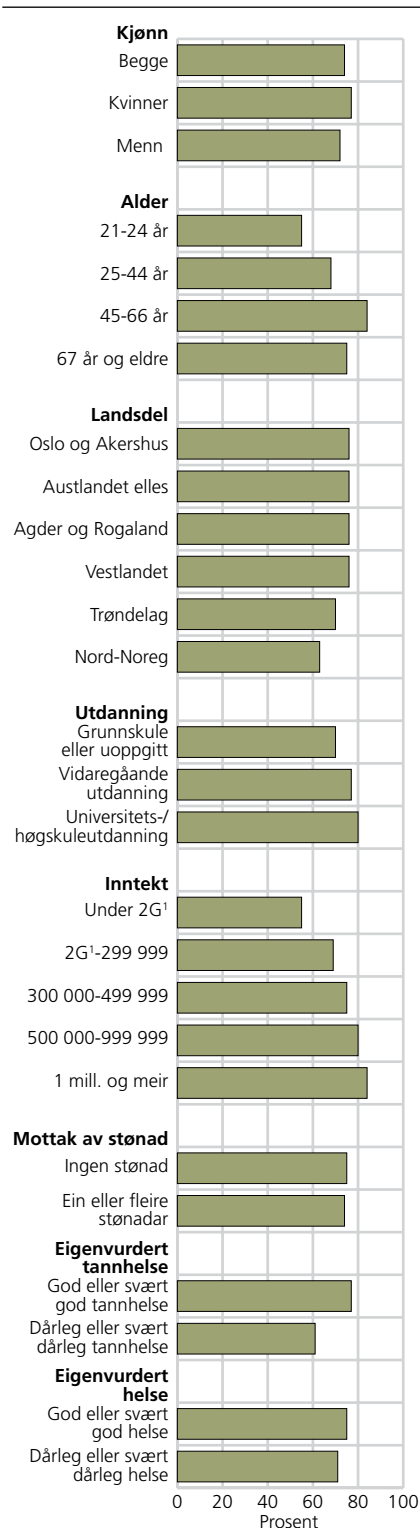
Datagrunnlag

Levekårundersøkinga om helse, omsorg og sosial kontakt (levékårundersøkinga) inngår i Statistisk sentralbyrå si samordna levekårsundersøking (tverrsnittsundersøkinga). Tverrsnittsundersøkinga har blitt gjennomført årleg sidan 1996, og helse har vore tema for undersøkingane i 1998, 2002, 2005 og 2008. I 2008 blei det dessutan gjennomført ei brei kartlegging av tannhelse, og det er resultatane frå denne kartlegginga som er brukt i artikkelen.

Levekårsundersøkinga er ei utvalsundersøking som blir gjennomført som ein kombinasjon av personleg intervju og postalt skjema, medan opplysningar frå administrative og statistiske register blir kopla på personane i utvalet etter samtykke.

Undersøkinga er landsrepresentativ for den norske befolkninga i alderen 16 år og eldre. I 2008 blei 10 000 personar trekt ut til å delta i utvalet, og svarprosenten var 66,8 prosent. For meir informasjon om undersøkinga, sjå [Wilhelmsen 2009](#).

Figur 1. **Andel personar 21 år og eldre som har besøkt tannlege dei siste tolv månadene, etter utvalde kjenneteikn. 2008.**
Prosent

¹ 2G = 145 762 kroner per 1. mai 2009.

Kilde: Levekårundersøkinga 2008, Statistisk sentralbyrå.

lågast dekning av tannlegar i den offentlege tannhelsetenesta og høgast dekning i privat sektor ([Ekornrud og Jensen 2010a](#)).

Det kan vere grunn til å understreke at talet på årsverk etter type sektor (offentleg og privat) og type personell (tannlegar, tannpleiarar og tannlegespesialistar) bør bli sett i samanheng for å få eit nyansert bilete av tilbodet av tannhelsetenester i Noreg. Men sjølv om den offentlege tannhelsetenesta også behandlar vaksne betalande pasientar, er tannhelsetenesta i Noreg som tidlegare nemnd innretta slik at vaksne som hovudregel skal bruke tenester som blir tilbydd i privat sektor. Det gjeld også tannlegegetenester.

Kven går ofte til tannlege ...

Som nemnt tidlegare blir norma for kor ofte vaksne bør besøkje tannlegen ofte diskutert, og har derfor variert over tid. Det er heller ingen eintydige anbefalingar i fagmiljøa i dag om kva som er rett eller galt tidsintervall mellom kvart besøk. Nokre har også argumentert for at så vel behandlingsprofilar (kva som blir gjort hos tannlege) og innkallingsintervall ser ut til å ha blitt tilpassa betringa i tannhelsa dei siste 20-30 åra (Skau, Holst og Grytten 2005).

Dette er nokre av årsakene til at det kan vere grunn til å understreke at omgrepa «ofte» og «sjeldan» som her blir brukt om tannlegebesøk, ikkje er normative. Omgrepa er snarare meint å referere til høvesvis dei som rapporterer å ha vore hos tannlege dei siste tolv månadene, og dei som rapporterer at dei ikkje har besøkt tannlege på meir enn to år (sjå tekstboks om tidspunkt for siste tannlegebesøk).

Det er fleire moglege årsaker til at det er skilnader i bruken av tannlegegetenester i den vaksne delen av befolkninga. Det er grunn til å tru at både kjenneteikn ved personane (til dømes kjønn, alder og inntekt), regionen dei bur i (til dømes geografisk avstand til tenesta) og organiseringa av tannhelsetenesta (til dømes tettleiken av tenestetilbydarar) kan ha påverknad.

Det er gjennomført fleire analysar for å finne kva for faktorar som påverkar sannsynet for å gå ofte til tannlege. Nokre har vist at høg alder og høg utdanning aukar sannsynet, medan det å vere mann, ha låg utdanning, låg inntekt, vere busett i spreiddbygd eller tettbygd strøk, bu i Nord-Noreg og ha låg tannhelsepersonelldekning i privat tannhelseteneste reduserer sannsynet for å ha vore hos tannlege dei siste tolv månadene ([Ekornrud og Jensen 2010b](#)). Andre har blant anna funne at det er ein svak samanheng mellom hushaldsinntekt og tannlegebesøk dei siste tolv månadene (Holst, Grytten og Skau 2005).

Tidspunkt for siste tannlegebesøk

Tidspunkt for siste tannlegebesøk blir i levekårundersøkinga frå 2008 målt ved hjelp av spørsmålet: *Når var du sist hos tannlege? Var det 6 måneder siden eller mindre, 7-12 måneder siden, 1-2 år siden (13-24 måneder), Mer enn to år, men mindre enn fem år, Mer enn 5 år?*

I gjennomgangen av resultatata frå levekårundersøkinga blir det fokusert særleg på dei som har vore hos tannlege dei siste tolv månadene (dei to førstnemnte svaralternativa), og dei som ikkje har vore hos tannlege på meir enn to år (dei to sistnemnte svaralternativa).

Resultata frå levekårundersøkinga viser at om lag tre av fire vaksne i alderen 21 år og eldre har vore hos tannlege dei siste tolv månadene (sjå figur 1). El-les viser resultata at kvinner går oftare enn menn, at dei i aldersgruppa 45-66 år går oftast, og at det er blant dei som er busette i Trøndelag og særleg Nord-Noreg, at delen som har vore hos tannlege dei siste tolv månadene er lågast.

Det er vidare tydelege forskjellar i tannlegebesøk etter sosiale dimensjonar som utdannings- og inntektsnivå i hushaldet. Dei vaksne som har universitets- eller høgskuleutdanning som høgaste utdanningsnivå i hushaldet, og dei som har 1 million kroner eller meir i hushaldsinntekt, er dei som går oftast til tannlege. I tillegg viser resultata at delen som har vore hos tannlege dei siste tolv månadene går ned med høvesvis fallande utdanning og inntekt. Når det gjeld mottak av stønader frå folketrygda, er det små forskjellar i å ha vore hos tannlege dei siste tolv månadene mellom dei som ikkje tek imot stønad, og dei som tek imot ein eller fleire stønader.

Det er også relativt klare forskjellar i kven som går ofte til tannlege, etter meir helserelaterte kjenneteikn. Levekårundersøkinga viser til dømes at dei som rapporterer å ha god eller svært god tannhelsestilstand, besøkjer tannlege oftare enn dei med dårleg eller svært dårleg tannhelsestilstand. Og sjølv om ikkje forskjellane er like store, er det også ein tendens til at dei med god eller svært god generell helsestilstand går oftare til tannlege enn dei med dårleg eller svært dårleg helsestilstand.

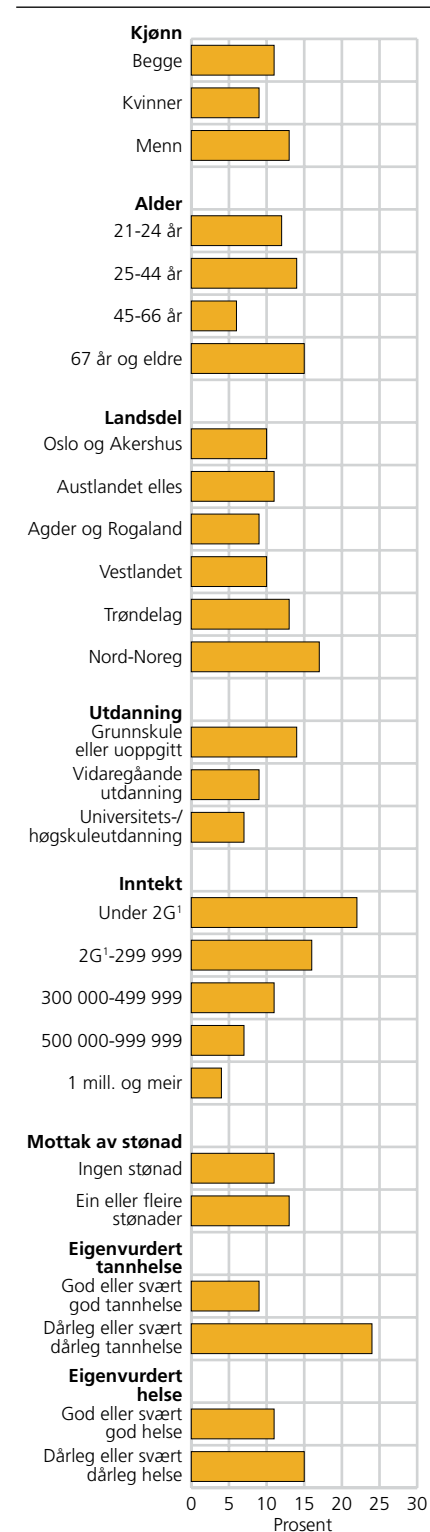
... og kven går sjeldan?

Blant anna på grunn av dei gjeldande anbefalingane om intervall for tannlegebesøk er det grunn til å sjå nærmare på den delen av befolkninga som ikkje har vore hos tannlege på meir enn to år. Analysar har vist at det å vere mann, ha låg utdanning, låg inntekt, bu i spreiddbygd eller tettbygd strøk, og det å vere busett i Nord-Noreg alle er faktorar som aukar sannsynet for å gå sjeldan til tannlege, medan det å ha høg utdanning reduserer sannsynet ([Ekornrud og Jensen 2010b](#)).

Levekårundersøkinga viser at ein av ti vaksne ikkje har vore hos tannlege på meir enn to år (sjå figur 2). Menn går sjeldnare til tannlege enn kvinner, dei yngste vaksne er dei som går sjeldnast, og dei som er busette i Trøndelag og særleg Nord-Noreg, går sjeldnare enn dei som er busette i andre landsdelar.

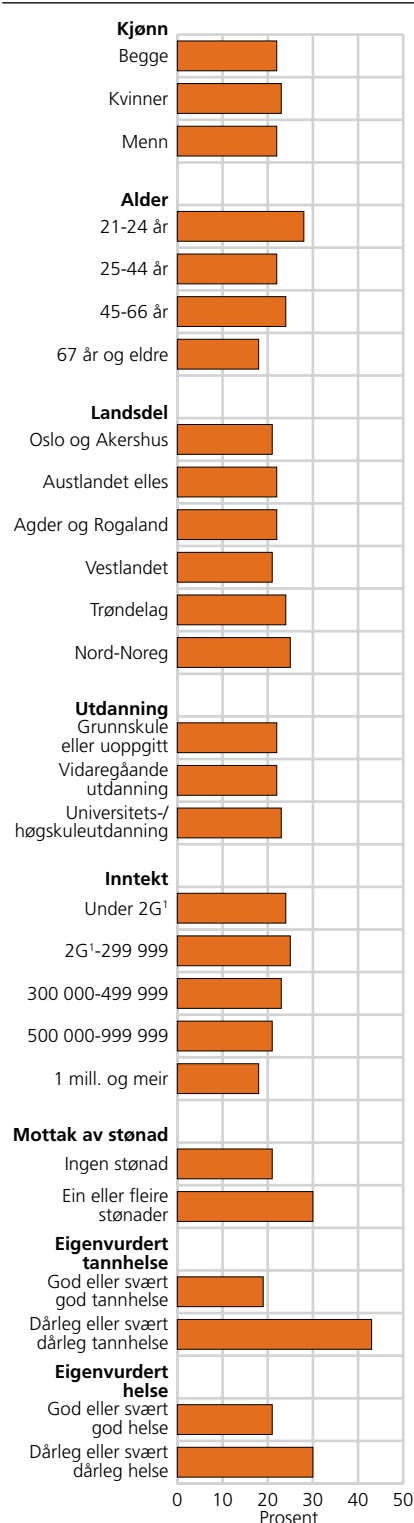

Figur 2. **Andel personar 21 år og eldre som ikkje har besøkt tannlege på meir enn to år, etter utvalde kjenneteikn. 2008. Prosent**

¹ 2G = 145 762 kroner per 1. mai 2009.
Kilde: Levekårundersøkinga 2008, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3. **Andel personar 21 år og eldre som har vore i kontakt med tannlege på grunn av akutte problem dei siste tolv månadene, etter utvalde kjenneteikn. 2008. Prosent**

¹ 2G = 145 762 kroner per 1. mai 2009.
Kilde: Levekårundersøkinga 2008, Statistisk sentralbyrå.

Det er vidare forskjellar i tannlegebesøk etter sosiale dimensjonar som utdannings- og inntektsnivå i hushaldet. Dei vaksne som har grunnskule eller uoppditt utdanning som høgaste utdanningsnivå i hushaldet, og dei som har under 2G (to gonger folketrygdas grunnbeløp, som i 2009 var på til saman 145 762 kroner) i hushaldsinntekt, er dei som går sjeldnast til tannlege. I tillegg viser resultatane at delen som ikkje har vore hos tannlege på meir enn to år, går ned med høvesvis stigande utdanning og inntekt. Når det gjeld mottak av stønader frå folketrygda er det mindre forskjellar, men delen som går sjeldan til tannlege, er noko høgare blant dei som tek imot ein eller fleire stønader, enn blant dei som ikkje tek imot stønad.

Det er også klare skilnader i kven som går sjeldan til tannlege etter eigenvurdert tannhelse- og helsetilstand. Levekårundersøkinga viser at dei som rapporterer å ha dårleg eller svært dårleg tannhelsetilstand, går sjeldnare enn dei med god eller svært god. Og sjølv om ikkje forskjellane er like store, er det også ein tendens til at dei med dårleg eller svært dårleg generell helsetilstand går sjeldnare til tannlege enn dei med god eller svært god.

Kven går til tannlege på grunn av akutte problem ...

Ulike sjukdomar, skadar eller lidningar i munn og munnhola kan føre til akutte tannhelseproblem. Det er mest nærliggjande å tru at det først og fremst er tannskadar og tannpine på grunn av hol i tenner som gjer det nødvendig å oppsøkje tannlege på kort varsel. Behovet for akutte tannlegebesøk kan samstundes vere ein indikasjon på dårleg oppfølging av eiga tannhelse. Personar som jamleg går til tannlege, kan til dømes få informasjon og behandling som gjer at tannlegebesøk på grunn av akutte problem ikkje blir nødvendig. Levekårundersøkinga i 2008 kartla også den typen tannlegekontaktar som kan bli omtalte som akutte tannlegebesøk (sjå tekstboks om tannlegekontaktar på grunn av akutte problem).

Resultata frå levekårundersøkinga viser at i overkant av ein av fem vaksne som har vore hos tannlege dei siste tolv månadene, var der på grunn av akutte problem (sjå figur 3). Kvinner går noko oftare enn menn til tannlege på grunn av akutte problem, dei yngste vaksne gjer det i mykje større utstrekning enn dei andre aldersgruppene, og dei som er busette i Trøndelag, og særleg Nord-Noreg, går oftare på grunn av akutte behov enn dei som er busette i andre landsdelar.

Vidare er det ikkje så tydelege forskjellar i akutte tannlegebesøk etter utdanningsnivået i hushald. Dei vaksne i hushaldet som har universitets- eller høgskuleutdanning som høgaste utdanningsnivå, rapporterer at dei har vore i kontakt med tannlege på grunn av akutte problem i noko større grad enn dei på andre utdanningsnivå. Når det gjeld akutte tannlegebesøk etter inntekt og mottak av stønad, er det klarare forskjellar. Dei med lågare hushaldsinntekter og dei som er stønadmottakarar, tenderer til å gå oftare til tannlege på grunn

Tannlegekontaktar på grunn av akutte problem

Kontaktar med tannlege på grunn av akutte problem (akutte tannlegebesøk) blir i levekårundersøkinga frå 2008 målt ved hjelp av spørsmålet: *Har du måttet kontakte tannlege på grunn av akutte problem siste 12 månader?*

Dette spørsmålet blei stilt til alle dei som hadde opplyst å ha vore hos tannlege dei siste tolv månadane.

av akutte problem enn dei som høvesvis har høgare inntekter og ikkje tek imot stønader.

Forskjellane i akutte tannlegebesøk etter dei meir helserelaterte kjenneteikna er store. Medan det er over to av fem med dårleg eller svært dårleg eigenvurdert tannhelse som har vore hos tannlege grunna akutte problem dei siste tolv månadene, er det tilsvarende forholdet under ein av fem blant dei med god eller svært god tannhelsetilstand. Det er også ein tendens til at dei med dårleg eller svært dårleg generell helsetilstand går oftare til tannlege på grunn av akutte problem enn dei med god eller svært god.

... og kven har eit udekt behov for tannlegetenester?

På same måten som akutte tannhelseproblem ikkje er eit eintydig omgrep, kan behovet for å gå til tannlege ha fleire årsaker. Behovet kan til dømes oppstå som følge av konkrete tannhelseproblem som tannpine eller tannsjukdomar, eller det kan ha si bakgrunn i eit meir generelt ønske om å førebyggje framtidige tannhelseproblem. Sjølv om dei to tilfella av behov er ulike når det gjeld kor akutt dei blir vurderte, kan behovet for eit tannlegebesøk vere like stort.

Med utgangspunkt i resultatane frå EU-SILC (sjå tekstboks) er det udekte behovet for tannlegetenester i Noreg relativt høgt samanlikna med fleire andre europeiske land. Medan det i 2009 var 12 prosent av befolkninga på 16 år og eldre i Noreg som rapporterte å ha eit udekt behov for tenesta, var tilsvarende til dømes 11 prosent i Sverige og om lag 7 prosent i Danmark. Det udekte behovet for tannlegetenester blant vaksne i alderen 21 år og eldre blei kartlagt på same måten i levekårundersøkinga frå 2008 (sjå tekstboks om udekte behov for tannlegetenester).

Levekårundersøkinga viser at ein av ti vaksne har hatt behov for å gå til tannlege dei siste tolv månadene utan å nytte tenesta (sjå figur 4). Det er små, om nokre, forskjellar mellom kvinner og menn; blant dei yngste vaksne er det udekte behovet klart størst, og dei som er busette i Nord-Noreg, rapporterer oftare eit udekt behov for tannlegetenester.

Det er vidare tydelege forskjellar i udekte behov for tenesta etter utdannings- og inntektsnivå i hushaldet. Sjølv om skilnadene etter utdanningsnivå er relativt små, er det blant dei vaksne som har grunnskule eller uoppgått utdanning

EU-SILC (The EU Survey on Income and Living Conditions)

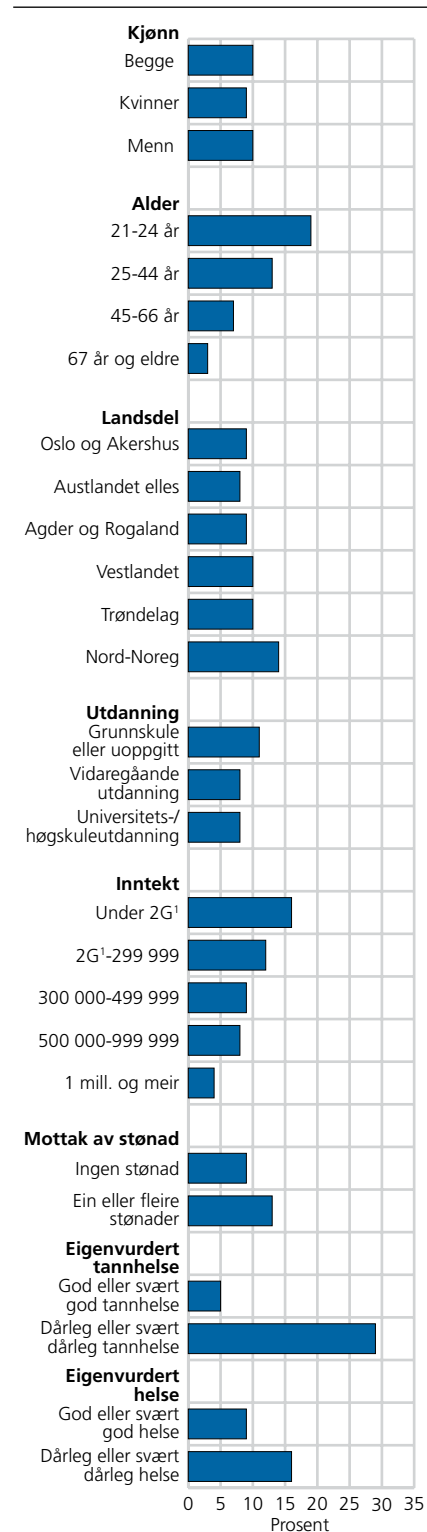
EU Survey on Income and Living Conditions er ei årleg europeisk utvalsundersøking om inntekt og levekår. Undersøkinga er samordna av EUs statistikkbyrå Eurostat. I Noreg har undersøkinga eit bruttoutval på om lag 8 900 personar i alderen 16 år og eldre som er busette i Noreg utanfor institusjon. Undersøkinga kartlegg blant anna økonomi, arbeid og helse siste kalenderåret. For meir informasjon om undersøkinga, sjå [Andersen mfl. 2006](#).

Udekte behov for tannlegetenester

Det at folk ikkje går til tannlege trass behov for å gjere det, blir i levekårundersøkinga frå 2008 kartlagt ved hjelp av spørsmålet: *Har du noen gang i løpet av de siste 12 måneder hatt behov for å gå til tannlege uten å gjøre det?*

Dette spørsmålet blei stilt til alle som deltok i undersøkinga.

Figur 4. Andel personar 21 år og eldre som har hatt behov for å gå til tannlege utan å gjere det dei siste tolv månadene, etter utvalde kjenneteikn. 2008. Prosent

¹ 2G = 145 762 kroner per 1. mai 2009.

Kilde: Levekårundersøkinga 2008, Statistisk sentralbyrå.

Referansar

Andersen, Arne, Tor M. Normann og Elisabeth Ugreninov (2006): Intermediate Quality Report EU-SILC 2004. Norway, Documents 2006/13, Statistisk sentralbyrå. (http://www.ssb.no/english/subjects/00/90/doc_200613_en/doc_200613_en.pdf)

Ekornrud, T. og Arne Jensen (2010a): *Tannhelse. Personell og kostnader, tannhelsetilstand og tannlegebesøk*, Rapport 2010/29, Statistisk sentralbyrå (http://www.ssb.no/emner/03/02/rapp_201029/)

Ekornrud, T. og Arne Jensen (2010b): *Tannhelsetilstand og tannlegetenester. Analysar av regionale og sosiale skilnader i eigenvurdert tannhelse, tannstatus, bruk av tannlegetenester og eigenbetaling hos tannlege*, Rapport 2010/51, Statistisk sentralbyrå. (http://www.ssb.no/emner/03/02/rapp_201051/)

Grytten, J., Irene Skau og Dorthe Holst (2004): Endringer i utgifter og honorarer for tannbehandling 1995-2004, *Den norske tannlegeforenings Tidende*, **114**, 744-7. (http://www.tannlegetidende.no/index.php?seks_id=117980)

Holst, D., Irene Skau og Jostein Grytten (2005): Eigenvurdert tannhelse, generell helse og tannstatus i den voksne befolkning i Norge i 2004, *Den norske tannlegeforenings Tidende*, **115**: 576-80. (http://www.tannlegetidende.no/index.php?seks_id=156880)

Holst, D., Jostein Grytten og Irene Skau (2005): Den voksne befolknings bruk av tannhelsetjenester i Norge i 2004, *Den norske tannlegeforenings Tidende*, **115**, 212-6. (http://www.tannlegetidende.no/index.php?seks_id=139310)

Lov om folketrygd (folketrygdloven), nr. 19, 28. februar 1997. Arbeidsdepartementet. (<http://www.lovdato.no/all/nl-19970228-019.html>)

Lov om tannhelsetjenesten (tannhelsetjenesteloven), nr. 54, 3. juni 1983, Helse- og omsorgsdepartementet. (<http://www.lovdato.no/all/nl-19830603-054.html>)

Prop. 1 S (2009-2010): Helse- og omsorgsdepartementet. (<http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/dok/regpubl/prop/2009-2010/prop-1-s-20092010.html?id=580279>)

Skau, I., Dorthe Holst og Jostein Grytten (2005): Behandlingspanorama og innkallingsintervaller i privat allmennpraksis, *Den norske tannlegeforenings Tidende*, **115**, 764-8. (http://www.tannlegetidende.no/index.php?seks_id=170283)

Statistisk sentralbyrå (20. desember 2010): «Over 2,6 milliardar til tannhelse i Noreg» (<http://www.ssb.no/tannhelse/>)

The EU-Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC). (http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/income_social_inclusion_living_conditions/introduction)

Wilhelmsen, Marit (2009): Samordnet levekårsundersøkelse 2008 – Tverrsnittundersøkelsen. Dokumentasjonsrapport, Notater 2009/40, Statistisk sentralbyrå. (http://www.ssb.no/emner/00/90/notat_200940/notat_200940.pdf)

som høgaste utdanningsnivå i hushaldet at det udekte behovet for tannlegetenester er størst. Forskjellane etter inntektsnivå er meir markante, og det er dei med lågast hushaldsinntekt som i størst utstrekning har eit udekt behov for å gå til tannlege. I tillegg viser resultatane at delen som har eit udekt behov, går ned med stigande inntekt. Når det gjeld mottak av stønader frå folketrygda, er det udekka behovet større blant dei som tek imot ein eller fleire stønader enn blant dei som ikkje tek imot stønader.

Det er også klare skilnader i udekte tenestebehov etter høvesvis eigenvurdert tannhelse og eigenvurdert helse. Levekårsundersøkinga viser til dømes at dei som rapporterer å ha dårleg eller svært dårleg tannhelsetilstand, langt oftare har eit udekt behov enn dei med god eller svært god. Det er dessutan slik at det udekte tenestebehovet er større blant dei med dårleg eller svært dårleg generell helsetilstand enn blant dei med god eller svært god.

Sosiale forskjellar i bruk av tannlegetenester

Kjenneteikn ved personane, regionen dei bur i og tenesta i seg sjølv er alle faktorar som kan påverke korleis vaksne bruker tannlegetenester. I denne samanhengen er det særleg fokusert på førstnemnte, og resultatane gir grunn til å reise fleire spørsmål.

Eit prinsipielt spørsmål som kan bli stilt, er om forskjellane i tenestebruk etter inntekt og utdanning vitnar om at tannlegetenesta er ei eksklusiv helseteneste for dei som skårar høgt på ulike mål for sosial status generelt og inntekt spesielt. Hyppigheita av tannlegebesøk går opp med stigande inntekt, og dei med høgast utdanning går oftare til tannlege enn dei med lågare utdanning. Det er også slik at dei med lågare inntekter oftare kontaktar tannlege når det gjeld akutte problem, enn dei med høgare inntekter. Det kan bety at dei med låge inntekter går til tannlege når dei må, ikkje når dei bør.

I forlenginga av det føregåande er det også grunn til å spørje om dette kjem av at tannlegetenesta er ei for kostbar teneste. Utgiftene knytt til å bruke private tannlegetenester er relativt høge og har auka over tid (Grytten, Skau og Holst 2004). Samstundes er økonomi hovudgrunnen til eit udekt tenestebehov i nær sagt alle innteksgrupper, på alle utdanningsnivå og uavhengig av mottak av stønad (Ekornrud og Jensen 2010a). Det gir grunn til å stille spørsmål om utgiftene er for høge til at heile den vaksne delen av befolkninga har eit reelt tilbod om tannlegetenester.

Det er dessutan grunn til å spørje om ulik bruk av tannlegetenester blant vaksne er eit uttrykk for ei meir samansett utfordring når forskjellane etter tannhelsetilstand og generell helsetilstand blir tekne med i vurderinga. Rett nok blir bruken av måla eigenvurdert tannhelse og eigenvurdert helse stadig diskutert i høve til kva dei målar (validitet) og korleis dei kan bli brukt i analysesamanhengar (Holst, Skau og Grytten 2005).

Samanhengane mellom tannhelsetilstand og tenestebruk gir likevel grunn til å tru at det er dei med størst behov for tannlegetenester som bruker tenestene minst. I tillegg kan samanhengene mellom generell helsetilstand og bruk av tannlegetenester tyde på at helseproblem har ein tendens til å hope seg opp i delar av befolkninga, og då gjerne i dei delane av befolkninga som skårar lågt på ulike mål for sosial status, og som bruker helsetenester sjeldnare enn andre.

Mange låner mye

Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre gjør på flere vis som resten av befolkningen på lånemarkedet, og likheten er til en viss grad større jo lenger de har bodd her. Men avstanden mellom dem som låner svært mye, noen vil si over evne, og dem som låner lite eller ikke noe, er større enn for befolkningen som helhet. Religiøse «forbud» mot lån og gjeld ser ikke ut til å holde mange borte fra lånemarkedet, i det minste ikke i de landgruppene der de fleste har lang botid. Flere innvandrergrupper har en lånebyrde som gir grunn til bekymring.

Hvorfor er det interessant hvor mye eller lite innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre låner, og hvor stor lånebelastningen er i forhold til inntekten? Låneatferden kan for det første leses som en indikator på integrasjon i boligmarkedet. For det andre kan man få vite om hvilken kompetanse de har som forbrukere i et vanskelig marked. For det tredje kan vi bekrefte eller avkrefte en utbredt oppfatning om at mange muslimske innvandrere holder seg borte fra lånemarkedet fordi dette skal være uforenlig med deres religiøse tro.

Disse punktene skal vi komme tilbake til etter å ha presentert tallene for hvor mye forskjellige innvandrergrupper låner i forhold til hvilken husholdningsinntekt de har. Først skal vi en liten avstikker innom innvandreres generelle situasjon på boligmarkedet for å se om de eier eller leier sin egen bolig. Vi skal også se på noen generelle faktorer som påvirker behovet for lån, som alder og geografisk bosted.

Stadig flere eier boligen

For å kunne skaffe seg sin egen bolig, enten som selveier eller gjennom et borettslag, er de fleste avhengige av å ta opp lån. Hvor mange innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre som eier sin bolig, vil derfor være avgjørende for hvor store andeler som har tatt opp lån, og hvor mye de har lånt.

Definisjoner

Gjeld

Gjeld til norske og utenlandske fordringshavere samt partseieres del av boligselskapets gjeld.

Samlet inntekt

Husholdningens samlede yrkesinntekter, kapitalinntekter, skattepliktige overføringer (for eksempel pensjoner fra folketrygden, tjenestepensjoner, dagpenger ved arbeidsløshet og sykepenger) og skattefrie overføringer (barnetrygd, kontantstøtte, bostøtte, sosialhjelp med videre).

Gjeldsbelastning

Gjeld (som definert over) i forhold til samlet inntekt.

Innvandrere

Innvandrere er personer født i utlandet av to utenlandsfødte foreldre. De har altså på et tidspunkt innvandret til Norge.

Norskfødte med innvandrerforeldre

Det er personer som er født i Norge av to utenlandsfødte foreldre, og som i tillegg har fire besteforeldre som er født i utlandet.

Dag Ellingsen

Artikkelen er en del av et større prosjekt om integrering på boligmarkedet, finansiert av Sørlandets kompetansefond.

Dag Ellingsen er sosiolog og senioranalytiker i Oxford Research.
(dag.ellingsen@oxford.no)

Levekår blant innvandrere 2005/2006

I undersøkelsen [Levekår blant innvandrere 2005/2006](#) er innvandrerne og deres norskfødte barn fra ti landgrupper intervjuet om levekårstemaer.

Intervjupersonene hadde bakgrunn fra Bosnia-Hercegovina, Serbia-Montenegro, Tyrkia, Irak, Iran, Pakistan, Vietnam, Sri Lanka, Somalia og Chile, var i alderen 16-70 år og hadde bodd i Norge minst to år.

Intervjuene fant sted på innvandrernes morsmål dersom intervjupersonene ønsket det. Svarprosenten var 64,2 etter at fraflyttede og døde var trukket fra.

Datagrunnlag

Fra og med inntektsåret 2004 er inntektsstatistikken for husholdninger en totaltelling som omfatter alle personer i privathusholdninger bosatte i landet ved utgangen av året. Personer i studenthusholdninger er ikke med. I tillegg til alle registrerte kontante inntekter husholdningene mottar, omfatter statistikken også alle gjelds- og formuesposter fra likningen.

For innvandrergруппene gjelder at hovedinntektstakeren er innvandrer eller norskfødt med innvandrerforeldre med bakgrunn fra Bosnia-Hercegovina, Serbia-Montenegro, Tyrkia, Irak, Iran, Pakistan, Vietnam, Sri Lanka, Somalia og Chile. I noen tilfeller vil hovedinntektstakeren være innvandrer eller norskfødt med innvandrerbakgrunn, mens andre medlemmer i husholdningen ikke har noen form for innvandrerstatus.

Det er altså ikke riktig å snakke om «innvandrerhusholdning» i alle tilfeller. På den annen side er det rimelig å anta at trekk ved hovedinntektstakeren vil ha betydning for låneopptak, i og med at denne per definisjon vil ha størst betjeningsevne og kredittverdighet.

Alle data er fra Statistisk sentralbyrå.

Vi har ikke lett tilgjengelige registerdata som viser om innvandrere og deres norskfødte barn eier eller leier sin bolig, men vi kan bruke data fra Levekårsundersøkelsen blant innvandrere 2005/2006 (se tekstboks). Denne undersøkelsen omfatter imidlertid ikke et utvalg av alle som er innvandret til Norge, men de samme ti innvandrergruppene etter landbakgrunn som vi har i vårt materiale.

Et sentralt funn fra levekårsundersøkelsen er at andelen innvandrere som eier sin egen bolig blant de intervjuete i de ti landgruppene er sterkt økende, men at den fremdeles er lavere enn i befolkningen som helhet. Et annet klart funn er at andelen eiere øker med botiden i Norge. Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre fra Somalia og Irak peker seg ut med særlig lave andeler eiere, respektive 16 og 28 prosent ([Blom 2008](#)). Disse to gruppene er de som har kortest botid i Norge av de ti landgruppene, mer enn en tredel hadde i 2009 kommet i løpet av de fem siste årene ([Andreassen og Dzamarija 2010](#)). Ingen av de andre gruppene har færre enn 60 prosent eiere. I befolkningen som helhet er det 76 prosent som eier sin egen bolig.

Unge i sentrale strøk låner mer

Lånebelastning (hvor mye man låner i forhold til inntekten) vil generelt variere med inntekt, men enda mer med livsfase. Unge i etableringsfasen har høyere lån i forhold til inntekt enn eldre som har betalt ned sin gjeld. Slike faktorer kan vi bare i beskeden grad justere for i behandlingen av det data-materialet vi har for hånden. Men vi vet at innvandrere og deres norskfødte barn som gruppe er yngre enn resten av befolkningen, og særlig gjelder dette i de sist ankomne innvandrergruppene. I vårt materiale vil det først og fremst si innvandrere fra Somalia og Irak.

Det er et problem i forhold til aldersforskjellene at vi her er henvist til å se innvandrere og deres norskfødte barn under ett. Vi vil imidlertid se dette i lys av andelen norskfødte med innvandrerforeldre i hver landgruppe når vi diskuterer våre funn. Generelt er det blant dem fra Pakistan, Vietnam, Chile og Tyrkia mange norskfødte med innvandrerforeldre som har nådd den alderen da man normalt etablerer seg på boligmarkedet.

Lånebehovet avhenger også av hvor man bosetter seg, det vil si kostnadene ved å kjøpe bolig. Generelt bor innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre klart mer sentralisert enn hele befolkningen ([Høydahl og Rustad 2009](#)), noe som skal gi økt behov for mer lån. På den annen side finnes det i de fleste storbyer boområder der boligprisene er vesentlig lavere enn gjennomsnittet.

Hvordan er så innvandrernes og deres norskfødte barns situasjon på finansmarkedet? Hvor mange tar opp lån? Hvor mange tar opp mye lån i forhold til inntekten? Hvordan varierer dette i forhold til deres landbakgrunn? Og i forhold til hvor lenge de har bodd i Norge, deres alderssammensetning og bosettingsmønster?

Vi har kunnet sammenligne inntekt og gjeld hos ti innvandrergrupper med tilsvarende fordelinger blant alle bosatte i Norge, ved å bruke statistikk basert på inntektsstatistikken (se tekstboks om datagrunnlag) som viser innvandreres og norskfødte med innvandrerforeldres landbakgrunn. Tallene er fra 2009. De ti landgruppene er de samme som ble intervjuet i Levekårsundersøkelsen blant innvandrere 2005/2006 (se tekstboks), og som vi derfor har kunnskap om på viktige felter. Vi vet om de som gruppe eier eller leier sin

bolig, vi vet noe om boligstandard, og vi vet også noe om opplevd diskriminering på boligmarkedet.

Noen har et lånemønster som resten av befolkningen

På bakgrunn av det mønsteret vi ser for hele befolkningen i figur 1, kan vi dele husholdningene inn i tre hovedgrupper. For det første dem med liten (lavere enn årlig inntekt) eller ingen gjeldsbelastning. I befolkningen som helhet utgjør denne gruppen litt over halvparten (52 prosent). For det andre har vi dem med det vi kan kalle middels gjeldsbelastning, det vil si en gjeld som utgjør mellom en og tre ganger husholdningens samlede inntekt. I hele befolkningen gjelder dette rundt en tredel (34 prosent). For det tredje har vi dem med høy gjeldsbelastning, det vil si gjeld tre ganger inntekten eller mer. Dette utgjør 14 prosent av alle norske husholdninger.

Med utgangspunkt i denne tredelingen finner vi følgende mønstre hos innvandrershusholdningene. Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre fra Bosnia-Hercegovina og Serbia har et mønster for gjeldsbelastning som er relativt nær det generelle for norske husholdninger. Andelen med høy gjeldsbelastning er om lag identisk. Andelen med ingen eller liten gjeld er litt over landsgjennomsnittet blant dem med bakgrunn fra Serbia og litt under blant dem fra Bosnia-Hercegovina.

Også innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre fra Chile, og til en viss grad Vietnam, har et «norsktilpasset» gjeldsbilde, dog med litt flere med høy gjeldsbelastning. Disse to innvandrergruppene har gjennomgående forholdsvis lang botid i Norge; de to gruppene fra det tidligere Jugoslavia har en noe kortere botid, men preges samtidig av en mer «vestlig» bakgrunn enn for eksempel flyktninger fra Afrika. De har også, på samme vis som dem med bakgrunn fra Vietnam og Chile, bosatt seg mer spredt i Norge. Blant dem fra det tidligere Jugoslavia er mange muslimer ([Tronstad 2008a](#)), mens dette knapt gjelder noen fra Chile og Vietnam.

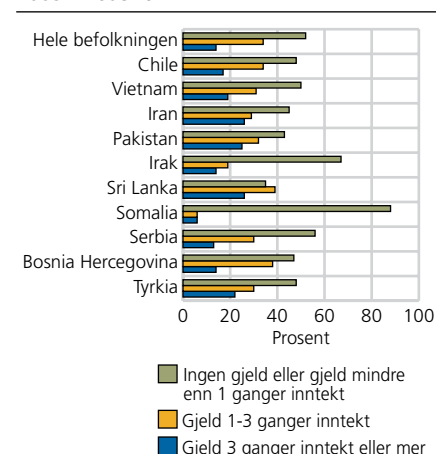
Det er selvfølgelig ikke slik at det generelle norske lånemønsteret er en fasit på hvor mye det er riktig å låne i forhold til inntekt. Mange, blant dem to påfølgende sentralbanksjefer, har i flere sammenhenger uttrykt bekymring for høy gjeldsbelastning i husholdningene. Samtidig er dette mønsteret for manges del et uttrykk for en tilpasning til boligmarkedet.

Noen låner mye

I en mer utsatt gruppe finner vi innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre med bakgrunn fra Sri Lanka, Pakistan, Iran og til en viss grad Tyrkia. Her er i grove trekk andelen med liten eller ingen gjeld lavere enn for resten av befolkningen som helhet, det motsatte gjelder andelen med høy gjeld i forhold til inntekt. Vi finner altså en mer kraftig opplåning i forhold til inntekt enn det vi finner i befolkningen som helhet.

Særlig andelene med høy lånebyrde i forhold til inntekt (tre ganger og mer) er høye for dem med bakgrunn fra Sri Lanka, Iran og Pakistan. Rundt en firedel av husholdningene har en slik høy belastning, tett oppunder det dobbelte av andelen i befolkningen som helhet. De samme tre landene peker seg også ut ved at rundt en tidel av husholdningene har en gjeld som er fem ganger inntekten eller mer.

Figur 1. Andel husholdninger, etter størrelse på inntekt og gjeld. Hele befolkningen, innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre, etter landbakgrunn. 2009. Prosent

Kilde: Inntektsstatistikk for husholdninger, Statistisk sentralbyrå.

Denne gruppen er noe vanskeligere å plassere ut fra den vanlige forståelsen av hvordan botid, alderssammensetning og sentralitet i bosetningen skulle virke på lånebehovet. Innvandrere og norskfødte med innvandrerbakgrunn fra Pakistan og Tyrkia er i stor grad bosatt på det sentrale Østlandet, noe som tilsier høye bokostnader, mens de med bakgrunn fra Sri Lanka tidligere har bodd spredt, mens de seinere har konsentrert seg om Oslo og Akershus. Dette kan ha økt lånebehovet for sistnevnte gruppe. Gruppene med bakgrunn fra Pakistan og Tyrkia har gjennomgående flere etablerte husholdninger med middelaldrende og eldre beboere enn dem fra Iran og Sri Lanka, noe som er et utslag av botid. Dette skulle trekke lånebehovet ned.

Noen låner lite

To land peker seg ut med svært høye andeler med innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre med liten eller ingen gjeld, Somalia og Irak. Begge husholdningsgrupper kjennetegnes også ved en høy andel leiere på boligmarkedet, samtidig som dette er gruppene med kortest botid i Norge. På den annen side er det mange med bakgrunn fra disse landene som er unge i etableringsfasen, samtidig som de bor sentralt.

Et sentralt trekk ved disse to gruppene, særlig somalierne, er at de vil oppfattes som grupper med lav kredittverdighet på grunn av lav sysselsetting og til dels mange familier med én forsørger. Dette er også grupper som opplever seg diskriminert både på leiemarkedet og når det gjelder kjøp av finanstjenester (lån) ([Tronstad 2008b](#)).

De med bakgrunn fra Irak er imidlertid en gruppe med et gjeldsnivå som tilsvarer landsgjennomsnittet, mens de med bakgrunn fra Somalia ligger klart under snittet for begge de to andre gjeldskategoriene.

Mange med høye lån og lav inntekt

Relativt mange innenfor flere av landgruppene har altså husholdninger med høy gjeldsbelastning. En høy gjeldsbelastning er vanskeligst å takle for dem med liten inntekt. En person eller husholdning med høy inntekt kan i prinsippet bestemme seg for et nøkternt konsum av mat, klær og reiser, og dermed klare finanskostnadene. Har man lav inntekt er spillerommet langt mindre. Vi skal derfor se mer på dem med kombinasjonen lav inntekt og høy gjeldsbelastning.

For alle landets husholdninger er andelen med høy gjeldsbelastning noe lavere blant dem med lav inntekt enn blant andre (se tabell 1). Denne tendensen ser vi også for innvandrergruppene fra Bosnia-Hercegovina og Irak. For gruppene fra Somalia og Serbia er tallgrunnlaget for lite til at vi kan si noe her. De høye gjeldsbelastningene blant innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre fra Pakistan, Iran og Sri Lanka gjør seg imidlertid også tydelig gjeldende blant dem med lave inntekter. Bildet er tydelig også blant dem med bakgrunn fra Tyrkia og Vietnam. Mer overraskende er bildet blant dem med lavest inntekt og bakgrunn fra Chile, tatt i betraktning et generelt mer nøkternt lånebilde i denne gruppen ellers.

Vi skal også merke oss at blant gruppene med lave inntekter med bakgrunn fra Tyrkia, Sri Lanka, Iran, Vietnam og Chile er det særlig blant dem med høyest gjeldsbelastning (fem ganger inntekt) at vi finner høye andeler blant gruppene med lave inntekter (ikke vist i tabell 1). Konkret vil det si at det i

Tabell 1. Andel husholdninger med gjeld 3 ganger inntekten eller mer. Hele befolkningen, innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre, etter landbakgrunn.¹ 2009. Prosent

	Samlet inntekt	
	Under 200 000 kroner	200 000-299 000 kroner
Hele befolkningen	12	12
Tyrkia	20	15
Bosnia-Hercegovina	8	11
Serbia	-	-
Somalia	13	-
Sri Lanka	22	25
Irak	11	9
Pakistan	18	24
Iran	20	21
Vietnam	18	15
Chile	22	13

¹ For få observasjoner til å si noe sikkert om husholdningene fra Serbia og Somalia.

Kilde: Inntektsstatistikk for husholdninger, Statistisk sentralbyrå.

mange grupper vil være betydelige andeler av husholdningene med en samlet inntekt rundt 200 000 kroner som har fått lån på rundt 1 million kroner.

Hvem er særlig forsiktige på lånemarkedet?

Vi har sett at innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre fra Somalia og Irak låner lite. Det er rimelig å tolke dette som utslag av lave inntekter og kort botid. Men er det store grupper innvandrere, også med bakgrunn fra Somalia og Irak, som kombinerer middels til høye inntekter med lav eller ingen gjeld? Dette er inntektsgruppene med minst «låneaversjon» i hele befolkningen, og med gode muligheter på finansmarkedet. Dette gjelder også dem med særlig høye inntekter, men den gruppen vil være så liten for enkelte grupper innvandrere at sammenlikningsgrunnlaget blir for lite.

I hele befolkningen er det tre grupper hvor mange låner, og til dels mye, men hvor samtidig betjeningsevnen burde være god. Det gjelder dem som tjener mellom 400 000 og 1 million kroner, her delt i tre intervaller: 400 000-499 999 kroner, 500 000-749 999 kroner og 750 000-1 million kroner.

Hvordan er det med innvandrere og deres norskfødte barn med tilsvarende inntekt i husholdningen? Av tabell 2 ser vi at de med bakgrunn fra Bosnia Hercegovina låner relativt offensivt, til en viss grad gjelder dette også dem med bakgrunn fra Sri Lanka og Chile. Også i denne gruppen er det de fra Somalia som låner minst (med forbehold om for små tall), mens de med bakgrunn fra Irak er mer offensive på lånemarkedet, med et unntak for den laveste inntektsgruppen.

Hvorfor avstår de med bakgrunn fra Somalia i høyere grad fra å låne, selv om de altså har forutsetninger for dette? Er denne gruppen, og til dels de med bakgrunn fra Irak, de eneste som avstår på grunn av religiøse forbud? Eller har det mer med botid å gjøre? Botid kan her påvirke på to vis. For det første får man gradvis sterkere forankring i arbeidsmarkedet, bedre inntekter, og dermed også høyere kredittverdighet. For det andre vil man med økende botid lære mer av det nye landets atferdsmønstre, også hva angår finansiering og boligvalg.

Hvordan skal vi i det hele tatt forklare de låneprofilene vi har funnet i de forskjellige innvandrergruppene? Det bildet som tegner seg av innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre fra Somalia og Irak, synes lettest å forstå som et utslag av kort botid, selv om det altså her er grupper som synes å ha kapasitet til å låne mer. Kan denne vegringen sies å ha bakgrunn i religiøse forbud? Eller handler det om manglende kredittverdighet og/eller diskriminering på lånemarkedet?

Tabell 2. Andel husholdninger med gjeld fra 1-3 ganger inntekten. Hele befolkningen, innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre, etter landbakgrunn.¹ 2009. Prosent

	Samlet inntekt		
	400 000-499 999 kroner	500 000-749 999 kroner	750 000-1 million kroner
Hele befolkningen	30	41	53
Tyrkia	32	45	51
Bosnia-Hercegovina	41	56	65
Serbia	23	44	55
Somalia	4	11	:
Sri Lanka	37	51	54
Irak	19	39	54
Pakistan	30	45	52
Iran	26	42	58
Vietnam	32	43	53
Chile	33	48	57

¹ For få observasjoner til å si noe sikkert om husholdningene fra Serbia og Somalia.

Kilde: Inntektsstatistikk for husholdninger, Statistisk sentralbyrå.

Religiøse forbud ser ikke ut til å hindre lån

For andre innvandrergupper med mange muslimer ser ikke religiøse påbud ut til å utgjøre noe hinder. En vanlig oppfatning av Koranen er at den setter klare begrensninger mot å pådra seg gjeld som det skal betales renter av. Dette kan igjen gi et handikap for muslimer på det norske boligmarkedet, hvis dette tabuet altså oppleves som et reelt hinder. En sentral kilde på feltet (Vogt 2000) legger vekt på at religiøse autoriteter i det muslimske norske miljøet har et pragmatisk forhold til at man tar opp lån til bolig eller studier.

Det finnes i Norge ingen register over folks religiøse oppfatninger og tilhørighet. I Levekårsundersøkelsen blant innvandrere 2005/2006 er det imidlertid stilt spørsmål om hvilken religiøs tro man er oppdratt til. Dessuten har man spurt om man tilhører denne religionen i dag, samt hvor viktig denne religionen er i ens liv. I vår sammenheng er det islamsk tro som er av interesse.

Blant de ti innvandringslandene som er brukt i vår undersøkelse, og i levekårsundersøkelsen, er det sju land som peker seg ut med innvandrere og norskfødte med innvandrerbakgrunn med til dels svært sterk tilknytning til denne trosretningen. For fire av landene er det mer enn 90 prosent av de spurte som er oppdratt til islamsk tro: Somalia, Pakistan, Irak og Tyrkia. Også blant respondenter fra Serbia og Montenegro (77 prosent), Iran (70 prosent) og Bosnia-Hercegovina (66 prosent) er det klare majoriteter som er oppdratt innenfor samme tro ([Tronstad 2008a](#)).

Når intervjuobjektene blir spurt om de har beholdt sin barnetro, gjelder dette mellom 90 og 99 prosent av alle dem med bakgrunn fra de over nevnte landgruppene, unntatt Iran der halvparten har frafalt. Når de blir spurt om religionens betydning i deres liv, har de valget mellom 1 «ingen betydning», og videre en skala opp til 10 «svært viktig». Også her peker de spurte fra Somalia og Pakistan seg ut som særlig religiøse, med snittskårer på henholdsvis nær

10 og 9, fulgt av respondentene fra Irak og Tyrkia med et snitt oppunder 8. For respondenter med bakgrunn fra Iran var snittskåren under 4.

Vi har dermed grunnlag for følgende påstand: Hvis det er slik at det er uforenlig med islamsk tro å ta opp lån på konvensjonelt vis, skulle vi forvente svært lave andeler med gjeld, særlig blant innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre fra Pakistan og Somalia, men også blant dem med bakgrunn fra Irak og Tyrkia. Av disse gruppene er det bare blant dem fra Somalia og Irak at mange avholder seg fra å låne, og her kan andre forklaringer være vel så nærliggende. Det er altså vanskelig å se religion som et absolutt hinder for innvandreres integrasjon på det norske låne- og dermed boligmarkedet. Vi har pekt på de lave inntektene og den relativt korte botiden blant dem med bakgrunn fra Somalia. Det er også rimelig å stille spørsmål ved deres finansielle kompetanse.

Vi vet at denne forbrukerkompetansen, altså evnen til å forstå kjøp av kompliserte tjenester og produkter, er svært ulikt fordelt i den norske befolkningen (Berg 2008, 2009 og 2010), og det er grunn til å tro at innvandrere vil ha særlige problemer. En utfordring i denne sammenheng vil være å lese til dels kompliserte orienteringer om hvordan finansielle produkter er sammensatt. Dette kan være vanskelig for de fleste av oss; for en gruppe med svakere leseferdigheter kan terskelen bli særlig høy ([Gabrielsen og Lagerstrøm 2005](#)).

Hvorfor så mange med høy lånebelastning?

Ellers ser det imidlertid ikke ut som at innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre har særlige problemer med å skaffe seg lån. Snarere er det betydelige grupper som har en lånebyrde som tyder på at deres kredittverdighet virker overvurdert. Dette materialet rommer ikke muligheter for å gå videre på dette feltet. Men noen viktige spørsmål kan stilles:

- Er det noen innvandrergrupper som mangler den finansielle kompetansen som kreves for å skaffe seg en lånebyrde som står i forhold til inntekten?
- Krever det norske bolig- og finansmarkedet for mye av mange innvandrergrupper? Er inngangsbilletten på boligmarkedet for høy?
- Har flere av innvandrergruppene en familiestruktur og familieoppfatning der det er urimelig å operere med våre husholdningsbegreper for å beregne lånebyrde og inntekt?
- Aksepterer flere grupper av innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre en vesentlig lavere levestandard for å få en fot innenfor boligmarkedet? Det kanskje viktigste spørsmålet er om den norske modellen for boligmarkedet utgjør et problem i integrasjonen av innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre. Er det et problem at vi har en modell der alle helst skal eie sin egen bolig?

Er lånefinansiering et problem for integrasjon?

Det norske boligmarkedet og den norske boligpolitikken er basert på at en høy andel av boligene er eid av dem som bor der, enten som selveiere eller som borettslagsmedlemmer. I Norge handler dette også om bygging av en formue som igjen gjør det mulig å gå inn i en boligkarriere, eventuelt også som et utgangspunkt for kjøp av en fritidseiendom.

Referanser

- Andreassen, Kristina Kvarv og Minja Tea Dzamarija (2010). «Kapittel 2. Befolkning», i Henriksen, Kristin, Lars Østby og Dag Ellingsen (red.). [Innvandring og innvandrere 2010](#), Statistiske analyser 119, Statistisk sentralbyrå.
- Berg, Lisbet (2010): «Hvorfor bytter du ikke bank?» Prosjektnotat 3-2010. Oslo, Sifo.
- Berg, Lisbet (2009): Loyalty, naivety and powerlessness among Norwegian retail bank customers. *International Journal of Consumer Studies*, 32 - p.p. 222-232.
- Berg, Lisbet (2008): Forbrukertilfredshet 2008. Oppdragsrapport nr. 3 – 2008. Oslo, SIFO.
- Blom, Svein og Kristin Henriksen (red) (2008): [Levekår blant innvandrere i Norge 2005/2006](#), Rapporter 2008/5, Statistisk sentralbyrå.
- Blom, Svein (2008): «Kap. 5. Bolig», i Blom og Henriksen (red). [Levekår blant innvandrere i Norge 2005/2006](#), Rapporter 2008/5. Statistisk sentralbyrå.
- Blom, Svein (2002): [Innvandrerne bosettingsmønstre i Oslo](#), Sosiale og økonomiske studier 107, Statistisk sentralbyrå.
- Blom, Svein (2001): [Økt bokonsentrasjon blant innvandrere i Oslo – er toppen snart nådd?](#) [Samfunnsspeilet 2001/2](#), s. 69-80, Statistisk sentralbyrå.
- Gabrielsen, Egil og Bengt Oscar Lagerstrøm (2005): Mange innvandrere er dårlige til å lese norsk, [Samfunnsspeilet 2/2005](#), Statistisk sentralbyrå.
- Høydahl, Even og Øivind Rustad (2009): Befolkningsvekst – men ikke overalt, [Samfunnsspeilet 5-6 2009](#), Statistisk sentralbyrå.
- Pettersen, Silje Vatne (2003): [Bosettingsmønstre og segregasjon i storbyregionene. Ikke-vestlige innvandrere og grupper med høy og lav utdanning](#), Utredninger til Storbymeldingen, del 1, Notater 33/2003, Statistisk sentralbyrå.
- Tronstad, Kristian (2008a): «Kap. 8. Religion», i Blom og Henriksen (red). [Levekår blant innvandrere i Norge 2005/2006](#), Rapporter 2008/5, Statistisk sentralbyrå.
- Tronstad, Kristian (2008b): «Kap. 20. Opplevd diskriminering», i Blom og Henriksen (red). [Levekår blant innvandrere i Norge 2005/2006](#), Rapporter 2008/5, Statistisk sentralbyrå.
- Vogt, Kari (2000): *Islam på norsk. Moskeer og islamiske organisasjoner i Norge*, Cappelen, Oslo 2000.

Hvis ikke innvandrere og i neste omgang deres barn tar del i denne «karusellen», risikerer de å bli innelåst i et relativt lite leiemarked. Et marked som for mange innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre karakteriseres av lav stabilitet og dårlig boligkvalitet ([Blom 2008](#)), eller de blir tilsvarende «innelåst» i den billigere delen av boligmarkedet. Dette har betydning for deres sosiale og geografiske mobilitet, noe som igjen kan påvirke levekårene for dem og deres barn.

Finansiering og segregasjon i boligmarkedet kan henge sammen. Vi vet i utgangspunktet at innvandrere i Norge til en viss grad er segregerte i det norske boligmarkedet, de bor ofte i strøk der det er mange andre innvandrere. Tendensen viser seg tydelig i Oslo, men også for eksempel Drammens bokonsentrasjon av innvandrere er kjent. Men situasjonen er vesentlig mer problematisk i andre byer i Norden ([Blom 2001](#), [Blom 2002](#), [Pettersen 2003](#)).

Bokonsentrasjon er ikke ensidig negativt

Det er ikke riktig å se denne bokonsentrasjonen som noe ensidig negativt. Nyankomne innvandrere kan få verdifull hjelp og støtte ved å bo i områder der de møter mennesker som kan deres eget språk. Det er også lettere å vedlikeholde kulturelle interesser fra hjemlandet. Mer problematisk blir det når segregasjonen er et uttrykk for at man er henvist til å bo i slike, ofte rimelige, boligstrøk, og når strøkene etter hvert får opphopninger av husholdninger med dårlige levekår. Kan noe av denne segregasjonen, det vil si at innvandrerne til en viss grad «klumper» seg sammen i bestemte boligområder med lave boligpriser og ofte opphopninger av dårligere levekår, skyldes problemer med å operere på det norske finansmarkedet?

Det er ikke lett å svare på spørsmålet ut fra dette relativt enkle datamaterialet. Men vi kan peke på tre grupper som har en lånebelastning som avviker fra hele befolkningen under ett: de som låner svært mye i forhold til inntekt, de som låner lite eller ingenting og de som låner «under evne».

Det vil være svært interessant å studere disse lånemønstrene mer inngående for å se deres relasjon til innvandreres integrasjon og segregasjon i boligmarkedet. Som nevnt flere ganger er dette et materiale som er for generelt til å gi dyp innsikt i feltet. Materialet peker i imidlertid i retning av at dette er et viktig forskningstema som man burde grave dypere i, og som kanskje er viktigere for integrasjon enn det man har forestilt seg.

Færre unge omkommer i trafikken

Siden år 2000 har nesten 3 000 personer omkommet i trafikken på norske veier. En tredel av disse var under 25 år gamle. I 2010 omkom 54 unge, av 208 personer i alt. Antallet har gått gradvis ned siden 1970, som fortsatt er året med flest omkomne selv om trafikken er mer enn tredoblet siden da. Nedgangen i tallet på omkomne har vært særlig stor blant de aller yngste, mens bildet er litt mindre positivt for unge bilførere. Til tross for færre ulykker med dødelig utgang representerer veitrafikkuhell fortsatt et stort samfunnsproblem, i Norge så vel som internasjonalt.

Det er tragisk når barn og unge omkommer i ulykker. Heldigvis ser vi gode resultater fra målrettet trafikksikkerhetsarbeid for denne gruppen de siste tiårene. Barn og unge er en uensartet gruppe, og derfor er det nødvendig å sette inn mange ulike virkemidler i trafikksikkerhetsarbeidet for denne målgruppen. Barn og unge omfatter her de aller yngste under skolepliktig alder, barn i 6-årsalderen som kanskje er trafikant for første gang på egenhånd i forbindelse med skolestart, ungdom i 16-årsalderen med sitt første førerkort på moped eller scooter og unge voksne i 18-24-årsalderen som ferske bilførere.

Veitrafikkulykker i et historisk og internasjonalt perspektiv

Veitrafikkulykker representerer et betydelig samfunnsproblem i Norge, både fordi det fortsatt omkommer mange i trafikken hvert år, og fordi enda flere blir livsvarig skadd. Likevel er problemene mindre i Norge og i de andre nordiske landene enn i mange andre land i Europa og ellers i verden. Dette fordi det er relativt få dødsulykker i Norge og Norden, samtidig som risikoen er lavere.

Felles for de fleste høyt motoriserte landene er at trafikksikkerheten bedres betydelig over tid, og at trenden er en nedgang i dødsulykkene. Men den positive utviklingen med færre omkomne i trafikken er ikke et globalt fenomen. I mange land der bilholdet er sterkt økende, som for eksempel i India og Kina, øker fortsatt antall omkomne i trafikken i takt med økende biltrafikk.

I 1970 omkom 560 personer på veiene i Norge. I alt omkom 4 130 personer i veitrafikkulykker i Norden dette året, det høyeste antallet som er registrert.

Datagrunnlag

Statistikk over veitrafikkulykker i Statistisk sentralbyrå omfatter ulykker med personskade som er meldt til politiet. Rene materiellskadeulykker er ikke med. Den er videre begrenset til ulykker som har skjedd på offentlig eller privat vei, gate eller plass som er åpen for alminnelig trafikk.

I en ulykke må som regel minst ett kjøretøy ha vært innblandet. Som kjøretøy regnes sivile og militære motorkjøretøyer, skinnegående kjøretøyer og ikke-motordrevne kjøretøyer. I statistikken over veitrafikkulykker blir bare dødsfall som inntreffer inntil 30 dager etter ulykkesdato, tatt med. Heller ikke selvmord i trafikken er med, i henhold til internasjonale anbefalinger.

Siden det er store og til dels tilfeldige svingninger i ulykkestallene fra et år til et annet, har vi valgt å se på gjennomsnittet av 5-årsperioder, for å få mer signifikante utsagn.

Jan Monsrud og
Asbjørn Wethal

Avgrensning av materialet

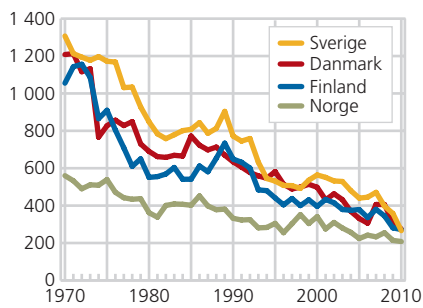
Vi har her begrenset oss til å se på dødsulykker, det vil si ulykker som involverer omkomne trafikanter. Med trafikanter mener vi blant annet bilførere, bilpassasjerer, motorsyklister og mopedister, gående og syklende. Temaet er barn og unge i trafikken, det vil si personer under 18 år. Vi ser også på unge bilførere, det vil si de mellom 18 og 24 år.

Jan Monsrud (t.v.) er seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for transport-, reiselivs- og IKT-statistikk. (jan.monsrud@ssb.no)

Asbjørn Wethal er seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for transport-, reiselivs- og IKT-statistikk. (asbjorn.willy.wethal@ssb.no)

Figur 1. Antall omkomne personer i veitrafikkulykker. Norden¹. 1970-2010

¹ Unntatt Island.

Kilde: Nordens vägforum (www.nvfnorden.org, april 2011).

Risikovurderinger og -beregninger

Det er mange faktorer å ta hensyn til når ulykkesutviklingen skal analyseres. Årsakene til den utviklingen vi ser, kan skyldes endret adferd i trafikken, bedre veier, bedre biler, endrede kjørevaner, annen befolkningssammensetning, kortere eksponeringstid, endrede transportmiddelvalg og så videre.

For å gi en fullgod analyse av utviklingen i omkomne og skadde i veitrafikkuhell er det vanlig å relatere tallene til en størrelse som beskriver trafikkomfanget. Men det finnes ofte ikke statistikk for trafikktutviklingen på detaljert nivå. Derfor er det vanlig å bruke folketall, særlig ved sammenligninger mellom land. Et annet, og bedre, eksponeringsmål vil være antall motorkjøretøyer eller antall førerkort. Men det beste risikomålet er kjørte kilometer eller personkilometer fordelt på ulike transportmåter, eventuelt også timer man har oppholdt seg i trafikken.

Rammene for denne artikkelen gjør det ikke mulig å gå i detalj angående risikovurderinger, men det kan være nyttig å ha endringer i befolkningsstrukturen for de aldersgruppene som omtales i artikkelen, som bakgrunn. Antallet barn under 10 år og ungdom mellom 21 og 24 år har gått noe ned sammenlignet med 1970, mens det for de øvrige ungdomsgruppene har vært en svak vekst.

Tallet på omkomne har gått betydelig ned i de nordiske landene etter 1970. I 2010 omkom til sammenligning 1 019 personer. 208 av disse omkom på de norske veiene (se figur 1). I tiårsperioden 2001-2010 har i alt 14 289 personer mistet livet på de nordiske veiene, mens det i tiårsperioden 1991-2000 omkom 19 240 personer. Parallelt med nedgangen i antallet omkomne har veitrafikken økt kraftig. Risikoen for å dø i en veitrafikkulykke har dermed relativt sett avtatt mer enn hva nedgangen i ulykkestallene viser.

Det er naturlig å spørre seg hvorfor trafikksikkerheten i Norge og Norden er så god i forhold til i de fleste andre land. Det er vanskelig å gi et dekkende svar på dette, men det er et faktum at Norge har relativt lave fartsgrenser og høye bøtesatser ved fartsovertredelser sammenlignet med andre land. I tillegg innførte Norge tidlig en fast promillegrense på 0,5 (nå 0,2) og strenge sanksjoner for promillekjøring. Det er derfor mindre promillekjøring i Norge enn i de fleste andre motoriserte land.

Bilbelte redder liv

Bruk av sikkerhetsutstyr i bil har stor betydning for sannsynligheten for å omkomme eller skadd. Det har fra 1975 vært påbudt med bruk av bilbelter i forsete på person- og varebiler i Norge, og fra 1985 i baksete. Bilbelte er det enkleste og mest effektive hjelpemiddelet for å redusere antall skadde og omkomne i trafikken. Det er beregnet at bruk av bilbelte minsker sannsynligheten for å dø i trafikken med 40-50 prosent for førere og forsetepassasjerer. Bilbeltebruken er relativt høy i Norge, selv om den er enda høyere i enkelte andre land.

Sikrere biler, med for eksempel større sikkerhetssoner, forsterket karosseri, ABS-bremser, airbag og antispinnsystemer, bidrar også til færre omkomne – men dette er jo ikke et særnorsk fenomen. På dette området er det i Norge potensial for ytterligere forbedring, siden vi har en relativt gammel bilpark med en gjennomsnittsalder på 10,5 år i 2010. Gode og sikre veier er også et viktig trafikksikkerhetstiltak, selv om Norge har et begrenset motorveinett og ellers mange smale veier med få kilometer vei med atskilte kjørebaneer i

form av midtrekkeverk – og generelt dårligere veistandard sammenlignet med mange andre land.

Det er sikrest å ferdes på de svenske veiene, som hadde kun 2,8 omkomne per 100 000 innbyggere i 2010. Tilsvarende tall for Norge var 4,3, mot 5 i henholdsvis Danmark og Finland. Men alle de nordiske landene har et lavt risikonivå sammenlignet med de fleste andre land (se tekstboks om risikovurderinger).

I EU-27 (se tekstboks) omkom 6,1 personer per 100 000 innbyggere i 2010 ifølge foreløpige tall. Bak dette gjennomsnittstallet skjuler det seg store forskjeller. Sverige hadde altså den laveste risikoen av alle de 27 landene, mens Hellas hadde den høyeste, med 11,2 omkomne per 100 000 innbyggere. Trenden er sterkt nedadgående. I 1991 omkom hele 16 personer per 100 000 innbyggere i det som i dag er EU-27, og i Norge 7,7 personer.

Bildet er noenlunde det samme når vi ser på antall omkomne barn i alderen 0-17 år. Også for denne aldersgruppen er det relativt få omkomne i de nordiske landene, og nedgangen de siste tiårene er enda sterkere enn for de øvrige aldersgruppene. På begynnelsen av 1970-tallet lå antallet omkomne barn i denne aldersgruppen per 100 000 innbyggere på mellom 10 og 16. Antallet har gradvis gått ned siden og er nå om lag 2.

Størst nedgang i antall omkomne barn

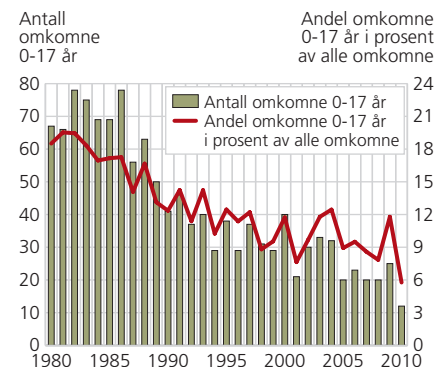
Når vi nå skal se nærmere på dødsulykker blant barn og unge, har vi valgt å konsentrere oss om utviklingen fra 1980 og fram til i dag. På begynnelsen av 1980-tallet var om lag 20 prosent av de som omkom i en veitrafikkulykke, under 18 år gamle (se figur 2). Dette tilsvarer et årlig gjennomsnitt på 71 barn og unge.

Drøyt 25 år senere har andelen gått ned til knapt 9 prosent, tilsvarende 20 omkomne i gjennomsnitt for femårsperioden 2006-2010. Som det går fram av figur 2, er det store tilfeldige svingninger mellom enkelte år, men den langsiktige trenden er en betydelig nedgang i risikoen for å omkomme i en trafikku-lykke for de under 18 år.

Ved å splitte opp aldersgruppen ytterligere ser vi at nedgangen i tallet på omkomne er størst for ungdom mellom 15-17 år, med 23 færre omkomne i gjennomsnitt per år i perioden 2006-2010, sammenlignet med 1981-1985 (se figur 3). Dette tilsvarer en nedgang på 65 prosent. De yngste hadde imidlertid en sterkere relativ nedgang i antall omkomne i samme tidsrom, spesielt barn i alderen 6-9 år. For denne aldersgruppen var nedgangen på nesten 89 prosent, eller 11 færre omkomne per år i gjennomsnitt.

Faktorer som ofte trekkes fram for å forklare den positive utviklingen i antall omkomne blant unge, er blant annet bygging av gang- og sykkelveier. Barn deler i mindre grad enn før veien med bilene. En annen viktig årsak er bedre sikring av barn i bilene. Det var først i 1988 det kom påbud om barnesikringsutstyr, og det var tidligere ingen selvfølge at barna skulle sitte fastspent i bilen. Andre risikodempende tiltak er redusert fartsgrense i boligstrøk (fra 50 til 30 kilometer i timen), at barn er mindre eksponert i trafikken fordi flere enn før blir kjørt til skolen, styrket trafikkopplæring i barnehage og skole samt mer utbredt bruk av sykkelhjelmer.

Figur 2. Antall omkomne personer i alderen 0-17 år i veitrafikkulykker og andel omkomne personer i alderen 0-17 år av alle omkomne. 1980-2010. Absolutte tall og prosent

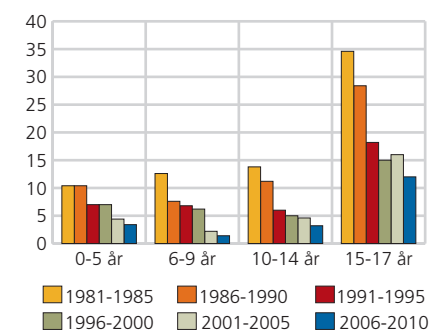

Kilde: Veitrafikkulykker, Statistisk sentralbyrå.

EU-27

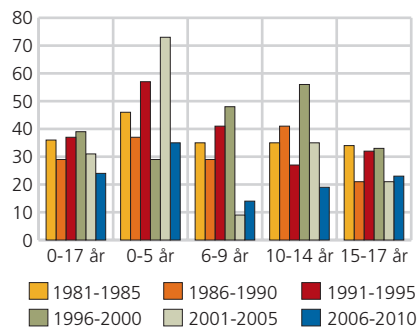
EU-27 omfatter landene Belgia, Bulgaria, Danmark, Estland, Finland, Frankrike, Hellas, Irland, Italia, Kypros, Latvia, Litauen, Luxembourg, Malta, Nederland, Polen, Portugal, Romania, Slovakia, Slovenia, Spania, Storbritannia, Sverige, Tsjekkia, Tyskland, Ungarn, Østerrike.

Figur 3. Antall omkomne personer i alderen 0-17 år i veitrafikkulykker. Årlig gjennomsnitt. 1981-2010

Kilde: Veitrafikkulykker, Statistisk sentralbyrå.

Figur 4. Andel omkomne jenter i alderen 0-17 år i veitrafikkulykker. 1981-2010. Prosent

Kilde: Veitrafikkulykker, Statistisk sentralbyrå.

Flest gutter omkommer i trafikken

Av de 1 237 personene under 18 år som omkom i veitrafikkulykker i perioden 1981-2010, var 824 gutter og 413 jenter. Det var flest omkomne i aldersgruppen 15-17 år, med 447 gutter og 174 jenter. Dette tilsvarte en andel på 54 prosent av samtlige omkomne gutter yngre enn 18 år i perioden 1981-2010, mens tilsvarende andel for jentene var 42 prosent.

Kun 13 jenter mellom 6 og 14 år har mistet livet i trafikkulykker de siste ti årene, mot 44 gutter. Antallet er betydelig redusert sammenlignet med 1980-tallet. For de aller yngste barna (0-5 år) er bildet annerledes, med 22 omkomne jenter og 17 gutter i den siste tiårsperioden.

Fra midten av 1990-tallet har jenter yngre enn 18 år gjennomgående hatt en heldigere utvikling over tid enn guttene, målt etter omkomne i veitrafikkulykker (se figur 4). Vi ser også at jenter relativt sett er overrepresentert i aldersgruppen 0-5 år sammenlignet med guttene. For hele perioden 1981-2010 viser statistikken at nesten hver fjerde jente som omkom, var yngre enn seks

år, mot hver sjuende gutt. Men som figur 4 viser, er det betydelige, tilfeldige svingninger i andelen mellom femårsperiodene for alle aldersgruppene.

Færre unge myke trafikanter mister livet i trafikken

Myke trafikanter er en utsatt trafikantergruppe uansett alder. På begynnelsen av 1980-tallet var over en tredel av alle som omkom i trafikken, enten syklist, fotgjenger eller akende. Andelen er i dag rundt 15 prosent, men har ikke blitt vesentlig redusert siden midten av 1990-tallet.

Barn og unge til og med 14 år var tidlig på 1980-tallet særlig hardt rammet som myk trafikanter, og til sammen 134 omkom i perioden 1981-1985. Hele 64 prosent av jentene som mistet livet i trafikken på den tiden, og 79 prosent av guttene, var i denne trafikantergruppen. Om vi deler opp de neste tiårene i femårsintervaller, ser vi at antall omkomne gradvis reduseres (se tabell 1). I perioden 2006-2010 omkom 19 barn og unge under 15 år blant disse tre trafikantergruppene, tilsvarende en nedgang på 86 prosent.

Men selv med denne positive utviklingen er fortsatt halvparten av de omkomne i aldersgruppen under 15 år for perioden 2006-2010 i en

Tabell 1. Antall omkomne personer i veitrafikkulykker, etter kjønn, alder og trafikantgruppe. 1981-2010

	Bilfører	Bilpassasjer	Fører/passasjer på MC/moped	Syklist	Fotgjenger	Akende	Andre	I alt
Jenter 0-14 år								
1981-85	-	24	-	11	27	7	1	70
1986-90	-	24	-	5	19	4	1	53
1991-95	-	19	-	2	18	2	1	42
1996-00	-	20	-	3	12	2	2	39
2001-05	-	14	-	2	9	-	-	25
2006-10	-	4	-	1	5	-	-	10
Jenter 15-17 år								
1981-85	-	43	6	3	6	1	-	59
1986-90	-	18	4	-	8	-	-	30
1991-95	2	15	5	2	5	-	-	29
1996-00	1	17	3	-	4	-	-	25
2001-05	-	8	4	1	4	-	-	17
2006-10	-	10	1	1	1	-	1	14
Gutter 0-14 år								
1981-85	1	18	1	37	34	18	4	113
1986-90	-	29	-	21	28	9	1	88
1991-95	-	22	1	11	11	7	2	54
1996-00	-	15	-	7	21	5	1	49
2001-05	-	12	-	6	11	3	0	32
2006-10	-	14	1	5	6	2	1	29
Gutter 15-17 år								
1981-85	11	38	44	6	12	-	3	114
1986-90	10	34	56	3	6	1	2	112
1991-95	5	15	27	5	4	1	5	62
1996-00	2	20	19	1	7	-	1	50
2001-05	4	17	39	-	2	-	1	63
2006-10	5	15	17	2	2	-	4	45

Kilde: Veitrafikkulykker, Statistisk sentralbyrå.

ikke-motorisert trafikantgruppe (19 av 39). De fleste andre trafikkdødsfallene for denne aldersgruppen er som passasjerer i bil. Det er en nesten tilsvarende nedgang i perioden for denne trafikantgruppen for jenter, mens det ikke har vært noen nedgang for gutter.

Motorsyklister og mopedister på, i hovedsak, lett motorsykkel og moped/scooter, skiller seg spesielt ut når vi sammenligner antall omkomne unge gutter og jenter i veitrafikkulykker. Seks jenter omkom i aldersgruppen 15-17 år i perioden 1981-1985. 25 år senere viser statistikken at én mistet livet.

Tilsvarende tall for guttene i samme aldersgruppe var henholdsvis 44 og 17. Den forskjellige utviklingen mellom kjønnene for antall omkomne etter trafikantgruppe, som er belyst her, kan reflektere forskjeller i transportmiddelvalg som gjøres gjennom oppveksten.

Unge bilførere utsatt

Nesten halvparten av alle som omkom i en veitrafikkulykke i perioden 2006-2010 var bilførere. Andelen har økt gradvis siden begynnelsen av 1980-tallet, og har de siste årene endret seg lite.

Unge voksne menn utgjør en høy andel av bilførerne som mister livet i trafikken. I perioden 2006-2010 var en femdel av de omkomne bilførerne en mann mellom 18 og 24 år (se figur 5). Tilsvarende utgjorde unge voksne kvinnelige bilførere bare 4 prosent. Det var en nedgang i antall omkomne unge mannlige bilførere på begynnelsen av 1990-tallet sammenlignet med 1980-tallet. Det har vært liten endring i andelen senere, både for unge voksne menn og kvinner.

Transportøkonomisk institutt har gjennomført beregninger av eksponering og risiko for bilførere for utvalgte aldersgrupper for årene 2007 og 2008 (se tekstboks, om risikoberegninger). Ved å relatere de omkomne til kjørelengder hentet fra Den nasjonale reisevaneundersøkelsen (se tekstboks), er det mulig å gjøre beregninger av risiko for å omkomme i trafikken.

De yngste bilførerne har klart høyere risiko for å omkomme i en trafikkulykke enn de øvrige gruppene (se figur 6). Dette gjelder særlig mannlige bilførere i aldersgruppen 18-20 år, med 20 omkomne per milliard kjøretøykilometer (Torkel Bjørnskau 2009).

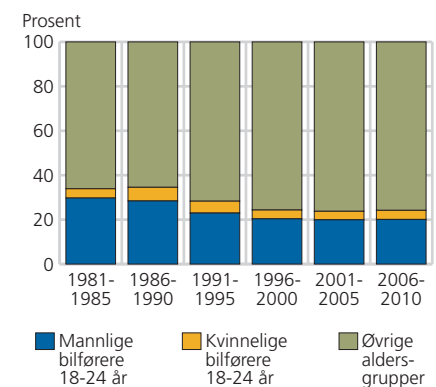
Den nasjonale reisevaneundersøkelsen

Reisevaneundersøkelsen (Jon Martin Denstadli, Øystein Engebretsen, Randi Hjorthol, Liva Vågane 2006) er en utvalgsundersøkelse hvor et stort utvalg personer trekkes fra Folkeregisteret, og blir intervjuet om sin tilgang på transportmidler og sine reiser. Undersøkelsen foregår som en telefonundersøkelse og dekker hele uka, hele året. Respondentene blir bedt om å beskrive reisene de foretok en bestemt dag, samt lengre reiser siste måned. Transportøkonomisk institutt er ansvarlig for undersøkelsen, som gjennomføres hvert 4. år.

I den nasjonale reisevaneundersøkelsen for 2005 (RVU 2005), som er brukt som grunnlag i figur 6, er om lag 17 500 personer over tolv år intervjuet om sine reiseaktiviteter og reisemønstre. Svarprosenten var på om lag 50 prosent. Undersøkelsen gir informasjon om omfanget av befolkningens reiser, reisenes formål og hvilke transportmidler som brukes. Den gir opplysning om hvordan reiseaktiviteten varierer mellom befolkningsgrupper i ulike deler av landet og om sosioøkonomiske kjennetegn som yrkesstatus, familietype, utdanning og så videre.

Kilde: Transportøkonomisk institutt, Den nasjonale reisevaneundersøkelsen, 2005.

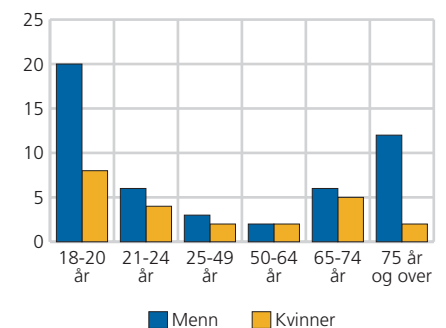
Figur 5. Andel omkomne bilførere 18-24 år. Kvinner og menn. 1981-2010. Prosent

Kilde: Veitrafikkulykker, Statistisk sentralbyrå.

Figur 6. Antall omkomne bilførere blant menn og kvinner, etter alder. Per milliard kjørte kilometer (risiko). Gjennomsnitt. 2007-2008

Kilde: Veitrafikkulykker, Statistisk sentralbyrå og Transportøkonomisk institutt (TØI).

Flere biler og økende trafikk – men stadig tryggere på veiene

Til tross for stadig økende biltrafikk blir det over tid stadig tryggere å ferdes på veiene våre. Risikoen for å omkomme i en veitrafikkulykke har følgelig avtatt mer enn nedgangen i de faktiske ulykkestallene viser. Den samme utviklingen ser vi også i Norden og Europa for øvrig. I Norge har utviklingen gått i riktig retning i større eller mindre grad siden 1970. Men i mange land er trenden motsatt, stadig flere omkommer i takt med økende biltrafikk.

Årsakene til denne positive utviklingen i mange land er sammensatt, men sikrere biler og mer sikkerhetsutstyr, endret trafikantadferd og kjørevaner, bedre veier med separering av kjørebaner og flere gang- og sykkelveier, iverksettelse av mer målrettede trafiksikkerhetstiltak og generelt større oppmerksomhet rundt temaet trafiksikkerhet, har uten tvil hatt stor betydning.

Tallet på omkomne har gått ned for alle aldersgrupper, men nedgangen har relativt sett vært størst for de som er under 18 år. Vi ser også en nedgang i ulykkestallene for syklist, fotgjenger og akende de senere årene, særlig blant de unge. Men myke trafikanter, som syklist og fotgjenger, er fortsatt en utsatt trafikantergruppe. Det er forskjeller i ulykkesrisiko mellom jenter og gutter, som kan ha sammenheng med ulike transportmiddelvalg opp gjennom oppveksten. Bilførere utgjør en betydelig andel av samtlige omkomne, og de yngste bilførerne har høyest risiko for å dø i en veitrafikkulykke.

Referanser

Torkel Bjørnskau (2009): *Høyrisikogrupper eksponering og risiko i trafikk*, TØI-rapport 1042/2009, Transportøkonomisk institutt.

Jon Martin Denstadli, Øystein Engebretsen, Randi Hjorthol, Liva Vågane (2006): *Den nasjonale reisevaneundersøkelsen 2005 – nøkkelrapport*, TØI-rapport 844/2006, Transportøkonomisk institutt.

Sprikende tall på utvikling for FN-målene

I 2000 ble medlemslandene i FN enige om åtte utviklingsmål som skulle brukes til å følge med på utviklingen i levekår på globalt nivå, de såkalte tusenårsmålene. Innen 2015 skal verden ha sett betydelige framskritt på en rekke områder som er viktige for mennesker som lever i utviklingsland. Men ofte viser statistikk som skal beskrive denne utviklingen ulike resultater. Statistikkbyråer i sju utviklingsland har samarbeidet med Statistisk sentralbyrå (SSB) her i Norge for å synliggjøre disse ulikhetene ved statistikken.

I 2000 ble FNs medlemsland enige om åtte utviklingsmål for å overvåke utviklingen i levekår på globalt nivå. Disse målene ble kalt Millennium Development Goals (MDG) på engelsk – tusenårsmål på norsk. I tusenårsmålene har verdenssamfunnet formulert konkrete mål for utviklingen innenfor områdene fattigdom, sult, sysselsetting, utdanning, likestilling, helse, miljø, handel og bistand. Norge er forpliktet til å hjelpe utviklingsland med å nå målene (se tekstboks).

Enighet om felles mål ...

Etter flere forsøk på etablere et felles rammeverk var det en seier at FNs 189 medlemsland i 2000 ble enig om tusenårsmålene. Men det var også en seier at de klarte å komme fram til et begrenset antall indikatorer som skal brukes for å måle utviklingen. At antall indikatorer er begrenset, gjør prosjektet håndterbart.

Men tusenårsmålene har blitt kritisert for at ressurser ensidig blir rettet mot å oppnå best mulig resultat innenfor områdene tusenårsmålsindikatorerne dekker, mens andre områder overses. Et eksempel på det er mål nummer to som handler om å oppnå full grunnskoleutdanning for alle. Her handler det om hvor mange elever i grunnskolealder som går på skolen, hvor mange som fullfører, og hvor mange som kan lese og skrive. Kvaliteten på opplæringen er derimot et aspekt ved opplæring som lett kan havne i skyggen fordi det ikke inngår blant indikatorerne som måles.

Ambisjonen er at tusenårsmålene skal nås innen 2015, med 1990 som utgangspunkt. Ifølge FNs tusenårsmålsrapport fra 2011 er det mulig å nå mange av målene på et globalt nivå, om enn ikke i hvert land eller i alle regioner (United Nations 2011). Afrika sør for Sahara er en av regionene som sannsynligvis ikke vil nå målene innen 2015.

... men uenighet om tallene

FN har ansvaret for å samle inn data for å måle framgangen for tusenårsmålene på globalt nivå (se FNs MDG-database: <http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Default.aspx>). FN bruker noen tall fra nasjonale statistikkbyråer både direkte og justert, men de estimerer og modellerer også svært mange tall på egen hånd. De baserer seg for det meste på informasjon fra spørreundersøkelser, men henter også inn tall fra administrative kilder. Planen var at statistikk produsert av nasjonale statistikkontorer, det vil si offisiell statistikk, skulle benyttes for å måle graden av måloppnåelse på nasjonalt nivå. Det har likevel ikke alltid skjedd i praksis.

Siv Irene Pedersen og
Dag Roll-Hansen

Tusenårsmålene

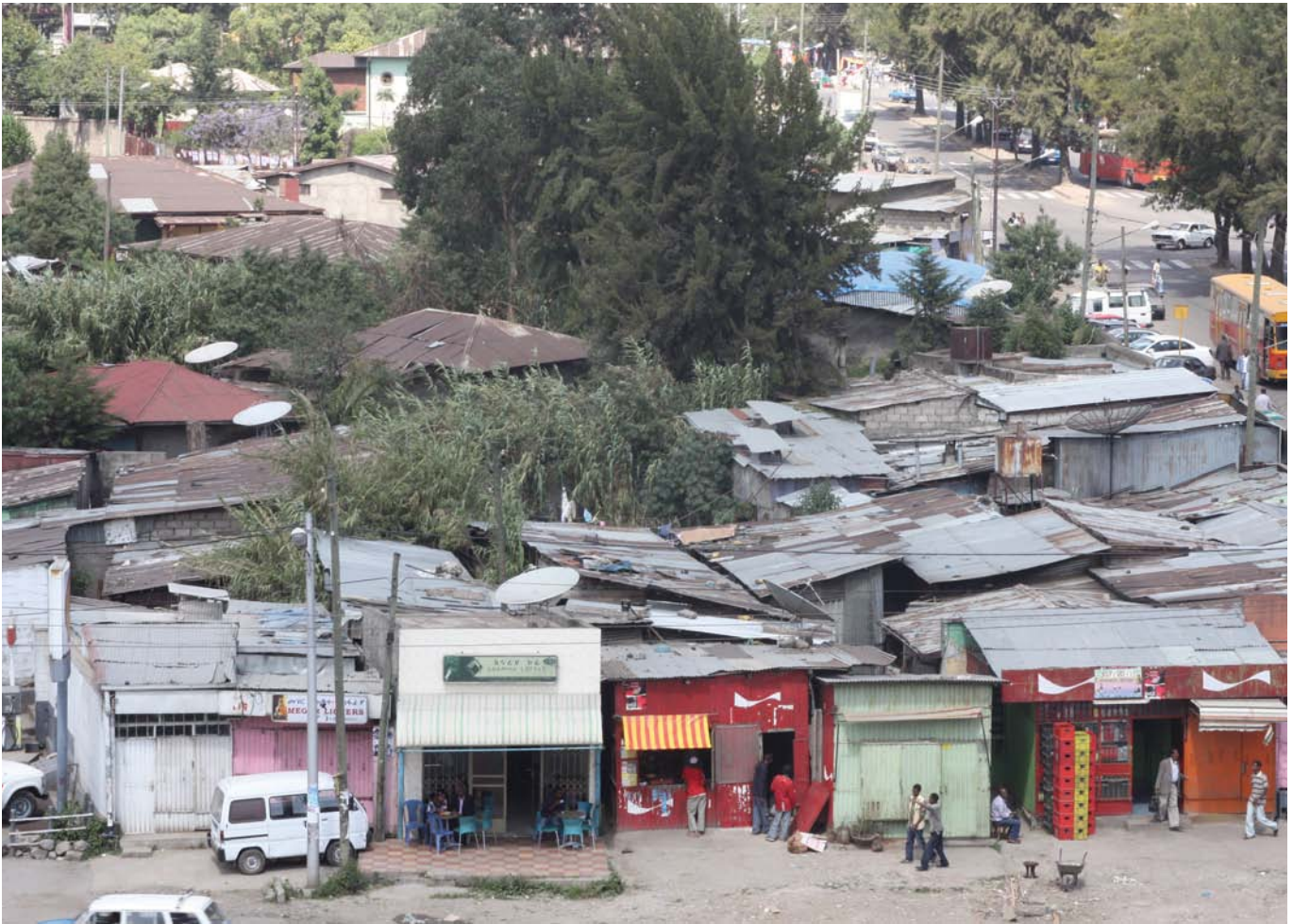
1. Utrydde ekstrem fattigdom og sult
2. Sikre utdanning for alle
3. Styrke kvinners stilling
4. Redusere barnedødeligheten
5. Forbedre mødrehelse
6. Stoppe spredningen av hiv/aids, malaria og andre dødelige sykdommer
7. Sikre miljømessig bærekraftig utvikling
8. Bygge et globalt partnerskap for utvikling

De åtte tusenårsmålene består av 21 delmål og 60 indikatorer. Noen av indikatorerne blir også målt både for kvinner og menn og for by og land.

Siv Irene Pedersen er statsviter og rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for internasjonalt utviklingssamarbeid. (siv.irene.pedersen@ssb.no)

Dag Roll-Hansen er sosiolog og senior-rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for internasjonalt utviklingssamarbeid. (dag.roll-hansen@ssb.no)

Addis Abeba i Etiopia. Gode tall på folks levekår er nødvendig for å kunne oppnå tusenårsmålene i praksis. Foto: Siv Irene Pedersen.

Tre kilder for å måle framgang for tusenårsmålene

Internasjonale tall: Tall samlet inn av ulike internasjonale organisasjoner, koordinert og publisert av FN. Dette kan være tall fra nasjonale kilder, direkte eller justert, estimert eller modellert.

Nasjonale tall fra nasjonalt statistikkontor: Tall samlet inn ved hjelp av spørreundersøkelser og fulltelling.

Nasjonale tall fra administrative kilder: Tall samlet inn av departement, nasjonalbanker og lignende.

Det er mange årsaker til dette. Uten en plan for hvilke spørreundersøkelser som skal gjennomføres, er informasjonen ofte bare tilgjengelig for enkelte år. Ofte blir data samlet inn på ulike måter i forskjellige undersøkelser. Det påvirker kvaliteten og kan føre til at resultatene blir mer ulike enn virkeligheten de søker å beskrive. Data kan også være vanskelig tilgjengelig. FNs ulike sektororganisasjoner setter i noen tilfeller spørsmålsteget ved kvaliteten på de nasjonale tallene. Ofte beregner FN egne tall framfor å samarbeide med de nasjonale statistikkontorene for å forbedre de nasjonale dataene som samles inn (se tekstboks om tre kilder for å måle framgang for tusenårsmålene).

Resultatet er at det ofte er betydelige forskjeller mellom nasjonal og internasjonal statistikk. Dette skaper usikkerhet siden FN ofte ikke dokumenterer hvorfor og hvordan de har beregnet sine tall, eller hvorfor de har valgt å bruke estimerte eller modellerte tall istedenfor nasjonale data. Dette skaper også liten åpenhet i forhold til hvordan FN kommer fram til sine resultater, og gir liten mulighet for å etterprøve dem. Mange nasjonale statistikkontor har gitt uttrykk for at det skapes usikkerhet om statistikken de produserer, og om den er til å stole på.

Statistisk sentralbyrå (SSB) har i samarbeid med Norad og statistikkbyråene i Bangladesh, Malawi, Mosambik, Nepal, Tanzania, Uganda og Zambia gjennomført første fase i et prosjekt for å se på nettopp dette avviket mellom

FN-beregninger og nasjonale tall. Formålet med prosjektet er å analysere og dokumentere forskjeller i tallene, belyse årsaker til at de oppstår, og på den måten bidra til å redusere forskjellene (se tekstboks om publisering av tusenårsmålsstatistikk). Vi skal her se nærmere på noen årsaker til hvorfor disse ulikhetene oppstår. Ikke bare mellom nasjonale og internasjonale tall, men også mellom tall fra nasjonale statistikkontor og administrative kilder. Vi kommer til å bruke utvalgte indikatorer for å belyse disse problemstillingene.

Hvor mange deler godene?

Mange av tusenårsmålene dreier seg om å øke andelen av befolkningen som har et gode, eller å redusere andelen som har et problem. Målsettingen om at alle barn skal ha mulighet til å gjennomføre en fullstendig grunnskoleopplæring og at alle barn som trenger det blir vaksinert, er eksempler på å øke andelen av befolkningen som får et gode. At færre barn dør før de fyller fem år, er et eksempel på å minske et problem. Begge deler handler likevel om å øke velferden for verdens befolkning. Det er i mange tilfeller to måter å måle det på:

For det første kan vi finne en andel basert på en spørreundersøkelse blant dem tjenesten er til for. Hvis vi vil vite antall som blir vaksinert, må en multiplisere andelen fra undersøkelsen med antall mennesker i målgruppen. Vet vi fra undersøkelsen at 90 prosent av ettåringene er vaksinert, og at befolkningen har 2 millioner ettåringer, betyr det at 1,8 millioner ettåringer er vaksinert

For det andre kan vi måle hvor mye som tilbys av en tjeneste av den som leverer tjenesten. Det siste gjøres ofte i skolesystemer. Hver skole rapporterer hvor mange elever og lærere som er ved hver enkelt skole. Tallene blir sendt oppover i det administrative systemet og summert på sentralt hold, som regel i Utdanningsdepartementet i det aktuelle landet. For å beregne hvor stor andel av befolkningen som går på skole eller blir vaksinert, må en også vite størrelsen på befolkningen som er i målgruppen for tiltaket (nevneren).

Viktig med riktig befolkningstall

Et eksempel fra Mosambiks hovedstad Maputo kan illustrere utfordringen. Myndighetene regnet med at det var over 55 000 barn i byen som burde ha fått tredje dose med trippelvaksine. Vaksinedekningen blant disse barna syntes faretruende lav, siden bare litt over 33 000 barn var vaksinert. Epidemier kan bryte ut hvis få barn vaksineres.

En folke- og bolig telling viste likevel at det virkelige antallet barn i rett alder var under 28 000. Vaksinasjonsraten i Maputo var altså svært god ifølge de nye tallene. Antall barn som var vaksinert hadde ikke endret seg, men endring i størrelsen på målgruppen viste likevel en helt annen virkelighet når det gjaldt andelen av barna som ble vaksinert. Tallene viser at det er flere barn som har fått vaksiner, enn det bor barn i rett alder i byen (Roll-Hansen mfl. 2009). Trolig skyldes det delvis at barn som ikke bor i byen har blitt vaksinert. Vi kommer tilbake til vaksinerings senere i artikkelen.

Ofte vil det også være forskjell mellom tallene internasjonale organisasjoner bruker for å anslå størrelsen på befolkningen, og tallene landene selv opererer med. Som en del av samarbeidet om tallfesting av tusenårsmålene mellom Statistisk sentralbyrå og søsterorganisasjoner i sju land er befolkningstall også inkludert i databasen.

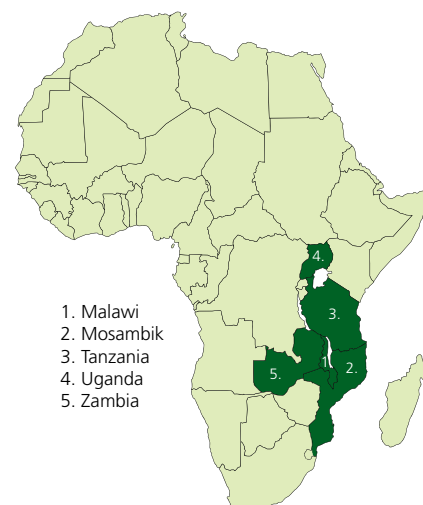
Publisering av tusenårsmålsstatistikk og samarbeid med Statistisk sentralbyrå

Tusenårsmålene ble lansert av FN i 2000 og inneholder åtte mål. Disse er igjen delt inn i 21 delmål med i alt 60 indikatorer. Data for grad av måloppnåelse for indikatorene skal produseres av de nasjonale statistikkontorene. Imidlertid er dataene i stor grad estimert/modellert og publisert av internasjonale organisasjoner.

I Statistisk sentralbyrå i Norge blir data for måloppnåelse av tusenårsmålene publisert både med data fra nasjonale kilder (utvalgsundersøkelser, tellinger og administrative kilder) og med data fra internasjonale kilder (FN og Verdensbanken). Prosjektet er et samarbeid mellom Statistisk sentralbyrå og de nasjonale statistikkontorene i sju av Norges viktigste samarbeidsland: Bangladesh, Malawi, Mosambik, Nepal, Tanzania, Uganda and Zambia.

Formålet er å synliggjøre eventuelle avvik i tallene og legge ut relevant dokumentasjon for brukere i Norge og i partnerlandene. I den forbindelse er det laget en felles database og utarbeidet faktaark for hvert av partnerlandene – se www.ssb.no/en/int/mdg.

De nasjonale dataene i databasen er levert av de nasjonale statistikkontorene, mens internasjonale data er hentet fra [FNs tusenårsmålsdatabase](http://FNs.tusenarismalsdatabase).

For fire av landene har FNs befolkningsdivisjon (UNPD 2011) og SSBs søsterorganisasjoner gitt tall for de samme årene. For alle fire er FNs folketall høyere enn tallene fra de nasjonale statistikkbyråene. Forskjellen varierer med mellom 3 og 7 prosent. Høyest er forskjellen for Nepal. FN oppgir at Nepal hadde 1,9 millioner flere innbyggere i 2010 enn det Nepals statistikkbyrå har beregnet.

Ferjeleie i Maputo i Mosambik. Oversikt over befolkning og befolkningsendringer er viktig for å få gode tall på hvor mange som deler godene.
Foto: Dag Roll-Hansen.

Hva er fattigdom?

Hva er fattigdom, og hvordan måles den? Ifølge FNs tusenårsmålsrapport fra 2010 er målsettingen om å oppnå en halvering av andel fattige innen 2015 innenfor rekkevidde på globalt nivå (se tekstboks om fattigdom). Men hva slags fattigdom måler vi da?

Det er flere problemer relatert til å sammenligne fattigdom mellom land. For det første definerer landene fattigdom noe ulikt. Rikere land vil for eksempel inkludere et større forbruk som «nødvendig» forbruk enn fattige land. Det innebærer at en husholdning i USA

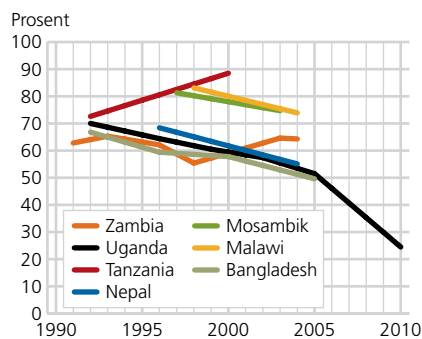
kan bli regnet som fattig, mens en husholdning i Zambia med tilsvarende forbruk blir regnet som middelklasse.

Derfor ble det utviklet en internasjonal fattigdomslinje, som Verdensbanken er ansvarlig for å estimere. Den internasjonale fattigdomslinjen er beregnet ut fra kjøpekraftsjustert dollar. Andelen som faller under denne linjen, blir beregnet med utgangspunkt spørreundersøkelser på husholdningsnivå.

Fattigdommen FN omtaler i sin tusenårsmålsrapport, blir estimert ut fra forbrukstall fra nasjonale husholdningsundersøkelser og sett i forhold til en internasjonal sammenlignbar fattigdomsgrense. Denne fattigdomsgrensen er satt til 1,25 dollar. For å gjøre den internasjonalt sammenlignbar har Verdensbanken justert dollarverdien etter kjøpekraften i de enkelte land. Det

Figur 1. Andel fattige i forhold til internasjonal grense for sju utviklingsland. 1990-2010. Prosent

Kilde: Tusenårsmålsdatabase, Statistisk sentralbyrå.

Fattigdom – internasjonal og nasjonal fattigdomslinje

Det opereres med to fattigdomsbegrep innenfor tusenårsmålene: fattigdom definert etter en internasjonal og en nasjonal fattigdomslinje.

Den internasjonale fattigdomslinjen er satt ved 1,25 kjøpekraftsjustert dollar per dag per person. Kjøpekraftsjusterte dollar svarer til beløpet av et lands valuta som trengs for kjøpe varer og tjenester tilsvarende det en kan kjøpe i USA. Andel av befolkningen som lever under 1,25 kjøpekraftsjustert dollar per dag, blir beregnet ut fra privat forbruk av varer en husholdning har kjøpt eller produsert selv. Grensen var tidligere på 1 kjøpekraftsjustert dollar, men ble endret til 1,25 basert på endringer i nasjonale fattigdomslinjer og levekostnader i utviklingsland fra rundt 1990 og fram til i dag.

Den nasjonale fattigdomslinjen blir beregnet noe forskjellig fra land til land. Grunnprinsippet er at en måler hvor mange kalorier som blir konsumert. I tillegg beregner en verdien av nødvendig forbruk i tillegg til mat. Ut fra dette settes en grense for hva som er nødvendig. Alle som faller under denne grensen, blir regnet som fattige. Alle som ikke har stort nok forbruk til å dekke ernæringsmessige behov, blir regnet som ekstremt fattige.

vil si at grensen går ved kjøpekraften som 1,25 dollar har i USA, omregnet til kjøpekraft i hvert enkelt land. I teorien skal det dekke mat og andre grunnleggende behov. Dette målet beskriver utviklingen til de ulike landene i forhold til hverandre og hvordan utviklingen er på globalt nivå. Den sier imidlertid lite om nivået på fattigdommen innad i landet (se figur 1).

På nasjonalt nivå er det mest formålstjenelig å bruke den nasjonale fattigdomsgrensen. Denne tar hensyn til de økonomiske og sosiale forholdene i landet. Oppfatningen av hva en regner som fattig og hva en regner som middelklasse vil typisk henge sammen med nivået på folks forbruk. Forbruket varierer mye mellom land, og det er derfor vanskelig å sammenligne nasjonale fattigdomslinjer på tvers av landegrenser. Den nasjonale fattigdomsgrensen blir beregnet ut fra nasjonalt forbruk, og det er viktig å justere hva som inkluderes etter hvert som samfunnet utvikler seg.

Sammensatt fattigdom

Den nasjonale fattigdomsgrensen blir også brukt til å sammenligne mellom regioner i et land. Utviklingen i tettbygde og ikke tettbygde strøk trenger ikke å være lik utviklingen på nasjonalt nivå. Zambia hadde alvorlige tørkeperioder i 2001 og 2002. Ifølge fattigdomstallene kan det se ut som om konsekvensen av tørkeperioden var større i tettbygde strøk enn i mindre tettbygde strøk (se figur 2). Med en regional oppdeling ville vi kunne se hvor tørken rammet mest.

I Uganda er forskjellen i fattigdomstrendene mindre (se figur 3). Den er ikke redusert med like mange prosentpoeng i urbane som i rurale strøk i perioden 2002-2005. Økningen i fattigdommen mellom 1999 og 2002 kom til tross for en økning i forbruket per person. Tallene viser at mens det har vært en økning i gjennomsnittsforbruket, har det vært en nedgang i medianforbruket i tilsvarende periode (se tekstboks om gjennomsnitt og median). Det kan derfor se ut som om det økte forbruket har kommet den rikeste delen av befolkningen til gode (Uganda Bureau of Statistics 2002/2003).

Mens fattigdomsgrensen bestemmer andelen av befolkningen som er fattige, viser det gjennomsnittlige fattigdomsgapet hvor fattige folk er (se tekstboks). Sistnevnte er et mål på hvor langt fra fattigdomsgrensen de fattige husholdningene ligger. Dette målet sier noe om graden av sosial ulikhet.

Et gjennomsnittlig fattigdomsgap nær null betyr at de fleste fattige lever like under fattigdomsgrensen. Tilsvarende forteller et høyt gjennomsnitt at

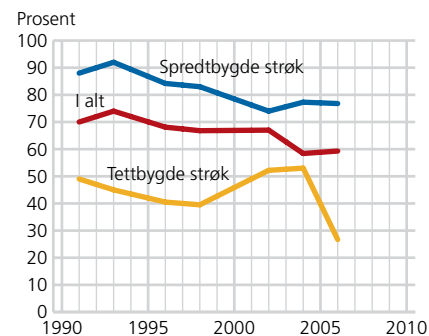
Gjennomsnittlig fattigdomsgap

Gjennomsnittlig fattigdomsgap er et mål på hvor langt den gjennomsnittlige fattige husholdningen ligger fra fattigdomsgrensen.

Eksempel: Et land har fem husholdninger som ligger under fattigdomslinjen. Husholdning 1 har et forbruk som tilsvarer 75 prosent av fattigdomslinjen, husholdning 2 har 80 prosent, husholdning 3 har 90 prosent, husholdning 4 har 93 prosent, og husholdning 5 har 84 prosent. De fem husholdningene vil ha et gjennomsnittlig forbruk som tilsvarer 84,4 prosent av fattigdomsgrensen. Gjennomsnittlig fattigdomsgap vil være gjennomsnittlig manglende forbruk for å komme opp på fattigdomsgrensen, det vil si 15,6 prosent i dette eksemplet.

Gjennomsnittlig fattigdomsgap blir beregnet både ved hjelp av den nasjonale og internasjonale fattigdomslinjen. Dette er en viktig grunn til forskjeller mellom tall som presenteres om fattigdom.

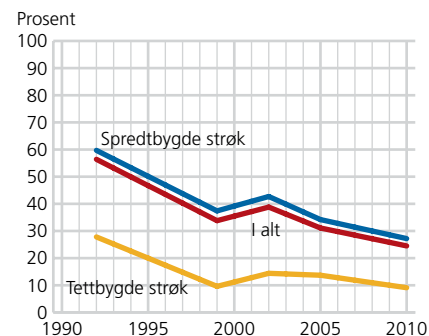
Figur 2. Andel fattige i forhold til nasjonal grense i Zambia.¹ 1990-2006. Prosent

¹ Husholdningsundersøkelser.

Kilde: Tusenårsmålsdatabase, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3. Andel fattige i forhold til nasjonal grense i Uganda.¹ 1990-2010. Prosent

¹ Husholdningsundersøkelser.

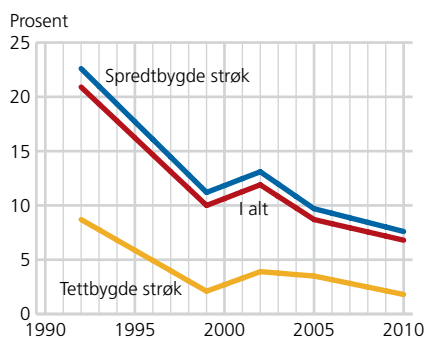
Kilde: Tusenårsmålsdatabase, Statistisk sentralbyrå.

Gjennomsnitt og median

Gjennomsnittsforbruk viser totalt forbruk delt på antall enheter, her antall voksenekvivalenter. Voksenekvivalent vil si at alt forbruk er regnet om til forbruket til en voksen person, som igjen blir brukt som måleenhet.

Median er verdien til enheten midt i en fordeling hvor enhetene er sortert. Gjennomsnitt er mer følsomt for ekstreme verdier. Øker forbruket sterkere blant dem med høyt forbruk enn blant dem med lavt forbruk, vil dette trekke gjennomsnittet opp. Median er et mer stabilt mål.

Figur 4. Gjennomsnittlig fattigdomsgap for Uganda.¹ 1990-2010. Prosent

¹ Husholdningsundersøkelser.

Kilde: Tusenårsmålsdatabase, Statistisk sentralbyrå.

mange befinner seg i dyp fattigdom. Dersom det gjennomsnittlige gapet øker, samtidig som andelen fattige går ned, betyr det at mange som har ligget rett under grensen, nå ligger over den. Samtidig er det gjort lite – eller tiltak har hatt liten virkning – for å gjøre noe med den dypere fattigdommen. En utvikling der det gjennomsnittlige gapet reduseres samtidig med at andelen fattige holder seg stabil, innebærer det at en har økt velferden til denne gruppen uten å få dem ut av fattigdom.

I Uganda har gjennomsnittlig fattigdomsgap i perioden 1990-2005 blitt mer enn halvert (se figur 4). Det betyr at de fattige har blitt mindre fattige. Samtidig går andelen fattige i Uganda nedover. Det betyr at det skjer en endring ikke bare i andel fattige, men også i hvor dyp fattigdommen er. Dersom det bare hadde vært andelen fattige som gikk opp eller ned, ville det bare vært en forflytning rundt fattigdomsgrensen. Når utviklingen til gjennomsnittlig fattigdomsgap følger andelen fattige, er det dypere forandringer som skjer.

Statistikk over fattigdom i forhold til nasjonale fattigdomsgrensen baserer seg som regel på offisiell statistikk, mens statistikk i forhold til den internasjonale fattigdomsgrensen baserer seg på utregninger utført av Verdensbanken (for mer informasjon, se <http://www.ssb.no/en/int/mdg>).

Lavere mødredødelighet ...

Det er enighet om at mødredødeligheten i verden går nedover. Men der stopper også enigheten. Tall fra ulike kilder viser ulike nivåer på mødredødelighet og til dels også ulik utvikling for ulike land. Dødeligheten synker, men ikke nok til at verden vil se en nedgang på tre fjerdedeler innen 2015, som er FNs tusenårsmål. Mødredødelighet er sannsynligheten for å dø i forbindelse med svangerskap eller fødsel inntil 42 dager etter svangerskapet er avsluttet.

Grace fra Uganda venter tvillinger. Ultralydundersøkelser er viktig for å hindre mødredødelighet. Foto: Øystein Berge.

Nasjonale tall for mødredødelighet stammer fra ulike kilder. I industriland er det vanlig å ha registre over dødsfall og dødsårsaker. I utviklingsland er det vanlig å samle inn opplysninger om dødsfall blant søsken til kvinner som svarer på spørreundersøkelser. Kvinner viser seg å gi riktigere opplysninger om dødsfall blant søsknene sine enn det menn gjør. Tallene kan også bygge på studier der en kartlegger dødsårsakene til kvinner i fruktbar alder. Et siste alternativ er å inkludere spørsmål om mødredødelighet i folketellinger (WHO 2010). Da blir alle spurt, og vi unngår problemet som ofte kan oppstå i spørreundersøkelser med at utvalget er for lite til at resultatene for sjeldne fenomen blir tilstrekkelig sikre.

Verdens helseorganisasjon (WHO) har ansvaret for å gi ut FNs tall på mødredødelighet. De er delvis basert på informasjon fra nasjonale registre som inneholder opplysninger om alle

personer som bor i et land, inkludert informasjon om fødsler og dødsfall. Studier viser likevel ofte at alle dødsfall relatert til svangerskap og fødsel ikke er med i registrene. I tilfeller der det ikke er gjort studier på hvor godt de ulike registrene fanger opp slike dødsfall, tar WHO utgangspunkt i at en tredjedel av dødsfallene ikke fanges opp. WHO's tall på hvor mange mødredødsfall som ikke blir fanget opp av ulike registre er basert på studier av kvaliteten på registre (Gissler mfl. 2004, WHO 2010).

Mange land har likevel ikke slike registre. For disse landene bygger tallene for mødredødelighet på ulike typer undersøkelser, oftest spørreundersøkelser. Resultatene fra undersøkelsene blir satt inn i en statistisk modell. Modellen fyller ut tall for årene det ikke er samlet inn data. Det er likevel utfordringer knyttet til bruk av statistiske modeller. I en rekke tilfeller gir WHO tall for mødredødelighet for land uten å basere estimatene på nasjonale data.

WHO har estimert mødredødeligheten i 24 land for perioden 1990-2008 uten å bruke ett eneste tall på mødredødelighet fra landene (WHO 2010). Det skyldes både manglende nasjonale tall og hvilke krav WHO stiller for å inkludere data i modellen. Spørsmålet er om det er mulig å gi tall på et så spinkelt grunnlag. WHO vil kunne gi gode tall hvis forutsetningene estimatene bygger på, stemmer for landet de ønsker å gi tall for. Men det er vanskelig å vite om forutsetningene stemmer.

... men sprikende tall

I Malawi viser de nasjonale tallene på mødredødelighet en økning fra 1990 til 2000 (se figur 5). Vi finner ikke den samme økningen igjen i tallene som er estimert av WHO. Hva som er riktig er vanskelig å vite. Etter år 2000 finner vi den samme positive utviklingen både i de nasjonale tallene og i estimatene fra WHO. Selv om nivået på de nasjonale tallene ligger høyere, har vi to relativt uavhengige tall som viser oss at utviklingen går i samme retning. Det gir oss større grunn til å feste lit til funnene.

Et annet eksempel er tall fra Bangladesh Bureau of Statistics som tyder på en beskjeden nedgang i mødredødeligheten i landet (se figur 6). Tallene fra WHO viser derimot en betydelig nedgang i dødeligheten. Det siste året vi har tall for, er 2008. Da var tall fra WHO og fra det nasjonale statistikkbyrået tilnærmet like.

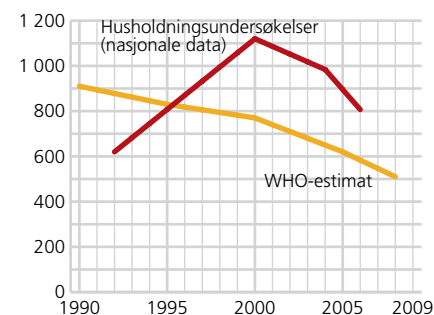
Det er vanskelig å gi gode tall på hvor mange kvinner som dør som en følge av svangerskap og fødsel. For å kunne beregne andelen som dør må vi vite hvor mange kvinner i fruktbar alder som dør, vi må kunne skille mødredødsfall fra andre dødsfall, og vi må vite hvor mange barn som blir født levende. Det er usikkerhet knyttet til alle disse tallene ([Jentoft, Nielsen og Roll-Hansen 2011](#)).

Å få ned mødredødeligheten er det tusenårsmålet som kanskje er vanskeligst å nå. Utviklingen har likevel vært svært gunstig i enkelte områder. Sørøst-Asia har hatt en nedgang som i hovedsak skyldes en vesentlig nedgang i mødredødeligheten i Kina (WHO 2010). Selv om det er få land som klarer å nå målsettingen om å få ned mødredødeligheten med tre firedeler fra 1990 til 2015, går likevel utviklingen i riktig retning. Det går fram både av nasjonale og internasjonale tall. Det er stadig færre kvinner dør som en følge av svangerskap og fødsel. Les mer om dette i Samfunnspeilet 2, 2011 ([Jentoft, Nielsen og Roll-Hansen 2011](#)).

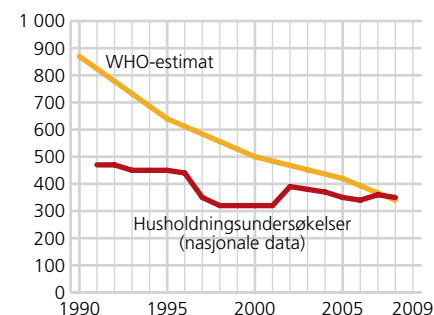
Et av hovedmarkedene i Asmara i Eritrea. Forbruk er viktig for å beregne fattigdom. Foto: Siv Irene Pedersen.

Figur 5. Antall mødredødsfall per 100 000 levendefødte i Malawi. 1990-2008

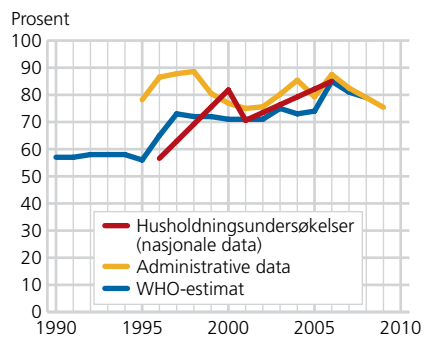
Kilde: Tusenårsmålsdatabase, Statistisk sentralbyrå.

Figur 6. Antall mødredødsfall per 100 000 levendefødte i Bangladesh. 1990-2008

Kilde: Tusenårsmålsdatabase, Statistisk sentralbyrå.

Figur 7. Andel vaksineringer mot meslinger i Nepal. 1990-2009. Prosent

Kilde: Tusenårsmålsdatabase, Statistisk sentralbyrå.

Verdens helseorganisasjon (WHO), FNs barnefond (UNICEF), FNs befolkningsfond (UNFPA) og Verdensbanken samarbeider om å bedre kvaliteten på statistikken om mødredødelighet. SSB bidrar i dette arbeidet, blant annet gjennom å bruke SSBs tusenårsmålsdatabase til å sammenligne tall fra ulike kilder. Det bidrar til å peke ut områder vi må se nærmere på for å bedre kvaliteten på data.

Vaksinering er viktig for å sikre barns helse

Vaksinering av barn er viktig for å sikre deres helse, beskytte dem mot sykdom og å redusere dødeligheten blant dem. Tusenårsmål nummer fire er at barnedødeligheten skal gå ned med to tredjedeler i perioden 1990-2015. Andelen barn under ett år som er vaksinert mot meslinger, er valgt ut som en indikator på om målet nås.

I mange land gjør praktiske vansker og mangel på ressurser det vanskelig å vaksinere barn. Ofte er det ikke et tilstrekkelig helsepersonell tilgjengelig til å gjennomføre vaksineringen. I mange land er det vanskelig å distribuere vaksinen til avsidesliggende områder. Der det ikke finnes en stabil strømforsyning, vil det ofte være vanskelig å sikre tilstrekkelig kjøling av vaksiner som krever det. Det vil igjen føre til at mange vaksiner blir kastet.

Det er videre mange utfordringer i å komme fram til riktige antall for hvor stor andel av barna som blir vaksinert. Tidligere har vi sett at dekningsgraden beregnet ut fra administrative tall blir feil når vi ikke har riktig tall for hvor mange barn som er i målgruppen. Det er også en rekke andre utfordringer i arbeidet med å måle vaksinasjonsdekning. Kvaliteten på rapportering av antall barn som vaksineres, påvirkes også av at helsepersonell ofte ikke ser på rapportering som sin viktigste oppgave. I en situasjon hvor de må velge mellom å rekke over å vaksinere flest barn, eller legge arbeid i å få til en korrekt rapportering, vil de fleste prioritere å vaksinere flest mulig barn.

I tillegg reduseres ofte kvaliteten på tallene av at de som skal rapportere, frykter sine overordnede. Feltarbeidet til en rapport om vaksinering ([Roll-Hansen mfl. 2009](#)) viste at de fryktet utskjelling, fysisk misbruk og å miste jobben. Ofte vil helsearbeidere unngå å rapportere tall som ikke stemmer overens med organisasjonens målsettinger. Det kan for eksempel føre til at helsearbeidere registrerer vaksinering av barn som får vaksinen senere enn det som er anbefalt, eller ikke ønsker å rapportere om vaksiner som har gått til spille (Roll-Hansen mfl. 2009).

Folk svarer rett om vaksiner

Kvaliteten på informasjonen befolkningen gir i spørreundersøkelser om vaksinering, er oppløftende. Litteraturen viser, med få unntak, at svarene folk gir er relativt gode; de oppgir verken for få eller for mange vaksinerte barn (Roll-Hansen mfl. 2009). Figur 7 viser tall fra ulike kilder som beskriver vaksinering mot meslinger i Nepal. Fra 1995 viser administrative tall, tall fra WHO og tall fra spørreundersøkelser ulike bilder på utviklingen. Det synes gradvis å ha forbedret seg fram til 2005. Fra 2006 og fram til i dag viser tallene ett felles bilde. Det gir oss større grunn til å tro på tallene og viser betydningen av å sammenstille tall fra flere kilder.

Hvor mange barn som blir vaksinert, varierer mellom land. Men det varierer også innenfor land. Nielsen (2011) har funnet at andelen fullt vaksinerte barn i de ulike distriktene i Malawi varierer fra 2 til 73 prosent. Forskjellene

Brødre i Eritrea. Vaksinasjon er et viktig våpen i kampen mot barnedødelighet.
Foto: Siv Irene Pedersen.

En kaktusfruktplukker i Eritrea. Hvordan skal en best stake ut veien mot bedre levekår?
Foto: Siv Irene Pedersen.

har blitt forklart med ulik tilgang på helsepersonell og vaksiner. Det er også mulig at utdanning, etnisk bakgrunn og lokale skikker spiller inn. Forskjellen mellom by og land er liten, sammenlignet med forskjeller mellom distrikter. Også kulturelle forhold og varierende behov for vaksiner i ulike deler av landet kan spille inn. Dersom nærmeste vaksinstasjon ligger i et annet distrikt enn bostedet, kan det også føre til skjevhet i registreringer. Dessverre vet vi fortsatt relativt lite om hva som gjør at noen får vaksine og andre ikke. Det som er sikkert, er at vaksiner hindrer at barn dør.

Veien videre

Tusenårsmålene er ambisiøse, og de har ofte blitt ansett som for ambisiøse til å være mulig å nå. Men ved å bygge globale forpliktelser er svært mye oppnådd. Av og til finnes det motstridende tall som beskriver hvordan utviklingen går. Det gir en utfordring for dem som arbeider med styring av samfunnet basert på kunnskap. I den grad det finnes tall fra ulike kilder som viser den samme utviklingen, er det grunn til å tro på at de gir et korrekt bilde av virkeligheten. Når tallene er ulike – og særlig når de viser en ulik utvikling over tid – er det grunn til å studere hvordan tallene blir til.

Et viktig resultat av samarbeidet SSB har med de sju nasjonale statistikkontorene er å vise tall fra ulike kilder og øke forståelsen av hvordan statistikken er produsert. På lang sikt kan man prøve å redusere forskjellene og dermed øke kvaliteten til alle kildene til statistikk. Statistisk sentralbyrås tusenårsmålsdatabase er et utgangspunkt for både å se utviklingen til tusenårsmålene og til å analysere ulikhetene i statistikken.

Referanser

- FNs tusenårsmålsdatabase: United Nations Millennium Development Goals Indicators: <http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Default.aspx>
- Gissler, M., C. Berg, M. Bouvier-Colle og P. Buekens (2004): Methods for identifying pregnancy-associated deaths: population-based data from Finland 1987-2000, *Paediatric and Perinatal Epidemiology*, 18, 448-455.
- Jentoft, Nielsen og Roll-Hansen (2011): Hvor mange kvinner dør i svangerskap? *Samfunnsspeilet* 1, 2011, Statistisk sentralbyrå. (<http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/201102/ssp.pdf>)
- National MDG Statistics: (<http://www.ssb.no/english/int/mdg>)
- Nielsen, Vibeke Ostreich (2011): God statistikk bidrar til at flere vaksineres, *Samfunnsspeilet* 1, 2011, Statistisk sentralbyrå. (<http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/201101/ssp.pdf>)
- Roll-Hansen, Cooper, Lillegård, Finnvold, Kiøsterud, Opdahl, Tønnessen og Hem (2009): Towards universal childhood immunisation. An evaluation of measurement methods, Rapport 2009/45, Statistisk sentralbyrå. (http://www.ssb.no/english/subjects/03/90/rapp_200945_en/rapp_200945_en.pdf)
- Uganda Bureau of Statistics, Uganda National Household Survey 2002/2003: Report on the Socio-Economic Survey, UBOS, 2003.
- United Nations, The Millennium Development Goals Report 2011: (http://www.un.org/millenniumgoals/11_MDG%20Report_EN.pdf)
- UNPD (2011): (http://esa.un.org/unpd/wpp/unpp/panel_population.htm)
- WHO (2010): Trends in Maternal Mortality: 1990 to 2008. Estimates developed by WHO, UNICEF, UNFPA and The World Bank. (http://whqlibdoc.who.int/publications/2010/9789241500265_eng.pdf)

Anders Barstad

Anders Barstad er sosiolog og forsker i Statistisk sentralbyrå, Gruppe for demografi og levekårsforskning.

Han har blant annet publisert: Doktorgrad (Ph. D) 2008 med avhandlingen «Changing Welfare, Living Conditions and Social Integration».

«På vei mot det gode samfunn?», Statistiske analyser 64 (sammen med Ottar Hellevik).

(anders.barstad@ssb.no)

Alt du tenker, er feil

«Alt du tenker, er feil», kunne New Scientist melde tidligere i år (14. mai). En liten overdrivelse, kanskje, men forskning har gjentatte ganger vist hvor sterkt vårt virkelighetsbilde er preget av illusjoner og feiloppfatninger.

Urbane myter

Et eksempel er forskningen på «urbane myter». Folkelivsgranskeren Bengt af Klintberg, i boka Råttan i Pizzan, forteller om hvordan en del svensker på 1970-tallet hadde klokkertro på de villeste historier om innvandrere. En av historiene var om den store innvandrerfamilien som hadde brutt opp parkettgulvet i leiligheten de hadde flyttet inn i. Isteden dyrket de poteter der, og hadde laget et ildsted hvor hele griser ble tilberedt.

Det er, som forfatteren påpeker, gjerne det ukjente og fremmede som blir formål for spekulasjoner og vandrehistorier. Derfor er det ikke så rart at det danner seg særlig mange, og seiglivede, myter om innvandrere fra andre kulturer.

Ufo-sekten

Et annet eksempel, som også viser at informasjon om de faktiske forhold ikke nødvendigvis hjelper, er studien til Festinger mfl. av den amerikanske «ufo-sekten» Seekers. Sammen med kolleger infiltrerte Leon Festinger, kanskje den fremste sosialpsykologen i det forrige århundre, denne gruppen.

Sektmedlemmene trodde fullt og fast at de kommuniserte med utenomjordiske vesener. Jorden ville gå under den 21. desember 1954, hadde de fått vite, mens de selv ville bli reddet av et romskip. Hva skjedde så når de varslede hendelsene ikke inntraff? Det viste seg at medlemmene av sekten klarte å finne en forklaring, og ble enda mer sikre i sin tro, på tross av

at ingen av hendelsene de hadde basert sine liv på, faktisk skjedde.

Men dette handler bare om kunnskapsløshet og dumhet, vil noen kanskje si. Tja, om det nå bare hadde vært så enkelt. Her er vi inne på høyst allmennmenneskelige fenomener, som det neppe er noen som går fri fra. Vi ønsker nok sannhet, men vi har også behov for identitetsbekreftelse og tilhørighet. Mennesker oppsøker i større grad, og tar lettere til seg, informasjon som bekrefter oppfatningene de har på forhånd. Informasjon som truer behovet for identitetsbekreftelse møtes med større skepsis enn annen informasjon.

Mange illusjoner ...

Informasjon velges ut, og tolkes, via en rekke mekanismer som skaper skjevheter og gir et feilaktig bilde av virkeligheten. Jeg har allerede vært inne på en av dem, nemlig tendensen til å ignorere informasjon som ikke stemmer med forhåndsoppfatningene. Så har vi illusjonen kalt «naiv realisme» – overbevisningen om at det er du, og kanskje bare du alene, som oppfatter verden slik den virkelig er.

«Bedre enn gjennomsnittet»-effekten er et uttrykk for en av mange positive illusjoner vi har om oss selv. Spør mennesker om å vurdere seg selv, for eksempel hvor stor sans for humor de har, og hvor dyktige de er til å kjøre bil, og de fleste vil si at de er bedre enn gjennomsnittet. Ironisk nok mener også de fleste at de er mer motstandsdyktige enn gjennomsnittet mot å ha et overdrevent «rosa» bilde av seg selv!

Illusjonene gjelder også andre, ikke minst nær familie. 95 prosent sier at deres partner er smartere, mer attraktiv, varmere og morsommere enn gjennomsnittet. En

annen illusjon er den urealistiske optimismen, en tro på at vi vil leve et lenger og bedre liv enn andre.

... men er de nyttige?

Nå er det ikke gitt at alle feiloppfatningene og skjevhetene nødvendigvis er av det onde. Ektefellen din blir sikkert glad over å høre at hun eller han er verdens beste ektefelle (i prinsippet kan du naturligvis også ha rett!). I andre tilfeller kan feiloppfatningene gjøre stor skade, som når minoritetsgrupper i samfunnet blir rammet av mytedannelse og negative rykter.

Ifølge New Scientist er troen på at vi har fri vilje kanskje den største illusjonen av dem alle. Personlig er jeg ikke helt overbevist om at den frie vilje er ikke-eksisterende, men det kan naturligvis være fordi jeg sitter fast i illusjonen. Uavhengig av hva som er det sanne svar på dette «evige spørsmål», er det mye som tyder på at det er viktig å opprettholde troen på et minstemål av fri vilje.

Et forskningsprosjekt fant at personer som svekkes i sin tro på fri vilje, senere har større sannsynlighet for å jukse på prøver. Det er lett å tenke seg at hvis den troen svekkes, svekkes også følelsen av personlig ansvar, og av at det nytter å gjøre en ekstra innsats.

Seiglivede feiloppfatninger

Det er flere årsaker til at feiloppfatningene er så seiglivede. En er at de skyldes mekanismer som opererer ubevisst; vi er ikke klar over hvilken innflytelse de faktiske har. En annen er at de opprettholdes og forsterkes av menneskene rundt oss. Kvinnen som fortalte Bengt af Klintberg historien om innvandrerne som hadde brutt opp parkettgulvet, hadde fått den bekreftet av både familie og kolleger.

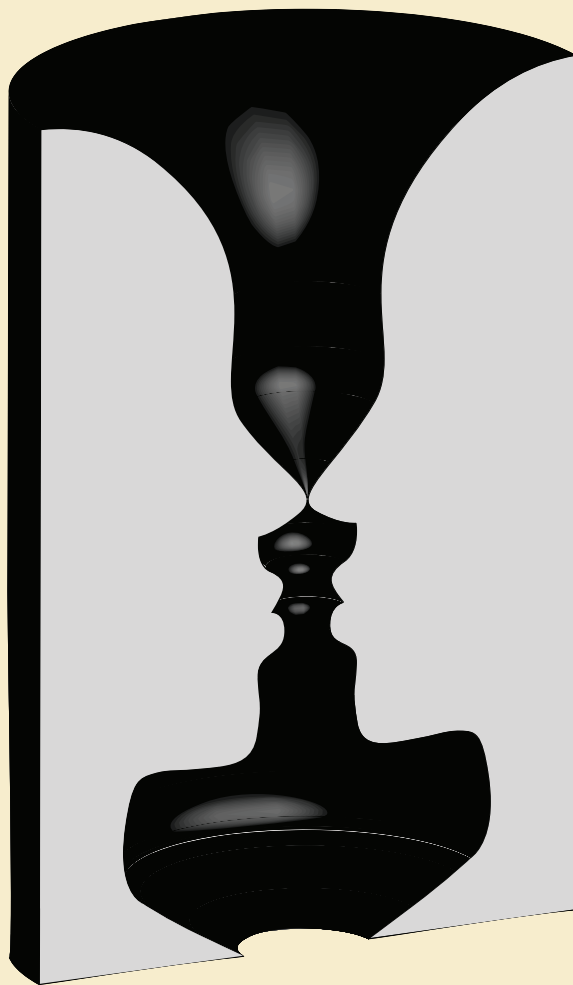
I tilfellet med ufo-sekten som Festinger og medarbeidere infiltrerte, hadde det neppe vært mulig å opprettholde en så avvikende virkelighetsoppfatning uten at den kontinuerlig ble bekreftet av de andre medlemmene.

Trengs ydmykhet?

En konklusjon på dette synes nokså åpenbar. Det trengs mer ydmykhet. Om det nå ikke er så galt at «alt vi tror, er feil», har vi øyensynlig langt større tiltro til vår egen tenke- og vurderingsevne enn det er grunnlag for. Dernest kan det være viktig å tenke over at valgene av informasjonskilder og av omgangskrets (disse faktorene henger sammen) også for en stor del innebærer et valg av virkelighetsoppfatning. Selv om det føles ubehagelig, kan det lønne seg å bli kjent med mennesker og informasjonskilder som har et annet perspektiv enn vårt eget.

I den elektroniske kommunikasjons tidsalder, og med de fantastiske mulighetene Internett gir til å sette seg inn i andre menneskers kulturer og religioner, har vi i prinsippet større muligheter til å finne alternative perspektiver enn noensinne. Spørsmålet er imidlertid hva som skjer i praksis.

Internett gir også en annen mulighet, nemlig å finne de personene i verden som deler vår virkelighetsoppfatning, uansett hvor sær eller ute av takt med de faktiske forhold den måtte være. Det gjelder å sørge for at internettets potensial for mellommenneskelig forståelse realiseres, og at en unngår å bli fanget i gettoene hvor alle tenker likt, og hvor myter og feilaktige forestillinger blir forsterket.

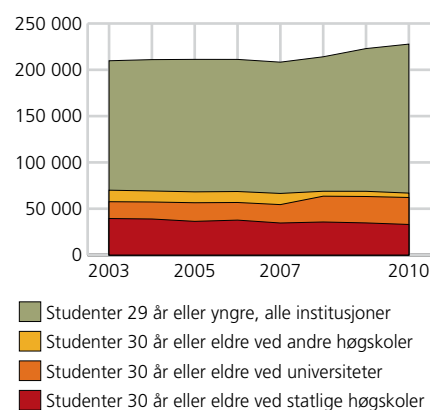

Flest voksne studenter ved de statlige høgskolene

Høsten 2010 var drøyt 67 000 personer over 29 år registrert i høyere utdanning. Dette utgjorde 29 prosent av den samlede studentmassen. Statlige høgskoler er den viktigste arenaen for voksne som tar høyere utdanning. De voksne som tar utdanningen sin her, går oftere ut i relevant arbeid etter fullført utdanning sammenlignet med unge studenter. Voksne studenter tar også noe mindre tradisjonelle utdanningsvalg.

Sigrid Holm og
Mari Lande With

Figur 1. Antall studenter i høyere utdanning, etter aldersgruppe¹ og institusjonstipe. 1. oktober 2003-1. oktober 2010

¹ I 2008 var det 118 studenter med uoppgett alder. Disse er ikke tatt med her.

Kilde: Statistisk sentralbyrå (2011a).

Ifølge framskrivninger av arbeidskraftbehov vil Norge i årene som kommer oppleve et økende behov for personer med yrkesfaglige utdanninger og profesjonsutdanninger på høgskolenivå (Bjørnstad mfl. 2010). Blant yrker med store rekrutteringsbehov nevnes sykepleie, økonomi og administrasjon, ingeniørfag og læreryrket. I stortingsmeldingen om utdanningslinja er det beskrevet hvordan denne utfordringen kan imøtegås gjennom satsing på utdanning. I tillegg til å øke unges gjennomføringsgrad i utdanningsløpet legger meldingen vekt på utdanning av voksne (St.meld. nr. 44:2008-2009, Kap. 3).

Per 1. oktober 2010 var det knapt 67 000 personer som tok høyere utdanning i voksen alder (30 år eller eldre, se tekstboks), noe som utgjorde 29 prosent av den samlede studentmassen. Antallet voksne studenter har holdt seg relativt stabilt de siste årene (se figur 1).

50 prosent av alle voksne studenter studerte høsten 2010 ved en statlig høgskole. Statlige høgskoler er dermed den største arenaen for studenter som er 30 år eller eldre som tar høyere utdanning. Voksne studenter utgjør også en betydelig andel av studentmassen ved disse høgskolene, hele 37 prosent. Ser vi bakover i tid, har denne andelen ligget stabilt mellom 39 og 40 prosent voksne i perioden fra 2003 til 2009. Ved de statlige høgskolene finner

Unge og voksne studenter

Vi ser her på personer som tar høyere utdanning i voksen alder. Vi har valgt å se på studenter som er 30 år eller eldre. Personer under 30 år omtales som «unge» studenter, og personer på 30 år eller mer omtales som «voksne». Siden vi ser på lavere grads studier, vil personer som er 30 år eller eldre med rimelig stor sikkerhet befinne seg utenfor et normert studieløp der høyere utdanning følger direkte etter videregående opplæring.

Merk at studentene er 30 år eller eldre på det gitte måletidspunktet, hvilket vil si at mange av studentene var under 30 år ved studiestart. Alder ved studiestart vil variere med studiets lengde og studieprogresjonen til den enkelte student.

Datagrunnlag

Tallmaterialet til denne artikkelen er hentet fra Statistisk sentralbyrås (SSB) utdanningsstatistikk.

Statlige høgskoler omfattet i studieåret 2006/2007 høgskolene i Agder, Akershus, Bergen, Bodø, Buskerud, Finnmark, Gjøvik, Harstad, Hedmark, Lillehammer, Molde, Narvik, Nesna, Nord-Trøndelag, Oslo, Sogn- og Fjordane, Sør-Trøndelag, Telemark, Tromsø, Vestfold, Volda, Østfold, Ålesund, Stord/Haugesund og Samisk høgskole.

Høgskolen i Agder ble universitet 1. september 2007, og er inkludert i statistikken for statlige høgskoler til og med 2007. Høgskolen i Tromsø ble universitet 1. januar 2009, og er inkludert i statistikken for statlige høgskoler til og med 2008. Høgskolen i Molde ble vitenskapelig høgskole 1. januar 2010, og er inkludert i statistikken for statlige høgskoler til og med 2009.

Sigrid Holm (t.v.) er sosiolog og rådgiver i Avdeling for analyse i Vox, nasjonalt fagorgan for kompetansepolitikk. (sigrid.holm@vox.no)

Mari Lande With er sosiolog og stipendiat ved Senter for profesjonsstudier, Høgskolen i Oslo og Akershus. (mari-lande.with@hioa.no)

vi dessuten mange av de profesjonsutdanningene som vil bli mer etterspurt i fremtiden, slik som sykepleierutdanning, lærerutdanninger og økonomiske/administrative fag. Dette betyr at voksne studenter kan være en særlig viktig kilde til å dekke opp fremtidige arbeidskraftbehov.

Vi skal her se nærmere på hva som kjennetegner voksne som tar utdanning ved statlige høyskoler, og hvordan det går med dem etter fullførte studier. For ikke å komplisere analysene for mye vil vi i hovedsak konsentrere oss om studenter som tar lavere grads utdanning (se tekstboks om begreper). For å kunne følge samme studentmasse over tid vil vi i det følgende se på studenter studieåret 2006/2007.

Voksne studenter i høyskoleutdanning

Studiepoengproduksjon (se tekstboks om begreper) er en viktig indikator på studentenes evne til gjennomføring av studiet. En fulltidsstudent avlegger på normert tid 60 studiepoeng i året. Studiepoengproduksjonen blant studenter ved statlige høyskoler i studieåret 2006/2007 synker med økende alder (se figur 2). Dette vil si at unge studenter går raskere gjennom studiene sine enn det voksne gjør.

En viktig faktor for hvor mange studiepoeng man klarer å produsere, er hvor mye man jobber ved siden av studiene. En grunn til å velge etterutdanning, videreutdanning, fjernundervisning og deltidsstudier i stedet for heltidsutdanning kan være at man ønsker å kombinere utdanningen med yrkesaktivitet. Den nederste linjen i figur 2 viser studiepoengproduksjonen til alle studentene, uansett hva slags kurs de tar. Den øverste linjen viser studiepoengproduksjonen til de av studentene som ikke tar etterutdanning, videreutdanning, fjernundervisning og deltidsstudier.

Sammenligner vi de to linjene i figur 2, ser vi at når studenter i slike studier holdes utenfor analysene, er studiepoengproduksjonen høyere for alle aldersgrupper. Særlig er forskjellen mellom ordinære heltidsstudenter og andre tydelig blant de voksne studentene, som utgjør en betydelig andel av studentene i etter-, videreutdanning, fjernundervisning og deltidsstudier.

Samtidig ser vi at studiepoengproduksjonen synker med alder også blant de ordinære heltidsstudentene. Kanskje skyldes dette at det også blant heltidsstudentene er mange av de voksne som tar utdanningen ved siden av arbeid, og derfor i praksis studerer deltid uten å være registrert som deltidsstudenter.

Fullførte studieprogram

I studieåret 2006/2007 var det 3 908 personer på 30 år eller mer som fullførte en lavere grad av minst to års varighet ved statlige høyskoler. Dette utgjør 28 prosent av alle som fullførte en slik høyskolegrad dette året (se figur 3).

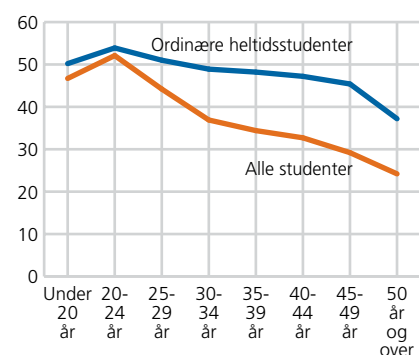
Begreper

Lavere grads utdanning er definert som kort høyere utdanning av 2-4 års varighet, og inkluderer her ikke videreutdanning eller kortere kurs. Etter kvalitetsreformen er de fleste lavere grads utdanninger treårige bachelorgrader, men kategorien inkluderer også toårige høyskolekandidatstudier og enkelte fireårige utdanninger, slik som allmennlærerutdanning.

Studiepoengproduksjon refererer til hvor mange studiepoeng en person tar i løpet av et studieår. Normert antall studiepoeng per år er 60.

Et bachelorløp er treårig og består av 180 studiepoeng.

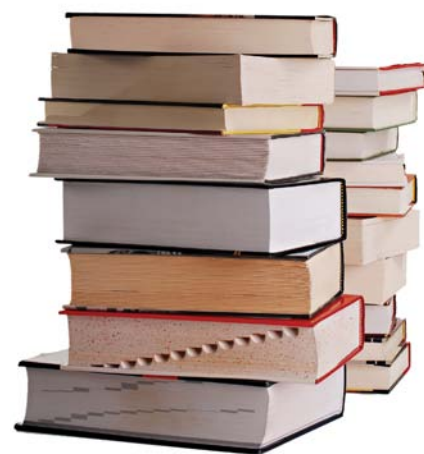
Figur 2. Gjennomsnittlig studiepoengproduksjon per student¹ og per ordinær² heltidsstudent ved statlige høyskoler, etter alder. Studieåret 2006/2007

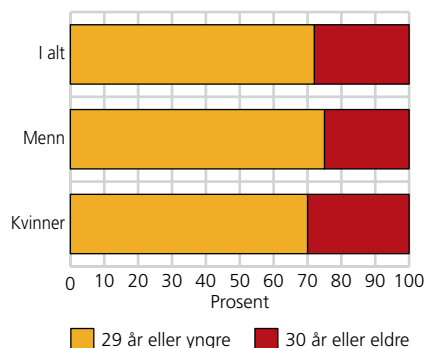
¹ Inkluderer også studenter i lavere grads utdanning av mindre enn to års varighet.

² Registrerte studenter per 1. oktober som ikke går på etter- eller videreutdanning. Studenter på fjernundervisning og deltidsstudenter er ikke tatt med her. Andre utdanninger av mindre enn to års varighet er inkludert.

Kilde: Statistisk sentralbyrå (2011b).

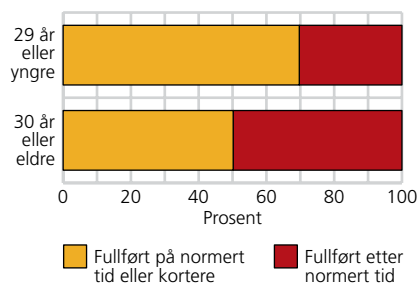

Figur 3. Andel studenter med fullførte lavere grads studier av 2-4 års varighet ved statlige høyskoler studieåret 2006/2007, etter alder og kjønn. N=13 863

Kilde: Statistisk sentralbyrå (2010).

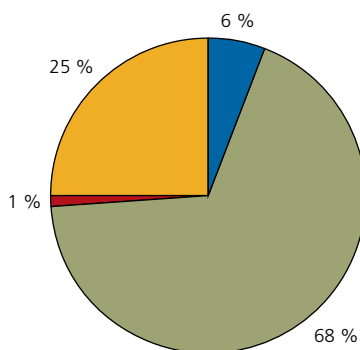
Figur 4. **Andel studenter som har fullført lavere grads utdanninger på normert tid. Statlige høyskoler studieåret 2006/2007, etter alder. Prosent. N=13 646**

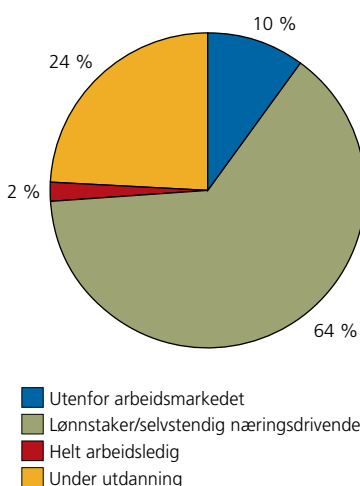
Kilde: Statistisk sentralbyrå (2010).

Figur 5. **Hovedbeskjeftigelse¹ i 2003 for studenter som fullførte en lavere grads utdanning av 2-4 års varighet ved statlige høyskoler studieåret 2006/2007. Prosent**

29 år eller yngre i 2006/2007. N = 9 808

30 år eller eldre i 2006/2007. N = 3 831

¹ Refererer til hovedbeskjeftigelse i referanseuken, 1. uka i november 2003.

Kilde: Statistisk sentralbyrå (2010).

At andelen voksne studenter som fullfører en lavere grad er såpass mye lavere enn andel voksne i studentmassen ved statlige høyskoler (37 prosent), skyldes hovedsakelig at voksne studenter er overrepresentert i kortere videreutdanninger og etterutdanninger som ikke er høyskolegrader.

Andelen voksne er noe høyere blant kvinner enn blant menn; 30 prosent av kvinnene som fullførte en lavere grad ved statlige høyskoler i 2006/2007, er 30 år eller eldre, mot 25 prosent av mennene. Kvinner utgjør et klart flertall av studentmassen ved statlige høyskoler. 69 prosent av de som fullførte en lavere grad av 2–4 års varighet i 2006/2007, var kvinner. Kvinneandelen blant studentene øker med alder, med en topp i aldersgruppen 40–49 år; 77 prosent av studentene i denne aldersgruppen er kvinner, mens andelen ligger på 70 prosent for studenter over 49 år.

Figur 4 viser andel som har fullført studiet på normert tid eller kortere, sammenlignet med andel som bruker mer enn normert tid, for henholdsvis unge og voksne studenter. Det skiller ikke mellom deltids- og heltidsstudenter, slik at deltidsstudenter regnes inn i gruppen som bruker mer enn normert tid på utdanningen. Mens 70 prosent av de unge studentene fullfører høyskoleutdanningen på normert tid eller kortere, har halvparten av de voksne studentene brukt over normert tid på utdanningen.

Flere voksne utenfor arbeidsmarkedet før utdanning

9 prosent av de voksne studentene som fullførte en lavere grad ved statlig høyskole i 2006/2007 hadde en lavere grad fra universitet eller høyskole før de tok fatt på høyskoleutdanningen. 1 prosent av de voksne hadde tatt en utdanning på masternivå, mens de resterende, 90 prosent, ikke hadde fullført høyere grad tidligere. Om lag halvparten av dem som har fullført en grad tidligere (155 personer), har tatt en grad som høyskolekandidat innenfor samme felt. Dette ser ut til å være mest vanlig innenfor økonomiske og administrative fag.

I det følgende ser vi på hva som var hovedbeskjeftigelsen til studentene som fullførte utdanningen i 2006/2007, før de tok utdanningen. Hva de drev med på dette tidspunktet, kan si oss noe om hvorfor de valgte å ta utdanningen. Vi har valgt å se på hovedbeskjeftigelse i 2003. For dem som har fulgt et normert treårig bachelorløp, er 2003 året før de begynte å studere. Studenter på fireårige studier, på deltidsutdanninger, eller som var forsinket i studiene, hadde imidlertid på dette tidspunktet allerede begynt å studere.

En høyere andel av de voksne studentene sto helt utenfor arbeidsmarkedet i 2003 (se figur 5). Flere voksne var også arbeidsledige sammenlignet med de unge studentene. Dette tyder på at en del voksne studenter benytter utdanning som middel til å komme inn i arbeidslivet etter å ha vært utenfor. I befolkningen i alderen 20–54 år var det i 2003 76 prosent som hadde yrkesaktivitet som sin hovedbeskjeftigelse (SSB 2011c), 8 prosentpoeng høyere enn nivået blant de unge studentene og 12 prosentpoeng høyere enn blant de voksne. 25 prosent av de unge og 24 prosent av de voksne studentene hadde utdanning som sin hovedaktivitet i 2003.

De eldre velger mindre tradisjonelt

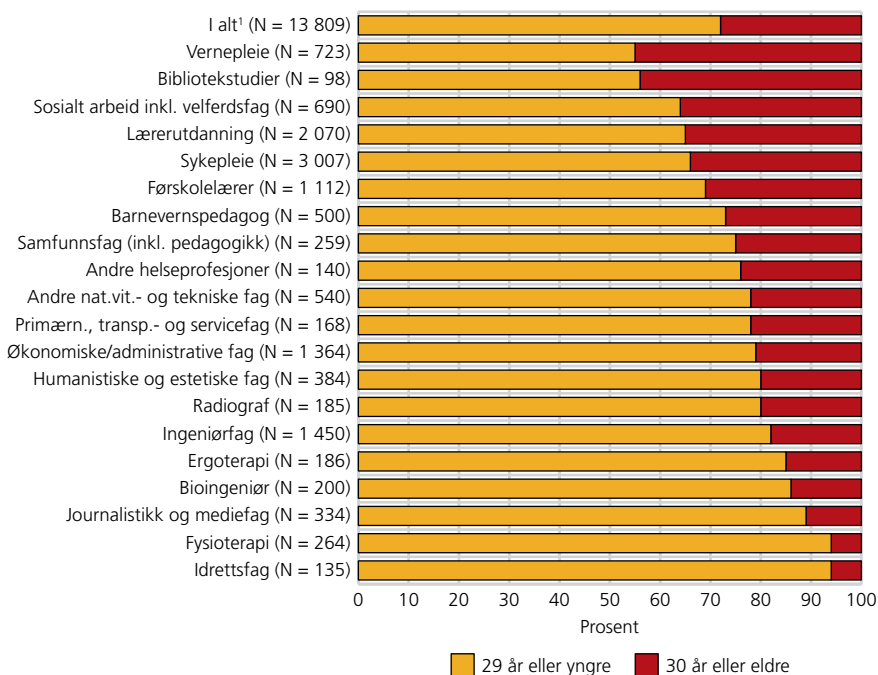
Unge og voksne studenter velger ikke samme utdanning. Utdanningene med høyest andel voksne studenter er vernepleie og bibliotekstudier (se figur 6). Ved disse utdanningene er over 40 prosent av studentene 30 år eller eldre når

de fullfører utdanningen. Like etter følger sosialt arbeid, lærerutdanning og sykepleie, der i overkant av en tredjedel er 30 år eller eldre når de fullfører utdanningen. Journalistikk, fysioterapi og idrettsfag har lavest andel voksne studenter, med henholdsvis 11 og 6 prosent.

Med unntak av bibliotekarutdanning ser det ut til at voksne studenter velger profesjonsutdanninger rettet mot typiske velferdsyrker. Det ser ut til å være de mest praktisk orienterte utdanningsretningene, samt utdanninger der man ikke trenger mastergrad for å få jobb, som tiltrekker seg flest voksne studenter.

Omsorgsfag ser også ut til å være et vanligere valg for voksne studenter. En grunn til at slike kvinnedominerte fag er et vanlig valg for voksne studenter, er at kvinneandelen blant de voksne studentene er høy. Men dette motvirkes i noen grad av at de

Figur 6. Andel studenter med fullført lavere grads studier ved statlige høyskoler, etter alder og utdanningsretning. Studieåret 2006/2007. Prosent

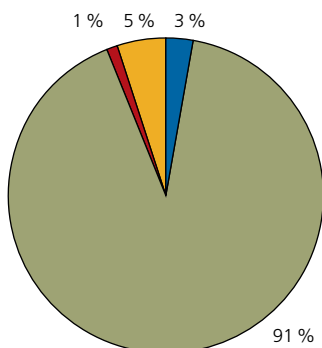

¹ 54 personer står med uoppgitt fagfelt. Disse er ikke tatt med her.
Kilde: Statistisk sentralbyrå (2010).

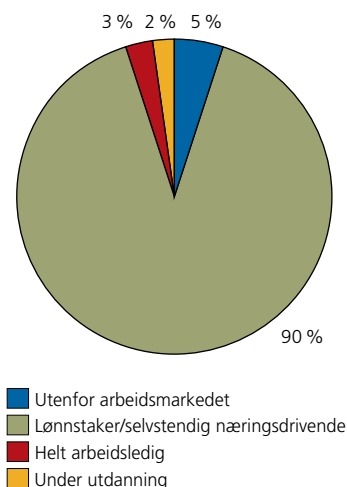

Figur 7. Hovedbeskjeftigelse¹ i 2007 for studenter som fullførte en lavere grads utdanning av 2-4 års varighet ved statlige høyskoler studieåret 2006/2007. Prosent

29 år eller yngre i 2006/2007. N = 9 733

30 år eller eldre i 2006/2007. N = 3 831

¹ Refererer til hovedbeskjeftigelse i referanseuken, 3. uka i november 2007.

Kilde: Statistisk sentralbyrå (2010).

voksne studentene velger noe mer utradisjonelt enn de unge. Andelen menn er høyere blant voksne enn blant unge studenter innenfor en rekke kvinnesdominerte helse- og sosialfag (se tabell 1).

Størst økning i andel menn finner vi innenfor barnevernspedagog-, radiograf-, sykepleieutdanninger. Samtidig ser vi at mannsandelen synker med alder innenfor utdanninger som i utgangspunktet er mannsdominerte: ingeniørfag, idrettsfag og primærnærings-, samferdsels-, sikkerhets- og servicefag. Sett under ett ser det ut til at voksne studenter ikke velger mer tradisjonelt enn dem som er yngre – snarere tvert imot.

I arbeid etter avsluttet grad

Det store flertallet av dem som fullførte en lavere grads utdanning studieåret 2006/2007, hadde yrkesaktivitet som hovedbeskjeftigelse høsten 2007, og forskjellen mellom voksne og unge studenter er liten (se figur 7). Mens 64 prosent av de voksne studentene var lønnsinntakere eller selvstendig næringsdrivende i 2003, hadde andelen yrkesaktive i denne gruppen steget til 90 prosent i 2007. Til sammenligning var det 83 prosent yrkesaktive i befolkning-

Tabell 1. Andel menn innenfor ulike utdanningsretninger, etter aldersgruppe. Studieåret 2006/2007. Prosent. N=13 863

	Andel menn, 29 år eller yngre	Andel menn, 30 år eller eldre	Prosentvis endring i andelen menn
I alt	33	28	-14
Studier der andelen menn er høyere blant voksne studenter enn blant unge			
Barnevernspedagog	13	27	109
Radiograf	27	54	100
Sykepleie	9	15	64
Sosialt arbeid inkl. velferdsgag	13	21	55
Samfunnsfag (inkl. pedagogikk og mediefag)	25	36	46
Bibliotekstudier	16	23	42
Andre helseprofesjoner	13	18	39
Fysioterapi	23	31	34
Andre humanistiske og estetiske fag	32	42	32
Vernepleie	18	24	30
Andre naturvitenskapelige fag, håndverksfag og tekniske fag	63	69	9
Lærerutdanning	28	28	0

Studier der andelen menn er lavere blant voksne studenter enn blant unge

Ingeniørfag	85	82	-4
Primærnæringsfag, samferdsels- og sikkerhetsfag og andre servicefag	76	73	-4
Journalistikk og mediefag	47	45	-5
Førskolelærer	9	8	-15
Idrettsfag	62	50	-20
Økonomiske / administrative fag	48	33	-32
Bioingeniør	14	4	-74
Ergoterapi	16	0	-100

Kilde: Statistisk sentralbyrå, 2010.

gen i alderen 25-54 år i 2007, og 4 prosent som var under utdanning (SSB 2011c).

En noe høyere andel av de unge studentene fortsetter i utdanning etter fullført lavere grad, 5 prosent tar videre utdanning, mot 2 prosent av de voksne studentene.

De voksne studentene ser ut til å gå raskt over i relevant arbeid. Figur 8 viser andelen av de sysselsatte som arbeider innenfor utdanningsgruppens kjerneområde for noen utvalgte profesjonsgrupper høsten etter fullført utdanning. Kjerneområdet er definert som helse og sosialsektor for sykepleiere og vernepleiere, som undervisningssektor for lærere og barnehager for førskolelærere.

Andelen som arbeider innenfor profesjonens kjerneområde, varierer først og fremst mellom utdanningsgruppene. Sykepleierne har den høyeste andelen ansatt i relevant næring høsten etter endt utdanning, 96 prosent av de voksne og 95 prosent av de unge sykepleierne er ansatt i helse- og sosialsektoren på dette tidspunktet. Rett etter kommer vernepleierne, der henholdsvis 92 og 88 prosent er ansatt i helse- og sosialsektoren.

Henholdsvis 82 og 81 prosent av de voksne og unge førskolelærerne er ansatt i barnehage høsten etter fullført studium. 84 prosent av de voksne lærerne jobber i undervisningssektoren høsten 2007, mens det samme bare gjelder for 71 prosent av de unge lærerne. En gjennomgående tendens er at de voksne studentene noe oftere er ansatt innenfor profesjonens kjernevirksomheter. Det er blant de yngste lærerne at vi finner den største andelen utenfor yrkets kjerneområde.

Voksne finner raskere relevant arbeid

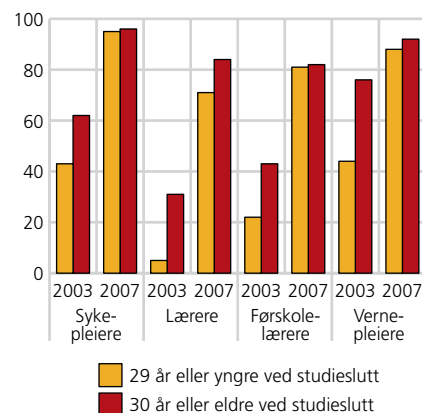
Vi ser at en klart høyere andel av de unge studentene jobber i butikk- eller restaurantvirksomheter etter endt utdanning. Dette gjelder spesielt for nyutdannede lærere og førskolelærere. Dette kan tyde på at unge med mindre relevant arbeidserfaring har noe større problemer med overgangen til arbeidslivet.

Hvilken næring man befinner seg i bare ett semester etter fullført utdanning, gir oss ikke hele bildet med tanke på om studentene får tilgang til, eller søker seg til, relevante jobber. Vi vet ikke hvorvidt de som jobber i relevant næring er ansatt i stillinger de er overkvalifiserte for. En grunn til at de som tar utdanning i voksen alder finner seg arbeid i relevant næring oftere enn de unge studentene, kan være at en klart større andel av de voksne allerede jobbet i slike næringer før de tok høgskoleutdanningen.

Analyser av studentenes yrkesaktivitet i 2003 viser at så mange som 62 prosent av de sysselsatte voksne sykepleierne og 76 prosent av vernepleierne

Figur 8. Andel av sysselsatte som arbeider innenfor profesjonens kjerneområde i 2003 og 2007, utvalgte profesjoner, personer som var henholdsvis 29 år eller yngre, eller 30 år eller eldre, ved fullført utdanning. Prosent. N=4 866 (2003) / 6 423 (2007)

Kilde: Statistisk sentralbyrå (2010).

jobber i helse- og sosialsektoren allerede på dette tidspunktet, mens de tilsvarende tallene for unge studenter er henholdsvis 43 og 44 prosent. Også blant lærerne og førskolelærerne finner vi tilsvarende forskjeller, som viser at de voksne studentene langt oftere har erfaring fra profesjonenes kjernevirksomhet også før de tar utdanningen.

Det er menneskene vi lever av

Vi har her sett nærmere på studenter som tar en høyskoleutdanning av 2-4 års varighet i voksen alder. Bildet av den voksne studenten er sammensatt. Vi har sett at voksne studenter produserer færre studiepoeng enn de unge. En del av årsaken til dette kan trolig tilskrives at de tar korte kurs ved siden av arbeidet. Voksne velger også noe mindre kjønnsstypisk enn det de unge studentene gjør.

Før høyskoleutdanningen er de voksne studentene i større grad enn de unge utenfor arbeid og utdanning. En del av de voksne studentene bruker altså utdanning som inngangsport til arbeidsmarkedet. Etter fullførte studier har både de voksne og de unge studentene høy grad av sysselsetting.

Analyser av studentenes arbeidstilknytning og fagfelt før utdanningen viser at de voksne studentene langt oftere arbeider i relevante arbeidsfelt før studiet. Det er rimelig å anta at mange fortsetter i disse jobbene ved siden av studiene. Voksne studenter er også noe oftere i utdanningsrelevant jobb etter fullført utdanning. For denne gruppen kan utdanningen sees som en del av en allerede påbegynt karriere innenfor et bestemt fagområde.

Det er mennesker som er den største ressursen i dette landet. Til tross for oljen utgjør humankapital 72 prosent av nasjonalformuen i Norge ([SSB 2011d](#)). Siden det er de menneskelige ressursene som står for hoveddelen av økonomisk utvikling, vekst og velstand, er og blir utdanning et nøkkelområde for fortsatt verdiskapning i Norge i årene framover. Ikke bare blant unge, men også blant godt voksne.

Referanser

Bjørnstad, Roger, Marit L. Gjelsvik, Anna Godøy, Inger Holm og Nils Martin Stølen (2010): [Demand and supply of labor by education towards 2030. Linking demographic and macroeconomic models for Norway, Reports 39/2010, Statistisk sentralbyrå.](#)

SSB (2010): Registerdata fra Statistisk sentralbyrå bestilt av Senter for profesjonsstudier ved Høgskolen i Oslo og Akershus.

SSB (2011a): Tall fra Statistikkbanken, tabell 03818: Studenter, etter kjønn, skoleslag og alder, Lesedato: 23.8.2011, Statistisk sentralbyrå.

SSB (2011b): Tall fra Statistikkbanken, tabell 08240: Studiepoengproduksjon i høyere utdanning, etter studenttype, kjønn og alder, Lesedato: 29.6.2011, Statistisk sentralbyrå.

SSB (2011c): Tall fra Statistikkbanken, tabell 03779: Personer i alderen 15-74 år, etter hovedsakelig virksomhet, deltidssysselsetting og alder, Lesedato 29.6.2011, Statistisk sentralbyrå.

SSB (2011d): Økonomisk utsyn, kapittel 4, s. 48: [Nasjonalformue, arbeidskraft og produktivitet](#), Økonomiske analyser 1, 2011, Statistisk sentralbyrå.

St.meld. nr. 44: (2008-2009): Utdanningslinja, kapittel 3: Kompetanseutvikling og livslang læring.

Hvordan lærer voksne?

Hvor godt forstår vi hva vi leser, og hvor god er tallforståelsen vår? Hvordan bruker vi ferdigheter og kunnskap til å løse problemer? Den internasjonale undersøkelsen om lese- og tallforståelse (PIAAC) skal nå i gang med å kartlegge – og gi oss svar på dette. Norge har i tidligere undersøkelser vært blant de beste i lesing sammenliknet med andre land. Nå skal vi finne ut hvordan situasjonen er i dag.

Et utvalg av personer her til lands i alderen 16-65 år får i disse dager besøk av intervjuere fra Statistisk sentralbyrå i forbindelse med den internasjonale undersøkelsen om lese- og tallforståelse (PIAAC) (se tekstboks). Undersøkelsen er utviklet for å kartlegge voksnes aktiviteter i dagliglivet der lese- og tallferdigheter tas i bruk. Dette kan være som lesing av tekster, informasjonssøking og bruk av datamaskiner.

Undersøkelsen vil gi oss kunnskap om hva voksne mennesker kan, og om det de har lært gjennom utdanning er relevant for det arbeidet de gjør. Undersøkelsen kartlegger også deltakelse i utdannings- og opplæringsaktiviteter og arbeidserfaring, og den vil gi oss mye informasjon om hvordan ferdigheter utvikler seg gjennom arbeidslivet.

Med denne informasjonen kan vi langt på vei danne oss et bilde av hvilke utfordringer vi står overfor i Norge når det gjelder å videreutvikle kompetanse som er viktig i det 21. århundre. Hvordan samsvarer befolkningens ferdigheter med dagens og fremtidens behov for kompetanse? Formålet med denne artikkelen er å informere om undersøkelsen og om hvilke muligheter for forskning og statistikk en slik undersøkelse kan gi.

Slik gjennomføres undersøkelsen

Undersøkelsen er en kombinasjon av intervju og ulike øvelser. Det har blitt gjennomført omfattende testing av teknikken og verktøyene som benyttes i undersøkelsen. Intervjuerne i Statistisk sentralbyrå tar kontakt med dem som er trukket ut til å delta, og avtaler et tidspunkt for å møtes.

I den første delen vil man bli stilt ulike spørsmål om utdanning, arbeidserfaring og bruk av informasjons- og kommunikasjonsteknologi. En persons

Den internasjonale undersøkelsen om lese- og tallforståelse (PIAAC)

PIAAC (Programme for the international assessment of adult competencies) er den hittil mest omfattende internasjonale undersøkelsen av voksnes lese- og tallforståelse.

Undersøkelsen er et samarbeid mellom myndigheter, forskningssentre og OECD, og skal gjennomføres i 25 land. I Norge er 8 500 personer i alderen 16-65 år i hele landet trukket ut til å delta. Undersøkelsen skal gjennomføres i perioden 17. august 2011-1. april 2012.

I Norge er det Statistisk sentralbyrå som leder dette prosjektet og gjennomfører undersøkelsen. Kunnskapsdepartementet, Arbeidsdepartementet og Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet finansierer undersøkelsen. Internasjonalt er det OECD (Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling) som står bak undersøkelsen. Offentliggjøring av de første resultatene vil skje høsten 2013.

Elisabeth Rønning

Elisabeth Rønning er sosiolog og prosjektleder i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for utdanningsstatistikk. (elisabeth.ronning@ssb.no)

Tabell 1. Andel av voksne 16-65 år på hvert leseferdighetsnivå. Alle deltakerland. IALS¹. 1998. Prosent

	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Nivå 4/5
Sverige	6,2	18,9	39,4	35,5
Norge	8,6	21,0	40,9	29,4
Danmark	7,8	24,2	42,6	25,4
Finland	12,6	24,1	38,1	25,1
Nederland	10,1	25,7	44,2	20,0
Tyskland	9,0	32,7	39,5	18,9
Tsjekkia	14,3	28,0	38,1	19,6
Canada	18,2	24,7	32,1	25,1
Belgia (flamsk)	15,3	24,2	43,2	17,2
Sveits (fransk)	16,2	28,8	38,9	16,0
Australia	17,0	27,8	37,7	17,4
Sveits (italiensk)	17,5	30,7	38,3	13,6
Sveits (tysk)	18,1	29,1	36,6	16,1
New Zealand	21,4	29,2	31,9	17,6
USA	23,7	25,9	31,4	19,0
Storbritannia	23,3	27,1	30,5	19,1
Irland	25,3	31,7	31,5	11,5
Ungarn	32,9	34,2	25,0	8,0
Slovenia	40,9	31,8	22,0	5,3
Polen	45,4	30,7	18,0	5,8
Portugal	49,1	31,0	16,6	3,2
Chile	51,5	35,4	11,7	1,5

¹ The International Adult Literacy Survey, (IALS). Dataene er samlet inn i tre runder (1994, 1996 og 1998). Tallene omfatter resultatene på dokumentskalaen, som er en av flere skalaer som blir testet.

Kilde: OECD, 1998.

Tabell 2. Andel av voksne 16-65 år på hvert leseferdighetsnivå. Alle deltakerland i runde 1 av ALL¹. 2003. Prosent

	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Nivå 4/5
Norge	8,9	23,5	39,7	27,9
Sveits	14,5	34,5	35,8	15,1
Canada	15,6	27,0	36,9	20,5
Bermuda	16,6	29,5	32,7	21,1
USA	20,2	32,3	32,6	15,0
Nuevo Leon,				
Mexico	43,8	40,3	14,2	1,7
Italia	49,2	31,4	15,8	3,6

¹ The Adult Literacy and Life Skills Survey (ALL). Tallene omfatter resultatene på dokumentskalaen, som er en av flere skalaer som blir testet.

Kilde: OECD, 2003.

lese- og tallferdigheter vil for en stor del kunne avhenge av bakgrunn og erfaringer. For å få et innblikk i ulike faktors påvirkning på disse ferdighetene blir man blant annet stilt spørsmål om egen og foreldres utdanning og landbakgrunn, eget arbeid og arbeidserfaring, språkferdigheter og hvor ofte man utfører ulike lese- og tallaktiviteter i jobbsammenheng og i dagliglivet ellers.

I den andre delen av undersøkelsen skal man gjennomføre en del øvelser hentet fra dagliglivet, enten ved hjelp av datamaskin eller med papir og blyant. I denne delen er det altså ikke lenger intervjueren som stiller spørsmålene, men de som er trukket ut til å delta, løser selv et sett med oppgaver med ulik vanskelighetsgrad. Øvelsene kartlegger lese-, tall- og problemløsningsferdigheter.

Eksempler på øvelser kan være å hente informasjon fra en medisinetikkett, lese flytider fra en informasjonstavle på en flyplass, lese et kart eller finne utløpsdato på en vare. Øvelsene skal gi et mål på faktiske ferdigheter og er valgt ut fra at de representerer ulik vanskelighetsgrad. Dette gir grunnlag for å generalisere med hensyn til intervjuobjektene leseferdigheter, også utover de oppgavene som inngår i undersøkelsen (Gabrielsen 2005). Til sammen vil det ta rundt en og en halv time å fullføre intervjuet og testene.

For første gang skal intervjuerne ha med seg en pc som de som er trukket ut til å delta skal bruke for å gjøre praktiske øvelser. Et eget dataprogram er utviklet, og programmet brukes av alle de 25 landene som deltar. I en internasjonal kartlegging av lese- og tallferdigheter er det svært viktig å sikre at øvelsene reflekterer ulike språk og kulturer; dataene må være sammenliknbare mellom land. For å sikre dette har det vært tett dialog mellom de ulike landene, og arbeidet med undersøkelsen styres av et konsortium av internasjonale organisasjoner. For å unngå kulturelle skjevheter i materialet ble et stort antall øvelser testet ut i en pilotstudie i 2010.

Norge var nest best i lesing i 1998

I den første OECD-undersøkelsen om leseferdigheter, fra 1998, The International Adult Literacy Survey (IALS), var Norge den nest beste nasjonen av dem som deltok (OECD and Statistics Canada, 2000). Sverige var best. Undersøkelsen viste likevel at 30 prosent av nordmennene leste for dårlig til å kunne fungere tilfredsstillende i arbeids- og samfunnsliv (Gabrielsen, Haslund og Lagerstrøm 2005). Svenskene gjorde det klart best i alle deler av undersøkelsen, imidlertid gjorde alle de nordiske landene det godt i undersøkelsen, og avstanden fra Norge til Danmark og Finland var liten (se tabell 1).

I den påfølgende OECD-undersøkelsen om leseferdigheter, fra 2003, The Adult Literacy and Life Skills Survey (ALL), var Norge best av landene som deltok (OECD 2005), og andel personer på de ulike ferdighetsnivåene var omtrent som i 1998 (se tabell 2). Senere har fem land gjennomført samme undersøkelse, og i løpet av høsten 2011 vil OECD publisere de endelige resultatene fra Adult Literacy and Life Skills Survey. Norge er det eneste av de nordiske landene som deltok i denne undersøkelsen.

Forskning og statistikk

Dataene og funnene i PIAAC vil representere et unikt materiale for forskere innenfor flere fagfelt nasjonalt og internasjonalt. Dataene vil kunne være med på å si noe om hvilken effekt utdanning har, og hvordan kunnskapsutviklingen er på arbeidsplassen. I tillegg kan dataene bidra til å belyse om vi har den kunnskap og de ferdigheter som er nødvendig for å delta aktivt i samfunnet. De kan også belyse hvilke forskjeller og på hvilke områder man finner forskjeller mellom grupper og mellom land. Problemstillingene som kan studeres, er mange.

I Norge og i de andre nordiske landene skal det tilrettelegges data som i tillegg til intervju- og testdataene fra PIAAC inneholder ulike typer informasjon fra ulike registerkilder. Institusjonene som leder prosjektene i de nordiske landene, har etablert et nordisk nettverk for å fremme nordiske analyser på feltet.

Institusjonelle og kulturelle likheter mellom de nordiske landene gjør nordiske analyser spesielt interessant. Fordi de nordiske landene er like på mange viktige områder, kan forskjeller i voksnets ferdigheter lettere forklares av ulikheter i utdanningssystemet og forhold på arbeidsmarkedet. Ved å utnytte registerinformasjon kan man få et enda rikere datamateriale, og man kan få kunnskap om yrkes- og utdanningsaktivitet og liknende over tid.

Statistisk sentralbyrå skal også lage statistikk basert på PIAAC. Dette vil være et viktig bidrag til å gjøre disse dataene kjente og tilgjengelige for allmennheten. SSB har ansvar for statistikk om de formelle utdanningsløpene i Norge og statistikk knyttet til annen kompetanseoppbygging som inngår under feltet livslang læring.

Som en del av SSBs offisielle statistikk vil data fra PIAAC gjøres tilgjengelig på www.ssb.no som ny statistikk. Statistikk og nasjonal rapport med de første hovedresultatene fra undersøkelsen lanseres samtidig med den internasjonale lanseringen av resultatene høsten 2013.

Referanser

Gabrielsen, Egil (2005): Kan leseferdigheter males og sammenlignes? *Samfunnsspeilet* 2, 2005, Statistisk sentralbyrå.

OECD and Statistics Canada (2000): «Literacy in the Information Age. Final Report on the International Literacy Survey» (OECD and Statistics Canada).

OECD and Statistics Canada (2005): «Learning a Living. First results of the Adult Literacy and Life Skills Survey» (OECD and Statistics Canada).

Gabrielsen, E., J. Haslund og B.O. Lagerstrøm (2005): *Lese- og mestringskompetanse i den norske voksenbefolkningen. Resultater fra ALL (Adult Literacy and Life Skills)*, Nasjonalt senter for leseopplæring og leseforskning, Universitetet i Stavanger.

Nordmenn blant de ivrigste på kultur

Det er en betydelig større andel av befolkningen i Norge som de siste tolv måneder har vært på kino, konserter, museer og kunstutstillinger sammenlignet med gjennomsnittet for 24 land i Europa. Noen land har likevel større besøksandel enn Norge. I alle landene har alder stor betydning for kulturbruken. Andelen er størst blant de unge, så synker den med stigende alder. God inntekt og god helse har mye å si for om vi benytter oss av ulike kulturtilbud.

Odd Frank Vaage

Vi har i mange år hatt omfattende undersøkelser om nordmenns bruk av ulike kulturtilbud ([Vaage 2007](#) og [Vaage 2009](#)). For å sette omfanget av denne typen aktiviteter inn i et større perspektiv kan det være interessant å se hvordan situasjonen er i andre land. I 2006 det ble gjennomført en sammenlignbar undersøkelse av befolkningens kulturbruk i 24 europeiske land (se tekstboks om datagrunnlag).

Vi skal her se nærmere på resultatene fra undersøkelsen når det gjelder andelen som de siste tolv måneder har vært på kino, konserter og scenekunst (teater, opera, ballett eller dans) og på kulturelle steder (museer, kunstutstil-

Tabell 1. Andel som har brukt kulturtilbud siste tolv måneder i 24 europeiske land. 16 år og over. 2006. Prosent

	Forestillinger med teater, konserter, opera, ballett eller dans	Museer, kunstutstillinger, historiske bygninger/ruiner eller arkeologiske utgravinger	Kino	Antall svar
Gjennomsnitt for 24 land	47	42	47	
Norge	63	56	54	5 767
Island	76	47	68	2 840
Finland	60	61	47	10 735
Sverige	58	58	52	6 829
Danmark	53	54	60	5 811
Slovakia	61	54	53	23 853
Luxemburg	56	52	68	8 657
Storbritannia	52	52	53	22 472
Nederland	53	50	45	9 538
Tsjekkia	37	44	37	15 490
Frankrike	46	44	51	20 342
Spania	36	43	49	30 294
Ungarn	37	43	33	18 351
Belgia	45	42	48	15 490
Latvia	48	41	34	10 843
Estland	61	40	42	13 994
Østerrike	54	39	42	12 232
Irland	46	36	47	7 879
Litauen	50	33	31	11 798
Polen	27	32	41	44 161
Portugal	47	32	37	14 367
Kypros	48	26	48	9 324
Italia	28	25	43	49 945
Hellas	31	15	38	13 800

Kilde: EU-SILC 2006.

Odd Frank Vaage er sosiolog og seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for leveårsstatistikk. (odd.vaage@ssb.no)

linger, historiske bygninger/ruiner eller arkeologiske utgravninger).

Størst andel har vært på konsert eller sett scenekunst på Island

47 prosent har i gjennomsnitt vært på forestillinger med teater, konserter, opera, ballett eller dans siste tolv måneder i de 24 landene vi ser på her. Størst andel finner vi på Island, fulgt av Norge, Slovakia, Estland og Finland. Alle de nordiske landene ligger over gjennomsnittet. Andelen er minst i Polen, Italia og Hellas (se tabell 1).

Det er liten forskjell mellom kvinner og menn i de ulike landene når det gjelder andelen som har vært på konsert eller sett scenekunst (forestillinger med teater, opera, ballett eller dans), henholdsvis 47 prosent menn og 51 prosent kvinner har i alt vært på slike tilbud siste tolv måneder.

I de aller fleste landene er tallene litt høyere for kvinner enn for menn. Forskjellen er størst i Estland. Her er forskjellen på 11 prosentpoeng i kvinnes favør. I Tsjekkia er forskjellen på 10 prosentpoeng og i Finland på 9 prosentpoeng. Tallene for Norge viser kun en ubetydelig forskjell mellom menn og kvinner.

Vi ser store forskjeller etter alder i andelen som går på konserter og scenekunst. Dette gjelder både mellom aldersgruppene innenfor et land og mellom landene (se tabell 2). Blant dem i alderen 16-24 år er det for alle de 24 landene 63 prosent i snitt som benytter seg av tilbudet. Dette gjelder noe under 50 prosent i Italia, Polen og Østerrike, og rundt 80 prosent på Island, i Estland og i Litauen. I Norge er andelen 71 prosent for den yngste aldersgruppen.

Blant de eldre, i aldersgruppen 67 år eller eldre, er det i gjennomsnitt 25 prosent som går på konserter eller som ser ulike former for scenekunst (se tabell 2). Relativt få eldre går på slike arrangementer i Polen (6 prosent) og på Kypros (9 prosent), mens over halvparten av de eldre på Island benytter tilbudet. På Island er andelen som bruker slike kulturtilbud i løpet av en tolv måneders periode svært høy i alle aldersgrupper. Andelen som bruker slike kulturtilbud i Norge, ligger også betydelig over gjennomsnittet i alle aldersgrupper.

Stor forskjell i kulturbruk etter utdanning ...

Når vi nå går over til å se på ulike kulturtilbud i forhold til utdanning, inntekt og helse, begrenser vi antall land til de tolv som ligger nærmest Norge geografisk eller kulturelt.

Vi ser at blant dem med grunnskole som høyeste utdanning var det 20 prosent av polakkene som hadde vært på konsert eller sett scenekunst siste tolv måneder. I Norge var andelen 45 prosent. På Island gjaldt dette 69 prosent blant dem med kun grunnskoleutdanning og 88 prosent blant dem med høyere utdanning. Blant nordmenn var andelen for dem med høyere ut-

Tabell 2. **Andel som har vært på forestillinger med teater, konserter, opera, ballett eller dans siste tolv måneder i 24 europeiske land. I alt og etter alder. 16 år og over. 2006. Prosent**

	I alt	16-24 år	25-34 år	35-44 år	45-54 år	55-66 år	67 år eller eldre
Gjennomsnitt for 24 land	49	63	56	50	47	42	25
Island	76	86	76	73	81	80	58
Norge	63	71	72	69	68	64	37
Estland	61	77	66	61	52	44	23
Slovakia	61	76	64	55	47	41	20
Finland	60	66	70	64	63	59	44
Sverige	58	66	64	58	60	64	43
Luxemburg	56	63	55	51	54	49	38
Østerrike	54	49	57	55	57	58	38
Danmark	53	61	65	58	58	51	30
Nederland	53	60	65	59	51	47	33
Storbritannia	52	58	57	55	54	49	40
Litauen	50	77	51	49	48	33	19
Kypros	48	63	48	50	34	28	9
Latvia	48	67	53	47	40	34	17
Portugal	47	72	67	49	39	29	13
Frankrike	46	61	54	52	48	44	24
Irland	46	57	54	48	52	41	25
Belgia	45	54	53	47	46	42	26
Tsjekkia	37	54	41	39	36	31	18
Ungarn	37	62	45	35	29	26	10
Spania	36	55	47	37	34	29	15
Hellas	31	51	46	36	28	20	12
Italia	28	48	38	31	28	23	10
Polen	27	49	30	22	18	15	6

Kilde: EU-SILC 2006.

Datagrunnlag

Tallene i artikkelen er hentet fra «EU Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC) 2006». Dette er en undersøkelse regulert av EU (kommisjonen) og koordinert av Eurostat. Tallene for Norge blir samlet inn av Statistisk sentralbyrå.

EU-SILC er forankret i det europeiske statistiske system (ESS). I EU-SILC 2006 er det stilt spørsmål om kulturbruk til befolkningen i 22 medlemsland i EU, samt Norge og Island. I alt deltok 381 000 europeere i undersøkelsen, blant dem 5 767 nordmenn. EU-SILC gjennomføres etter en såkalt Open Method of Coordination. Det vil si at hvert land har mulighet til å tilpasse utvalg, utvalgsstørrelse og datainnsamling etter nasjonale behov. Tallene er basert på svar fra personer i aldersgruppen 16 år og eldre.

For landenes kulturbruk i befolkningen totalt og for kjønn og alder er alle de 24 landene tatt med i sammenligningen. For utdanning, inntekt og helse er de tolv landene som ligger nærmest Norge geografisk eller kulturelt, brukt som sammenligningsgrunnlag. Dette ble gjort etter ønske fra Kulturdepartementet, som har finansiert analysen.

Tabell 3. **Andel som har vært på forestillinger med teater, konserter, opera, ballett eller dans siste tolv måneder i 13 europeiske land, etter utdanning. 16 år og over. 2006. Prosent**

	Grunn- skole	Videre- gående skole	Høyere ut- danning	Høyest minus lavest
Gjennomsnitt for 13 land	42	55	74	32
Norge	45	63	84	39
Sverige	48	60	76	28
Danmark	38	59	71	33
Finland	45	60	80	35
Island	69	75	88	19
Nederland	33	56	72	39
Storbritannia	34	56	68	34
Frankrike	38	51	70	32
Estland	59	58	74	15
Polen	20	24	55	35
Østerrike	34	59	73	39
Latvia	36	47	75	39
Litauen	43	47	73	30

Kilde: EU-SILC 2006.

Husholdsinntekt i kvartiler

Husholdsinntekt er delt opp i fire kvartiler, som hver representerer omtrent 25 prosent av dem som er med i undersøkelsen, fordelt etter størrelsen på inntekten. 1. kvartil er de 25 prosent som har lavest husholdsinntekt, og 4. kvartil er de 25 prosent med høyet husholdsinntekt. Denne fordelingen er gjort for å kunne sammenligne personers husholdsinntekt i de ulike landene, uavhengig av myntenhet.

danning 84 prosent. Gjennomsnittet for de 13 landene når det gjelder å bruke kulturtilbud øker sterkt når vi går fra lav til høy utdanning. Dette gjelder samtlige land (se tabell 3).

... og etter inntekt og helse

Vi finner en klar sammenheng mellom husholdsinntekt og kulturbruk når det gjelder dem som besøker teater, konserter, opera og ballett-/danseforestillinger. Vi deler her husholdsinntekten i fire kvartiler, og vi ser da at forskjellen i andelen som bruker slike kulturtilbud, varierer med 27 prosentpoeng mellom høyeste inntektskvartil og laveste kvartil (se tekstboks). Størst forskjell er det i Litauen med 36 prosentpoeng og i Estland med 34 prosentpoeng. Forskjellen er lavest på Island, med 18 prosentpoeng. Der nest følger Nederland med 23 prosentpoeng. I Norge er forskjellen på 29 prosentpoeng, altså noe over gjennomsnittet.

Hvis vi ser nærmere på sammenhengen mellom egenrapportert helsetilstand og besøk på konserter eller scenekunst siste tolv måneder, er det i alt en forskjell i besøksandelen på 53 prosentpoeng mellom dem som har svært god helsetilstand, og dem som har svært dårlig helsetilstand. Størst forskjell finner vi i Estland, Litauen og Norge. Lavest er forskjellen i Sverige og Storbritannia (se tabell 4).

De fra Norden går mest på museer og historiske steder

Ser vi på andelen som har vært på museer, kunstutstillinger, historiske bygninger/ruiner eller arkeologiske utgravinger siste tolv måneder, er gjennomsnittlig andel for alle landene 42 prosent (se tabell 1). Blant landene er andelen deltakere størst i Finland og Sverige, med Norge på tredje plass. Igjen finner vi at alle de nordiske landene ligger over gjennomsnittet. Her er andelen minst i Hellas, fulgt av Italia Kypros, Polen og Portugal.

Tallene for besøk på museer, kunstutstillinger, historiske bygninger/ruiner eller arkeologiske utgravinger siste tolv måneder viser at det heller ikke her er snakk om noen store forskjeller mellom kjønnene. Totalt sett har 41 prosent av mennene og 44 prosent av kvinnene vært på slike tilbud. Også her er forskjellen størst i Estland, med en forskjell på 15 prosentpoeng. Der nest følger Island med en forskjell på 10 prosentpoeng og Luxembourg med 8 prosentpoeng, alt i kvinnes favør.

I Norge er forskjellen liten, 58 prosent blant menn og 54 prosent blant kvinner. Norge og Nederland er de eneste landene der mennenes andel er noe større enn kvinnes, men forskjellen er liten. For øvrig er det hele seks land hvor prosentandelen er nøyaktig like stor blant kvinner og menn.

I hvilken grad eldre benytter seg av ulike kulturtilbud er også varierende når det gjelder besøk på museer, kunstutstillinger og kulturelle steder. I Hellas og Kypros går under 10 prosent i aldersgruppen 67 år eller eldre for å se på kulturelle steder i løpet av en tolv måneders periode. I Danmark, Sverige og Finland benytter derimot mer en 40 prosent i denne aldersgruppen slike kulturtilbud. I Norge er andelen 37 prosent i denne aldersgruppen.

Større forskjell i Norge enn i andre nordiske land

Det er en klar sammenheng mellom inntekt og besøk på museer, kunstutstillinger og andre kulturelle steder. Dette gjelder for alle de 13 landene totalt og for de enkelte landene, med Island som et unntak. Der er det liten forskjell

i denne typen kulturbruk etter husholdsinntekt. Forskjellen er størst mellom laveste og høyeste kvartil i Latvia og Litauen. I tillegg til Island er forskjellen forholdsvis lav i Østerrike og Danmark, mens Norge ligger omtrent på gjennomsnittet for de 13 landene (se tabell 5).

Forskjellen i andel brukere, mellom dem som har svært god helsetilstand, og dem som har svært dårlig helsetilstand, for besøk på museer, kunstutstillinger, historiske bygninger/ruiner eller arkeologiske utgravinger er ikke så stor for de 13 landene i gjennomsnitt. Her er forskjellen størst i Estland med 62 prosentpoeng, Latvia med 52 prosentpoeng og Litauen med 50 prosentpoeng. Forskjellen er minst i Danmark og Island med 30 prosentpoeng, fulgt av Sverige med 32 prosentpoeng.

I Norge er andelen som har vært på slike kulturtilbud blant dem som har svært dårlig helse på 20 prosent, mens andelen blant dem som har svært god helse, er på 65 prosent. Altså en forskjell på 45 prosentpoeng. Det er en betydelig større forskjell enn i de andre nordiske landene.

Størst andel kinogjengere på Island og i Luxembourg

Tabell 1 viser også andelen som har vært på kino siste tolv måneder. Gjennomsnittlig andel for alle de 24 landene er 47 prosent. Hvis vi sammenligner de ulike landene, er andelen størst på Island og i Luxembourg, fulgt av Danmark på tredje plass. Deretter følger Norge, med en andel på 54 prosent.

Også her ligger de nordiske landene godt an, alle ligger rundt gjennomsnittet eller høyere. Lavest andel finner vi blant dem som bor i Litauen, med 31 prosent, etterfulgt av Ungarn og Latvia.

Gjennomsnittstallene for de 24 landene når det gjelder andelen på kino siste tolv måneder er 47 prosent for menn og 46 prosent for kvinner. Det er ingen stor forskjell mellom kjønnene for noen av landene. Skillet er størst i Ungarn med en forskjell på 7 prosentpoeng, fulgt av Italia, Latvia, Nederland og Hellas. I alle disse landene er andelen større blant menn enn kvinner. I Norge er andelen lik for begge kjønn.

I gjennomsnitt for alle de 24 landene var 80 prosent i aldersgruppen 16-24 år kinogjengere siste tolv måneder. I gruppen 67 år og eldre er andelen 10 prosent. Eldre på Kypros (2 prosent), Slovakia (2 prosent) og i Ungarn (3 prosent) går i mindre grad på kino enn eldre på Island (27 prosent). I alle de nordiske landene ligger andelen i denne aldersgruppen over gjennomsnittet for landene totalt. I Norge er andelen 17 prosent.

Stor forskjell i kinobesøk etter utdanning blant nordmenn

Det er særlig i Polen og Storbritannia vi finner stor forskjell i kinobesøket mellom personer med høy og lav utdanning. Forskjellen er på 30 prosentpoeng. Dernest følger Frankrike og Norge. Det betyr at det er en svært betydelig sammenheng mellom kinobesøk og utdanningsnivå i Norge. Island ligger godt under gjennomsnittet for alle de 13 landene, sammen med Latvia og Litauen, mens de andre nordiske landene ligger litt over gjennomsnittet.

I Estland er det en negativ sammenheng, det vil si at det er en større andel blant dem med lav utdanning enn blant dem med

Tabell 4. Andel som har vært på forestillinger med teater, konserter, opera, ballett eller dans siste tolv måneder i 13 europeiske land, etter helsetilstand. 16 år og over. 2006. Prosent

	Svært god	God	Mid-dels	Dårlig	Svært dårlig	Best minus dårligst
Gjennomsnitt for 13 land	68	59	43	26	15	53
Norge	75	65	54	36	13	62
Sverige	68	63	45	35	32	36
Danmark	65	53	40	28	13	52
Finland	70	65	53	36	23	47
Island	82	79	62	46	36	46
Nederland	64	57	36	26	8	56
Storbritannia	61	54	40	25	20	41
Frankrike	61	49	36	20	12	49
Estland	83	71	49	20	4	79
Polen	47	32	16	8	3	44
Østerrike	63	58	44	23	10	53
Latvia	67	58	44	19	14	53
Litauen	75	66	41	18	10	65

Kilde: EU-SILC 2006.

Tabell 5. Andel som har vært på museer, kunstutstillinger, historiske bygninger/ruiner eller arkeologiske utgravinger siste tolv måneder i 13 europeiske land, etter husholdsinntekt i kvartiler. 16 år og over. 2006. Prosent

	1. kvartil	2. kvartil	3. kvartil	4. kvartil	Høyest minus lavest
Gjennomsnitt for 13 land	35	43	50	60	25
Norge	42	49	54	66	24
Sverige	50	57	63	73	23
Danmark	48	59	55	66	18
Island	45	44	49	49	4
Finland	49	62	67	78	29
Nederland	42	50	51	62	20
Storbritannia	37	49	58	68	31
Frankrike	32	39	50	63	31
Estland	26	32	46	49	23
Polen	19	26	32	49	30
Østerrike	31	37	43	47	16
Latvia	20	31	43	58	38
Litauen	15	26	35	51	36

Kilde: EU-SILC 2006.

høy utdanning som går på kino. Dette kan ses i sammenheng med kinobesøk fordelt på alder i Estland. Alderen blant dem som går på kino, er lavere enn i andre land, noe som også gir utslag for utdanningsvariabelen, ved at de unge ikke har nådd så langt i utdanningssystemet som de voksne.

Til tross for at kinobesøk er et forholdsvis rimelig kulturtilbud, er det også en klar sammenheng mellom bruken av dette tilbudet og folks husholdsinntekt. Blant personer som befinner seg i det laveste inntektskvartilet i de 13 landene totalt, er det 35 prosent som har vært på kino de siste tolv måneder. Blant personer i det høyeste kvartilet er andelen 65 prosent, det vil si en forskjell på 31 prosent. Forskjellen er størst i Storbritannia og Litauen, med 39 prosent. Lavest forskjell er det på Island med 18 prosent og Nederland med 23 prosent. Norge ligger litt over gjennomsnittet, med 29 prosent.

Lavest besøksandel for kino, 12 prosent, finner vi blant dem i lavest inntektskvartil i Litauen. Høyest besøksandel, 80 prosent, har personer i høyeste inntektskvartil i Danmark. Det er en forskjell på 68 prosentpoeng. Når det gjelder kinobesøk, er det stor forskjell mellom dem som har svært god helse, og dem som har svært dårlig helse. Totalt for de 13 landene er forskjellen på 56 prosentpoeng. Størst er forskjellen i Polen og Estland, med 68 prosentpoeng.

I Estland har 0, altså under 0,5 prosent, blant dem med svært dårlig helse vært på kino siste tolv måneder. I motsetning til dette har 21 prosent i denne gruppen i Danmark vært på kino siste tolv måneder. Storbritannia, Sverige og Danmark er de landene som har minst forskjell i kinobesøk ut i fra helse, med henholdsvis 48, 49 og 51 prosentpoeng. Deretter følger Finland med 52 prosentpoeng. I Norge er forskjellen på 56 prosentpoeng, det vil igjen si størst i Norden.

Norge og Norden skiller seg positivt ut

Generelt viser tallene i undersøkelsen at Norge ligger godt an sammenlignet med andre land i Europa når det gjelder andelen av befolkningen som besøker ulike kulturtilbud. På alle de tre kulturbruksområdene ligger alle de nordiske landene bedre an enn gjennomsnittet. Særlig skiller Island seg positivt ut. Gjennomsnittstallene for Europa viser at det er liten forskjell i besøksandel mellom menn og kvinner både for kinobesøk, besøk på konsert/scenekunst, og når det gjelder besøk på museer, kunstutstillinger og andre kulturelle steder.

Det er store skiller mellom aldersgruppene i andelen som bruker kulturtilbudene. Andelen er størst blant de unge, så synker den med stigende alder. Dette gjelder både gjennomsnittet for alle landene sett under ett og for de enkelte landene hver for seg. Gjennomsnittlig er det en betydelig større andel kulturbrukere blant dem med høyere utdanning enn blant dem med grunnskole som eneste utdanning.

Det er en klar sammenheng mellom brukerandelen av kulturtilbudene og husholdsinntekt. Den fjerdedelen av befolkningen som har høyest husholdsinntekt, bruker tilbudene i betydelig større grad enn den fjerdedelen med lavest inntekt. Dette gjelder gjennomsnittet for alle de 13 landene og for alle landene hver for seg.

Nesten uten unntak er det slik at andelen kulturbrukere synker med dårligere helsetilstand i hvert enkelt av landene, inkludert Norge. Estland skiller seg ut som det landet hvor det er størst forskjell i kulturbruken mellom dem som har best og dårligst helse. Med unntak av Norge skiller de andre nordiske land og Storbritannia seg ut som land hvor denne forskjellen er minst.

Referanser

Vaage, Odd Frank (2007): *Kultur- og mediebruk i forandring. Bruk av kulturtilbud og massemedier fra 1991 til 2006*, Statistiske analyser 95, Statistisk sentralbyrå. (<http://www.ssb.no/sa95/>)

Vaage, Odd Frank (2009): *Norsk kulturbarometer 2008*, Statistiske analyser 107, Statistisk sentralbyrå. (<http://www.ssb.no/emne/07/02/kulturbar/sa107/>)

Stor variasjon i innvandreres kriminalitet

Innvandrere er samlet sett overrepresentert blant straffede, men det er store forskjeller mellom landgruppene. Innvandrere fra enkelte land er svært overrepresentert, mens noen landgrupper er underrepresentert. Landene med høyest andel straffede er i stor grad kjennetegnet ved en svært høy andel unge menn, og befolkningssammensetningen forklarer inntil 25-45 prosent av overrepresentasjonen for disse landene. Justert for befolkningssammensetning er det likevel for enkelte land fortsatt over dobbelt så høy andel straffede sammenlignet med den øvrige befolkningen.

Vi vet fra tidligere studier at innvandrerne er overrepresentert i kriminalstatistikken i Norge ([Gundersen, Haslund, Hustad, og Stene 2000](#); [Haslund 2004](#)). Det er også velkjent at innvandrerne har en annen sammensetning enn befolkningen ellers, særlig når det gjelder alder, og for noen land også kjønn. Siden kriminalitet er sterkt knyttet til alder og kjønn, er befolkningsstruktur trolig en viktig forklaring på forskjellene. At grupper med en høy andel unge menn er overrepresentert i kriminalstatistikken sammenlignet med grupper der det er en høy andel eldre kvinner, bør ikke overraske. Hvor stor del av overrepresentasjonen som kan forklares med befolkningsstruktur, er derimot uklart.

Innvandrere har imidlertid også et annet bosettingsmønster enn befolkningen ellers og er i mindre grad inkludert i det ordinære arbeidsmarkedet, hvilket også kan ha betydning for kriminalitetsmønstre. Men det er også store forskjeller mellom innvandrergupper etter hvilket land de kommer fra både når det gjelder befolkningsstruktur, integrering og representasjon i kriminalstatistikken.

Et hovedformål i denne analysen er å eksplisitt ta hensyn til forskjeller i befolkningsstruktur når det gjelder kjønns- og aldersfordeling samt bostedsmønster og sysselsetting når vi gir et anslag på innvandreres representasjon blant straffede. Vi tar her med noen av de største enkeltlandene og grupperer øvrige land etter verdensdel.

Definisjoner

Innvandrere er personer som er født i utlandet av to utenlandsfødte foreldre, og som på et tidspunkt har innvandret til Norge. Disse sammenlignes her med personer uten innvandrerbakgrunn (inkludert personer med en norskfødt forelder, utenlandsfødte med norskfødte foreldre og utenlandsadopterte).

Norskfødte personer med to innvandrerforeldre er holdt utenfor denne analysen, men er med i rapporten denne artikkelen bygger på. En annen viktig gruppe som er utelatt, er personer med utenlandsk statsborgerskap som ikke har blitt tildelt et gyldig norsk personnummer, men som har oppholdt seg her for eksempel i jobbsammenheng, som turist, som asylsøker eller på annet legalt eller illegalt grunnlag.

Landbakgrunn er bestemt ut fra eget fødeland. Vi tar her med noen av de største enkeltlandene og grupperer øvrige land etter verdensdel. For detaljer, se [Skarðhamar, Thorsen og Henriksen \(2011\)](#).

Torbjørn Skarðhamar og
Lotte R. Thorsen

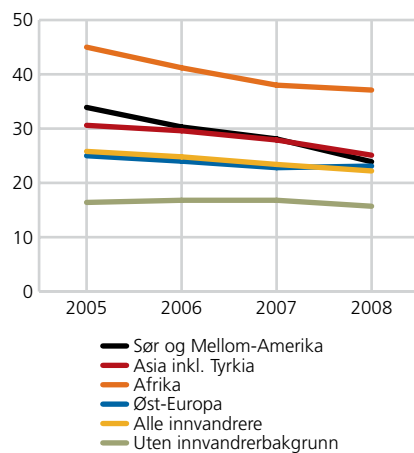
Artikkelen bygger på Rapporter 21/2011, Statistisk sentralbyrå, Kriminalitet og straff blant innvandrere og øvrig befolkning, som ble publisert i juni 2011 ([Skarðhamar, Thorsen og Henriksen 2011](#)). Rapporten er finansiert av Justisdepartementet og Utlendingsdirektoratet.

Torbjørn Skarðhamar er kriminolog og sosiolog, og forsker i Statistisk sentralbyrå, Gruppe for demografi og levekår. (torbjorn.skardhamar@ssb.no)

Lotte R. Thorsen er kriminolog og rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for leveårsstatistikk. (lotte.thorsen@ssb.no)

Figur 1. Antall straffede, etter innvandrerbakgrunn og verdensdel. Per 1 000 innbyggere per år. 2005-2008

Kilde: Skarðhamar, Thorsen og Henriksen, 2011.

Nedgang i innvandreres overrepresentasjon

Vi har sett på personer som ble idømt en straffereaksjon i årene 2005-2008 (se tekstboks om datagrunnlag). For befolkningen uten innvandrerbakgrunn har andelen straffede ligget nokså stabilt på omtrent 16 personer per 1 000 innbyggere. For innvandrere er det derimot en nedgang i andel straffede i perioden, fra 26 til 22 per 1 000 innbyggere. Som vist i figur 1 er det særlig tegn til nedgang for innvandrere fra Afrika, Asia og Sør- og Mellom-Amerika.

En tidligere studie av straffede i tidsrommet 1998-2002, viste at innvandrere fra Asia inkludert Tyrkia, Afrika, Øst-Europa og Latin-Amerika og deres norskfødte barn hadde en større økning i straffede enn den øvrige befolkningen (Haslund 2004). Denne utviklingen har altså snudd for flere grupper av innvandrere.

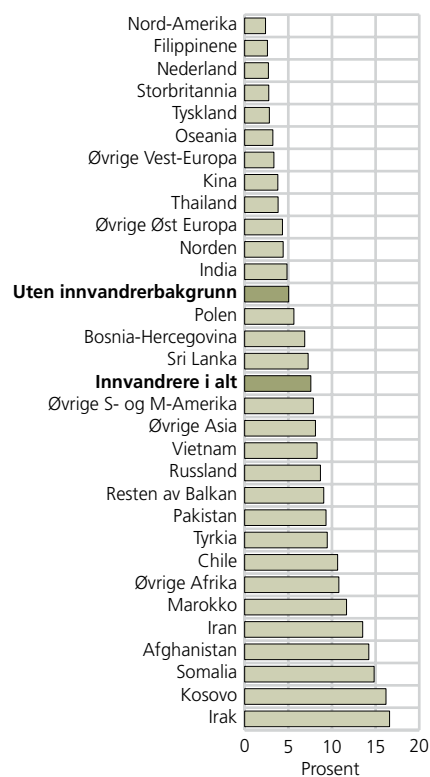
Stor variasjon i andel straffede mellom land

Vi ser her på andelen personer i hver innvandrergruppe som har fått minst en straffereaksjon i løpet av hele fireårsperioden 2005-2008. Ved å slå sammen flere årganger får vi mindre usikkerhet ved tallene når vi fordeler på enkeltland (se figur 2).

I perioden 2005-2008 ble 7 prosent av alle innvandrerne straffet, sammenlignet med 5 prosent for personer uten innvandrerbakgrunn. Men siden innvandrere utgjør en relativt liten andel av befolkningen, er de fleste straffede (85 prosent) uten innvandrerbakgrunn.

Innvandrere fra Norden har en litt mindre andel som er straffet, sammenlignet med dem som ikke er innvandrere. Innvandrere fra Vest-Europa, Filipinene, Kina, Thailand, Nord-Amerika og Oseania er alle betydelig underrepresentert blant straffede. Innvandrere fra disse landene er i stor grad arbeidsinnvandrere, eller kommet i forbindelse med utdanning eller familie-etablering.

Figur 2. Andel av befolkningen bosatt ved utgangen av 2004 som er straffet minst en gang i løpet av perioden 2005-2008, etter utvalgte land. Prosent

Kilde: Skarðhamar, Thorsen og Henriksen, 2011.

Datagrunnlag

Datagrunnlaget om straffede som vi har brukt her, er hentet fra Statistisk sentralbyrås statistikk over straffereaksjoner. Grunnlagsdataene til statistikk over straffereaksjoner hentes fra Det sentrale straffe- og politiopplysningsregister (SSP) og Det sentrale bøtere register (BOT) og fra et register for innkreving av blant annet straffekrav (SIRI) under Statens innkrevingssentral.

Hele datagrunnlaget for statistikk over straffereaksjoner er ikke med i utvalget som benyttes her. Årlig er rundt tre av fire straffereaksjoner som blir avsagt i Norge, forenklete forelegg for mindre alvorlige trafikk- og tollforseelser, og disse straffereaksjonene er utelatt av datamaterialet som brukes i denne artikkelen. Dermed er det kun grunnlagsdata fra SSP og BOT som inngår i analysen.

I denne artikkelen inngår alle straffede med gyldig norsk personnummer som har blitt ilagt en eller flere straffereaksjoner i løpet av året, enten av påtalemyndigheten direkte eller i domstolen. Det vil si at alle personer som har blitt ilagt en straff som ubetinget fengsel, betinget fengsel, samfunnsstraff, forvaring, tvungent psykisk helsevern, tvungen omsorg, bot ved dom, forelegg og påtaleunntakelser, inngår i materialet.

Det er som årsangivelse benyttet datoen for når straffereaksjonen ble rettskraftig. Dette er forskjellig fra den offisielle statistikken, hvor man bruker året straffereaksjonen ble registrert i opphavsregisteret (SSP og BOT) som statistikkår. Vi ser på hvor mange enkeltpersoner 15 år og over som er straffet minst en gang i løpet av fireårsperioden 2005-2008.

Motsatt har innvandrere fra Øst-Europa, Tyrkia, Afghanistan, Irak, Iran og Pakistan, Sør- og Mellom-Amerika og Afrika alle en større andel som er blitt straffet i løpet av 2005-2008. Det er noen land som peker seg ut med svært høy andel straffede, som for eksempel Kosovo, Somalia, Afghanistan, Irak og Iran. For innvandrere fra disse landene er flukt en viktig innvandringsgrunn, men mange kommer også for å gjenforenes med familie, og ofte er det mannen som reiser i forveien og får beskyttelse som flyktning.

Vi ser altså at det er vesentlige forskjeller mellom enkeltgrupper av innvandrere. Innvandrere fra Vest-Europa og Nord-Amerika er underrepresentert blant straffede. Disse innvandrerne er i stor grad arbeidsinnvandrere. Andre land som er underrepresentert, har ofte en høy andel kvinner (i hvert fall i år 2004), og siden kvinner generelt er underrepresentert i kriminalstatistikken, slår dette ut på disse tallene. De landene som er overrepresentert, er derimot oftere fra den tredje verden. Dette er oftere grupper med en høy andel unge menn, og som har relativt kort gjennomsnittlig botid i Norge.

Befolkningssammensetningen er vesentlig

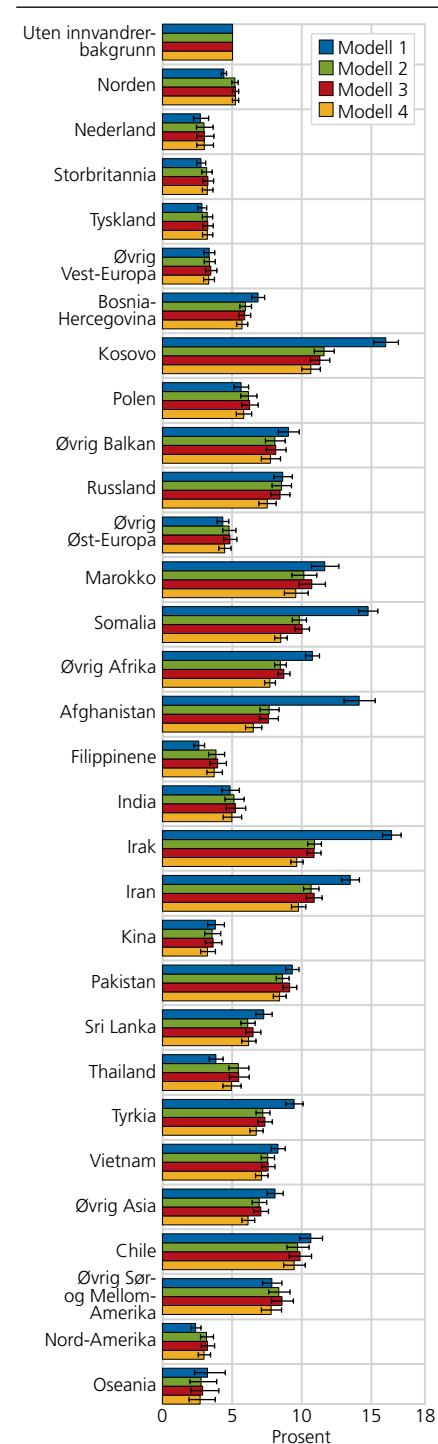
Kriminalstatistikken domineres av unge og unge voksne personer, og de er som oftest menn. Kun 16 prosent av alle som ble straffet i 2008, var kvinner. Uavhengig av innvandrerbakgrunn er det gjennomgående vanligst å bli straffet mens man er i alderen 17-25 år. Det er også i denne alderen at overrepresentasjonen av innvandrere er størst ([Skarðhamar, Thorsen og Henriksen 2011](#)).

Vi vet at det er vesentlige forskjeller i befolkningsstruktur mellom de enkelte innvandrergruppene og den øvrige befolkningen ([Henriksen 2010](#)). Noen innvandrergrupper består i vesentlig grad av unge menn, mens andre grupper har vært i Norge såpass lenge at det ikke er så stor forskjell på befolkningsstrukturen sammenlignet med øvrige befolkning. Det er derfor viktig å justere tallene for gruppens befolkningssammensetning, hvilket er gjort i figur 3.

I figur 3 viser modell 1 tallene uten noen justeringer, som tilsvarende figur 2. Modell 2 viser andel straffede, men justert for befolkningsstruktur når det gjelder alder og kjønn. I modell 3 er det i tillegg justert for bostedskommune, og i modell 4 er det justert for sysselsetting. Noe av endringen kan skyldes systematisk seleksjon, for eksempel ved at det er en felles bakenforliggende egenskap som forårsaker både sysselsetting og kriminalitet. Derfor må justeringene i modell 3 og 4 sees som en øvre grense for betydning av disse variablene (se tekstboks om justerte kriminalitetsrater).

For de mest overrepresenterte gruppene blant straffede (Afghanistan, Somalia, Kosovo og Irak) forklarer befolkningsstrukturen i seg selv mellom 25 og 45 prosent av overrepresentasjonen. For eksempel hadde Afghanistan 2,8 ganger høyere andel straffede enn den øvrige befolkningen, men justert for

Figur 3. Andel straffede innvandrere og øvrige befolkning. Justert for ulike kjennetegn¹. 15 år og eldre. 2005-2008. Prosent og 95 prosent konfidensintervall

¹ Modell 1 er uten justeringer. I modell 2 er det justert for alder og kjønn. I modell 3 er det i tillegg justert for bostedskommune. I modell 4 er det i tillegg justert for sysselsetting i 2004.

Kilde: Skarðhamar, Thorsen og Henriksen, 2011.

alder og kjønn reduseres denne overhyppigheten til 1,5, som altså utgjør 45 prosent nedgang i overhyppigheten. Særlig for de landene som i utgangspunktet var mest overrepresentert, har justering for befolkningsstruktur størst effekt (se figur 3).

Blant de resterende landene er det bare restgruppen av afrikanske land og Tyrkia som får en vesentlig nedgang, men vi ser også en tydelig reduksjon for Bosnia-Hercegovina, Marokko, Pakistan, Sri-Lanka, Vietnam og restgruppen av asiatiske land. For de øvrige landene skjer det ingen vesentlig endring ved justering for alder og kjønn. Dette gjelder alle de vestlige landene, de fleste østeuropeiske landene, flere asiatiske land samt Sør- og Mellom-Amerika.

Bosted og sysselsetting har liten betydning

Det har vært antatt at bosted kan ha betydning for kriminalitet (Christie 1982) gjennom at det å bo i byer og de mest sentrale strøk gir en økt eksponering for risikofaktorer (for eksempel tilgang til illegale rusmidler og geografisk nærhet til kriminelle miljøer). Det er også vanlig å anta at sosial status og integrasjon i ordinært arbeidsmarked har vesentlig betydning for kriminalitet (Uggen og Wakefield 2008). Vi har brukt et mål på sysselsetting i 2004 som tilsvarende å ha hatt en inntekt minst lik minstepensjon for enslige (104 260 kroner i 2004). Dette er riktignok et ganske grovt mål på sosial status og integrering. Det fanger for eksempel ikke opp noe om hva slags type jobb det er snakk om, eller familiens økonomiske situasjon.

Å justere for bosted gir liten eller ingen endring, men å justere for sysselsetting har noe mer betydning i den forstand at det reduserer andelen straffede noe for enkelte land, primært Somalia og Irak, men det er ellers ikke vesentlige endringer i forhold til den justeringen som allerede er gjort for alder og kjønn. Disse grove målene for bosted og sysselsetting har dermed beskjeden forklaringskraft for innvandreres overrepresentasjon blant straffede (se figur 3).

Det er ikke dermed sagt at bosettingsmønster eller integrering er uten betydning for kriminalitet, men at en slik sammenheng eventuelt er noe mer komplisert. Å bo i by kan for eksempel neppe i seg selv sees på som en risikofaktor for kriminalitet, men det kan likevel være slik at mer lokale forhold er av betydning (Sampson and Groves 1989), for eksempel i nabolaget. Tilsvarende er det ikke grunn til å tro at bare det å være i jobb eller ikke er avgjørende i seg selv, men arbeidsforholdets karakter og lønn kan være av betydning. Men disse spørsmålene faller utenfor hva vi kan besvare i denne studien.

Gir idømte reaksjoner et riktig bilde av begått kriminalitet?

Det er tydelig at innvandrere er vesentlig overrepresentert blant straffede, og selv om vesentlige andeler av denne overrepresentasjonen skyldes befolknings sammensetningen, er det likevel store forskjeller som gjenstår å forklare.

Et vesentlig poeng er om innvandreres overrepresentasjon blant straffede kan skyldes at de har en høyere oppdagelsesrisiko fordi de er utsatt for mer kontroll fra politiets side. Med andre ord kan det være

slik at innvandrere blir diskriminert i rettssystemet (tilsiktet eller utilsiktet). Noen studier antyder at noe slikt kan være tilfelle (Holmberg og Kyvsgård 2003). At unge mørkhudete gutter lettere blir stoppet og sjekket tilfeldig av politiet, virker heller ikke usannsynlig – og det finnes en del historier om dette (Sollund 2008). Det mangler så vidt vi vet sikre systematiske undersøkelser om hvorvidt måten rettsvesenet møter innvandrere og deres norskfødte barn på har konsekvenser for overrepresentasjonen i kriminalstatistikken, og dette spørsmålet må derfor regnes som uavklart i norsk sammenheng. For en del grupper er overrepresentasjonen såpass høy at hvis den bare skyldtes forskjellsbehandling, ville det være svært grovt.

Det er en tendens til at de innvandrergruppene som er mest overrepresentert har relativt kort botid. For eksempel kom flertallet av somalierne og irakerne til Norge etter år 2000 (Henriksen 2010). Man har sett at integrering (i vid forstand) tar noe tid (NOU 2011/14). Det kan tenkes at økt integrasjon også kan virke kriminalitetsforebyggende, men hvorvidt dette medfører riktighet, er usikkert. Det er likevel en indikasjon på at botid er verd å se nærmere på i forbindelse med kriminalitet.

Et relatert poeng er i hvilken grad overrepresentasjonen skyldes situasjonen her i Norge eller personenes bakgrunn fra før de ankom Norge. Noen mekanismer er trolig innvandrerspesifikke og knyttet til nettopp situasjonen som innvandrer og grunnen til at de kom til Norge. I denne studien har vi imidlertid bare beskrevet noen hovedtrekk blant straffede, dog med justeringer for visse kjennetegn. Å gi gode *forklaringer* på disse mønstrene bør være et viktig mål for fremtidige studier.

Referanser

- Christie, Nils (1982): *Hvor tett et samfunn?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Gundersen, Frants, Ulla Haslund, Arnt Even Hustad, og Reid Jone Stene (2000): [Innvandrere og nordmenn som offer og gjerningsmenn](#), Rapporter 2000/18, Statistisk sentralbyrå.
- Haslund, Ulla (2004): «Kriminalitet – Straffede innvandrere», i Lars Østby: [Innvandrere i Norge – Hvem er de, og hvordan går det med dem?](#) Del II Levekår, Notater 2004/66, Statistisk sentralbyrå.
- Henriksen, Kristin (2010): [Levekår og kjønnsforskjeller blant innvandrere fra ti land](#), Rapporter 2010/06, Statistisk Sentralbyrå.
- Holmberg, Lars and Britta Kyvsgård (2003): Are immigrants and their descendants discriminated against in the Danish criminal justice system? *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 4, 125-142.
- NOU (2011:14): Bedre integrering. Mål, strategier, tiltak, Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, Oslo: Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning.
- Sampson, Robert J. og W. Byron Groves (1989): Community structure and crime: Testing social disorganization theory *American Journal of Sociology* 94, 774-802.
- Skarðhamar, Torbjørn, Lotte Rustad Thorsen og Kristin Henriksen (2011): [Kriminalitet og straffede blant innvandrere og øvrige befolkning](#), Rapporter 2011/21, Statistisk sentralbyrå.
- Sollund, Ragnhild (2008): «Politiets blikk: Et optisk bedrag?» i PHS Forskning, M. Egge (ed.). Oslo: PolitiHøgskolen.
- Uggen, Christoffer og Sara Wakefield (2008): «What have we learned from longitudinal studies of work and crime?», i A.M. Liberman (Red.), *The long view of crime*, New York: Springer.

Siden sist

All ny statistikk publiseres som artikler på ssb.no. Vi presenterer nedenfor et utvalg av disse artiklene, som er gitt ut etter forrige utgave av Samfunnsspeilet.

6.9.2011

Ledige stillingar, 2. kvartal 2011

Auke i talet på ledige stillingar

Det var 78 500 ledige stillingar i 2. kvartal 2011. Det er ein auke på 10 500 frå same kvartal i fjor. Det meste av veksten kom i privat sektor.

Auken i talet på ledige stillingar var størst i forretningsmessig tenesteyting, med 3 200. Næringa overnatting og serveringsverksemd og næringa varehandel økte begge med 1 600. Endringane var meir varierte i næringar dominerte av det offentlege. I offentlig administrasjon og i undervisning var det ein nedgang i talet på ledige stillingar på høvesvis 800 og 900, mens det i helse- og sosialtenester var ein auke på 2 000.

Flest i forretningsmessig tenesteyting

Når ein ser på nivåtala, hadde forretningsmessig tenesteyting flest ledige stillingar i 2. kvartal 2011, med 10 700. Deretter følgde pleie- og omsorgstenester i institusjon med 8 400, og varehandel med 8 300 ledige stillingar. Dei næringane som har mange sysselsette, har som oftast også mange ledige stillingar sidan mange her skal erstattast ved naturleg avgang og skifte av jobb. Men talet på ledige stillingar blir sjølvsagt også påverka av om næringa er inne i ei nedgangs- eller oppgangstid. For 2. kvartal kjem i tillegg det inn at nokre næringar treng mange ferievikarar.

Prosentdelen ledige stillingar auka til 3,2

For alle næringar samla auka prosentdelen ledige stillingar med 0,4 prosentpoeng, til 3,2 prosent frå 2. kvartal 2010 til 2. kvartal 2011. Delen ledige stillingar i forretningsmessig tenesteyting var 7,8 prosent, noko som var ein auke på 2,2 prosentpoeng frå året før. Andre næringar med høg prosent ledige stillingar var pleie- og omsorgsverksemd i institusjon med 6,0 prosent, og overnattings- og serveringsverksemd med 4,9 prosent.

Teknisk tenesteyting og informasjon og kommunikasjon hadde begge 4,0 prosent ledige stillingar. Både i primærnæringane og i transport og lagring var prosenten ledige stillingar låg, høvesvis 1,7 og 1,5 prosent. I begge desse næringane har prosentdelen vore låg i alle dei seks kvartala Statistisk sentralbyrå (SSB) har publisert statistikk over ledige stillingar.

Noreg hadde den høgste prosentdelen ledige stillingar i Europa

Blant landa i EU/EØS-området var det Noreg som hadde den høgste prosentdelen ledige stillingar, med 2,8 prosent i 1. kvartal 2011. Samanlikninga med andre land er gjort for 1. kvartal 2011 sidan nyare tal ikkje er gjort offentlege for alle landa enno.

Det var Tyskland og Finland som hadde den nest høgste prosentdelen ledige stillingar dette kvartalet, begge med 2,7 prosent. I Sverige var prosenten 1,6. I denne internasjonale samanlikninga er primærnæringane haldne utanfor. For meir informasjon, sjå Eurostat sine heimesider.

25.8.2011

Befolkningsstatistikk. Ekteskap og skilsmisser, 2010

Færre gifta seg i 2010

Talet på ekteskap gjekk ned med 1 000 samanlikna med året før. I alt var det 23 600 par som gifta seg. Talet på skilde og separerte var om lag på same nivå som i 2009.

Sjølv om talet på ekteskap gjekk noko ned samanlikna med 2009, var det framleis mange som gifta seg i 2010. Utanom dei fire siste åra, og nokre år rundt årtusenskiftet, har det ikkje vore så høge tal for vigslar sidan slutten av 1970-talet.

I alt var 72,4 prosent av ekteskapa mellom førstegongsgifte, ein del som har heldt seg på om lag same nivå sidan

midten av 1990-talet. På slutten av 1960-talet var delen av dei som gifta seg for fyrste gong høgare, på 89 prosent.

Flest kvinner i aldersgruppa 25-29 år gifta seg

Det har vore nedgang i giftarmålsraten i alle aldersgrupper både for menn og kvinner frå 2009 til 2010. Giftarmålsraten er førstegongsgifte per 1 000 ikkje tidlegare gifte. For førstegongsvigde kvinner var giftarmålsraten høgast i aldersgruppa 25-29 år.

Dei fem tidlegare åra var raten høgast for kvinner i aldersgruppa 30-34 år, og er no på veg nedover for kvinner. Raten for kvinner i aldersgruppa 30-34 år er framleis høg og ligg nær opp til raten for kvinner i aldersgruppa 25-29 år. For menn var giftarmålsraten framleis høgast i aldersgruppa 30-34 år, slik den har vore sidan 1995.

Den svake nedgangen i giftarmålsalder frå 2008 til 2009 for førstegongsgifte held fram for kvinner, men er uendra for menn frå 2009 til 2010. For førstegongsvigde var gjennomsnittsalderen 33,8 år for menn og 30,9 år for kvinner i 2010. Det er ein nedgang på 0,1 år for kvinner samanlikna med førre året.

10 200 skilsmisser og 11 700 separasjonar

Talet på oppløyste ekteskap ved skilsmisse var på same nivå som året før. Talet på separasjonar var òg omtrent likt, men med ein ubetydeleg nedgang på 200 færre separasjonar enn året før.

Skilsmisseraten, som er skilde per 1 000 gifte og separerte, var framleis høgast for menn i aldersgruppa 40-44 år. Det er på line med dei fem siste åra. For kvinner er skilsmisseraten meir jamn i alle aldersgruppene mellom 25 og 44 år.

I 2010 opplevde 10 000 barn under 18 år at foreldra vart skilde, og 13 200 barn under 18 år at foreldre vart separerte.

264 par av same kjønn gifta seg

I andre året med ny ekteskapslov vart 264 par av same kjønn gifta. 97 av ekteskapa var mellom menn og 167 var mellom kvinner. Første året med ny ekteskapslov, var det 283 par med likt kjønn som gifta seg.

Da partnarskapslova kom i 1993 var det flest menn som inngjekk registrert partnarskap, men sidan 2006 har det vore flest kvinner som inngjekk registrert partnarskap/likekjønna ekteskap.

68 partnarskap, 30 mellom menn og 38 mellom kvinner, vart gjort om til ekteskap i 2010. Frå 2009 er det til saman 721 partnarpar som har gjort om partnarskapet til ekteskap.

Ved siste årsskiftet var det registrert 2 291 registrerte partnarar her i landet, ein nedgang på 1 738 frå to år tilbake. Denne nedgangen heng for det meste saman med konvertering frå partnarskap til ekteskap dei to siste åra. Gjennomsnittsalder til respektive eldste og yngste ektefelle i likekjønna ekteskap var 38,8 år og 33,5 år.

25.8.2011

Innvandrere, etter innvandringsgrunn, 1. januar 2011

Høy arbeidsinnvandring

50 000 personer med ikke-nordisk statsborgerskap innvandret til Norge for første gang i løpet av 2010. Arbeidsinnvandringen steg, mens familieinnvandringen sank fra 2009 til 2010. Antall personer med flukt og utdanning som innvandringsgrunn holdt seg stabilt.

To tredeler av de 50 000 innvandrerne i 2010 kom fra EU-/EØS-landene, USA, Canada, Australia og New Zealand. Arbeidsinnvandringen var, som i de siste fem årene, den vanligste innvandringsgrunnen blant ikke-nordiske statsborgere.

Økt innvandring, men mindre regulering

Den nye registreringsordningen for ikke-nordiske EØS-borgere innebærer at de fleste innvandrere fra EØS slipper å søke om tillatelse til å oppholde seg i Norge. EØS omfatter EU og landene som er tilknyttet EU gjennom EØS-avtalen. Tallene for 2010 viser at det var betydelig

flere som registrerte seg som arbeidsinnvandrere sammenlignet med året før.

I samme perioden ble det registrert færre familieinnvandrere fra EØS-landene. Hovedårsaken til denne nedgangen er at de fleste ikke-nordiske EØS-borgere ikke lenger trenger å søke om familieinnvandringstillatelse for å få bo sammen med et familiemedlem i Norge. Tallene tyder også på at flere av disse valgte å registrere seg som arbeidsinnvandrere enn familieinnvandrede. En del av veksten i arbeidsinnvandring fra 2009 til 2010 skyldes derfor endringer i registreringsrutinene.

Flest fra Polen

Det var 31 200 personer som innvandret til Norge på grunn av arbeid i fjor. Hele 22 000 av disse kom fra de nye EU-landene i Øst-Europa.

I løpet av 2010 kom det flest innvandrere fra Polen, med i alt 10 300. 9 900 av disse registrerte seg som arbeidsinnvandrere, mens kun 300 oppga familieinnvandring som innvandringsgrunn. Til sammenligning kom det i 2009 rundt 9 700 innvandrere fra Polen, og over 2 000 ble registrert som familieinnvandrere. I tillegg til Polen kom de fleste arbeidsinnvandrerne fra Litauen, Tyskland og Latvia.

Færre familieinnvandrede til personer med flyktningbakgrunn

Mens regelverket er myknet opp for EØS-borgere er kravene strammet inn for andre grupper med den nye utlendingsloven. Det var færre familieinnvandrede til personer med flyktningbakgrunn i 2010 sammenlignet med året før. I 2010 kom 1 960 personer på det grunnlaget, mens det tilsvarende tallet for 2009 var 2 550.

Familieinnvandrerne kan deles inn i to grupper: de som kommer samtidig med, eller for å gjenforenes med familien sin, og de som kommer til Norge for å gifte seg med en person bosatt i Norge. Av de 8 500 personene som kom i 2010 på grunn av familieinnvandring, var nesten 4 800 i kategorien gjenforening eller medfølgning, og 3 200 i kategorien familieetablering. Av de sistnevnte ble litt over halvparten gift med en person med to norskfødte foreldre.

Flukt og utdanning på uendret nivå

Litt færre kom til Norge av fluktgrunner i 2010 enn i 2009. De 6 200 personene som kom på grunn av flukt utgjorde kun 12 prosent av de ikke-nordiske innvandrerne i 2010. De fleste av dem kom fra Eritrea, Somalia og Afghanistan. Innvandrere fra disse tre landene utgjorde 65 prosent av alle med flukt som innvandringsgrunn i 2010.

4 100 av de ikke-nordiske innvandrerne kom til Norge for å studere i 2010. Det var omtrent på det samme nivået som i 2009. I denne gruppen var det forholdsvis mange fra Filippinene, Kina, Russland og USA. At det er så mange fra Filippinene har sammenheng med at aupair-tillatelse også blir regnet som en type utdanningstillatelse.

3 av 4 fortsatt bosatt

I perioden 1990-2010 har 470 600 ikke-nordiske statsborgere innvandret til Norge. Av disse var 3 av 4 fortsatt bosatt i Norge ved utgangen av 2010. Høyest andel bosatte var det blant de med flukt og familie som innvandringsgrunn. Over 80 prosent av alle med flukt og familie som hovedinnvandringsgrunn var fremdeles bosatt i Norge ved dette årets begynnelse. Tilsvarende andel for de som kom for å jobbe og de som kom for å studere var henholdsvis 74 og 41 prosent.

8.8.2011

Aktive jegere. 2010/2011

Stadig flere jakter hjort

Antallet hjortejegere har økt med 52 prosent i løpet av ni år. I alt 41 700 jaktet hjort i jaktåret 2010/2011, en økning på 14 200 jegere fra 2001/2002.

Siden begynnelsen av 1990-årene har fellingskvotene og utbytte fra hjortejakta økt kraftig. Som en følge av det har det også blitt flere hjortejegere. Mye av økningen har skjedd i de nye hjortekommunene på Østlandet og i Trøndelag, hvor fellingskvotene har økt de siste årene. I de tre store hjortefylkene Hordaland, Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal, hvor det stadig har blitt felt mer hjort, står ikke økningen i antall jegere i forhold til økningen i antall felte dyr.

Flere hjorteviltjegere enn småviltjegere

Totalt 144 100 jegere jaktet sist jaktår. Av disse har 90 900 jaktet hjortevilt, og det er fortsatt noen flere som jakter hjortevilt enn småvilt. Med hjorteviltjakt menes jakt på artene elg, hjort, villrein eller rådyr. Selv om det nå felles mer hjort enn elg, er det fortsatt betydelig flere som jakter elg enn hjort. Antallet elgjegere derimot har holdt seg stabilt, og sist jaktår deltok 60 300 jegere på elgjakt. I alt jaktet 39 600 på rådyr, og det er nå færre rådyrjegere enn hjortegere. Villrein er det hjorteviltet det er færrest av, og 8 400 jegere jaktet villrein høsten 2010.

Jegerne blir eldre

Ettersom befolkningen blir eldre, øker også gjennomsnittsalderen blant jegerne. Jegerne som jaktet i 2010/2011 hadde en gjennomsnittsalder på i overkant av 45 år. Siden 2001/2002 har gjennomsnittsalderen økt med mer enn to år. At gjennomsnittsalderen har økt, henger sammen med at andelen jegere i aldersgruppen 40-75 år har økt.

90 000 småviltjegere

I alt har 90 000 jegere jaktet småvilt i løpet av jaktåret 2010/2011. Det har vært en nedgang i antall småviltjegere de siste jaktårene, noe som hovedsakelig skyldes færre rypejegere. Reduksjon i antallet rypejegere ser ut til å ha stoppet opp. Til sammen jaktet 53 000 rype sist jaktår, en oppgang på drøyt 1 000 jegere fra jaktåret før.

8 100 kvinner jaktet

Kvinneandelen er stadig økende blant dem som løser jegeravgiften, men de tre siste jaktårene har antallet kvinner som har jaktet holdt seg stabilt rundt 8 100. Av småviltjegerne utgjorde kvinnene 5,1 prosent og av hjorteviltjegerne 5,0 prosent i 2010/2011.

Jakt mest vanlig på bygda

På landsnivå har 7 prosent av mennene jaktet sist jaktår. Engerdal i Hedmark og Lierne i Nord-Trøndelag er fortsatt de kommunene som har flest mannlige jegere over 16 år, relativt sett. Her oppga henholdsvis 48 og 45 prosent av den mannlige befolkningen å ha jaktet i jaktåret 2010/2011. Andelen utøvende jegere er minst i de største byene. I Oslo og Bergen jaktet bare 3 prosent av de mannlige innbyggerne. I Trondheim var andelen 6 prosent.

8.8.2011

Småvilt- og rådyrjakt, 2010/2011

Rypejakta på vei opp igjen

Etter flere år med nedgang økte utbyttet av rypejakta i jaktåret 2010/2011. Totalt ble det skutt 195 000 ryper, en oppgang på 19 prosent fra bunnåret 2009/2010. Med unntak for Telemark og Finnmark var det oppgang i alle fylker.

De siste årene har utbyttet fra rypejakta blitt kraftig redusert. I jaktåret 1999/2000 ble det felt over 500 000 ryper, og i de fem etterfølgende jaktårene varierte det årlige utbytte mellom 415 000 og 482 000. I 2005/2006 ble det felt drøyt 360 000, men nedgangen fortsatte. Jaktåret 2009/2010 var det absolutte bunnåret, med et samlet utbytte på om lag 160 000 ryper.

Størst økning for rype i Nord-Trøndelag

I Nord-Trøndelag var utbyttet 51 prosent høyere i jaktåret 2010/2011 enn året før. I alt ble om lag 30 000 ryper felt her, og Nord-Trøndelag var dermed det fylket med flest felte ryper. Det var et godt år i mange kommuner, og i Lierne, Røyrvik og Namsskogan økte utbyttet med om lag 80 prosent. Med 7 000 felte ryper var Lierne den kommunen hvor det ble felt flest ryper i hele landet. I Snåsa ble det felt om lag 5 000, noe som ga tredje plass på fellingsstatistikken, rett bak Karlsøy i Troms.

Både i Hedmark og Oppland ble det felt flere ryper i 2010/2011, og her økte utbyttet med henholdsvis 37 og 31 prosent fra året før. Til sammen 16 300 ryper ble felt i Oppland, nesten like mange som i Finnmark.

Ny nedgang for rypejakta i Finnmark

Nedgangen fortsetter i Finnmark. Sist jaktår ble 17 000 ryper felt. Dette er 25 prosent færre enn i det foregående jaktåret. Tidligere har Finnmark vært det fylket med flest felte ryper, og går en tilbake til jaktåret 2005/2006 var utbyttet på over 100 000 ryper. Det var nedgang i nesten alle kommuner, og i Kautokeino og Tana var reduksjonen fra 2009/2010 på i overkant av 30 prosent. I disse to kommunene ble det felt henholdsvis 2 700 og 1 700 ryper.

Flere felte skogsfugl

Til sammen ble 14 000 storfugl og 31 400 orrfugl felt i jaktåret 2010/2011. Det er en oppgang fra foregående jaktår på om lag 20 prosent for begge artene. Av både storfugl og orrfugl ble det felt klart flest i Hedmark. Blant kommunene var Trysil på topp, med henholdsvis 1 800 og 2 400.

Litt færre felte rådyr

I alt ble 28 900 rådyr skutt sist jaktår. Det er en nedgang på 2 000 dyr fra året før. Som de to foregående jaktårene ble flest dyr felt på Hitra i Sør-Trøndelag, med 570 dyr. I Levanger og Sarpsborg ble henholdsvis 475 og 435 dyr felt.

Annet småvilt

Det ble felt 20 000 harer, 24 000 rødrev og om lag 15 000 stokkender og 15 000 grågjess i løpet av jaktåret 2010/2011.

Frode Brunvoll og Kristine E. Kolshus (red.)

Indikatorer for bærekraftig utvikling

I denne rapporten presenterer Statistisk sentralbyrå et oppdatert sett av indikatorer for bærekraftig utvikling. Indikatorene dekker seks av politikkområdene i regjeringens strategi for bærekraftig utvikling.

Innenfor hvert av disse områdene presenteres fra én til seks indikatorer, i alt 18. Indikatorene skal gi viktig informasjon om tilstanden og utviklingen på de ulike områdene. Samtidig er spørsmålet om bærekraftig utvikling så komplekst at de 18 indikatorene ikke kan belyse alle utfordringer. I denne rapporten er det derfor gjort et utvalg av supplerende informasjon i form av tilleggsindikatorer.

Statistisk sentralbyrå

Oslo:

Postboks 8131 Dep

NO-0033 Oslo

Telefon: 21 09 00 00

Telefaks: 21 09 49 73

Kongsvinger:

NO-2225 Kongsvinger

Telefon: 62 88 50 00

Telefaks: 62 88 50 30

E-post: ssb@ssb.no

Internett: www.ssb.no

ISBN 978-82-537-8141-9 (trykt)

ISBN 978-82-537-8142-6 (elektronisk)

ISSN 0804-3321

Pris kr 210,- inkl. mva.

Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway

Returadresse:
Statistisk sentralbyrå
NO-2225 Kongsvinger

Statistisk sentralbyrå

Oslo:

Postboks 8131 Dep
NO-0033 Oslo
Telefon: 21 09 00 00
Telefaks: 21 09 49 73

Kongsvinger:

NO-2225 Kongsvinger
Telefon: 62 88 50 00
Telefaks: 62 88 50 30

E-post: ssb@ssb.no
Internett: www.ssb.no

ISBN 978-82-537-8181-5 Trykt versjon
ISBN 978-82-537-8182-2 Elektronisk versjon
ISSN 0801-7603

Pris:

Institusjonsabonnement kr 330,- per år
Privatabonnement kr 220,- per år
Enkeltnummer kr 65,-

ISBN 978-82-537-8181-5

9 788253 781815

Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway